

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS KATEDRA

Studijų programos Karjeros edukologija
II kurso studentė **Lina Džiugytė**

**MOKINIŲ PROFESIJOS PASIRINKIMĄ
ĮTAKOJANTYS VEIKSNIAI**

Magistro darbas

Darbo vadovė:
Doc. D. Augienė

Šiauliai, 2010

Darbas originalus ..... Lina Džiugytė
(studento parašas)

**INFLUENCE OF SUBJECTS UPON PUPIL'S PROFESSION SELECTION
MASTER'S THESIS
SUMMARY**

The main aim of profession selection is to consider the own values and seek that personal selection would conform to the main values of her/himself.

The subject of the research is the influence of subjects upon pupil's profession selection

The aim of the research: to ground theoretically the influence of values upon selection of profession and to analyse empirically the influence of values upon the peculiarities of profession selection.

The following research **methods** were employed for ascertainment of the influence of values upon profession selection of a pupil: theoretical, empirical and statistical.

The research was carried out in gymnasium in Joniskis and Zagare in December of 2009. 170 pupil (103 of them girl and 67 boy). The pupils were given an anonymous questionnaire of mixed type, which was made up of 12 questions.

The analysis of the research results confirmed the working hypothesis formulated at the beginning that the value orientations, valuables of work, personal and other values, which influence upon selection of profession, are important for pupils.

The analysis of the research results allows concluding that:

1. Just few of pupils are self-determines concerning their future profession and this is related to the reasons of non-selection of profession: uncertainty concerning results of examinations; it is difficult for pupils to decide between some attractive professions; pupils insufficiently know or don't know yet, what they want; there is lack of information. Majority of pupils decide themselves, what profession to choose, but parents have also some influence upon the decision. Employees of school have negligible influence upon the selection of profession of their pupils.
2. The following value orientations are most important for girls: *social, aesthetic, religious and theoretical*; for boys – *economic*. For both girls and boys – *political*.
3. The main *valuables of work* for girls are perfection, independence and health; for boys – income, perfection, promotion.
4. The girls consider the values of family, health and politics as most important in their life, and, when choosing a profession, they value interesting job, finances and education. The boys mostly appreciate leisure, health and interesting job in their personal life, and, when choosing a profession - values of interesting job, education and possibilities of career.

Upon evaluation of own valuables, it is necessary to perceive that no one profession and no one job can realize all main personal values.

Turinys

IVADAS	3
I. PROFESIJOS PASIRINKIMAS	6
1.1. Profesijos pasirinkimo samprata	6
1.2. Profesijos pasirinkimą sąlygojantys veiksniai	10
1.3. Profesijos pasirinkimo problemos	14
II. VERTYBIŲ VAIDMUO MOKINIO PROFESIJOS PASIRINKIMUI	18
2.1. Vertybių ir vertybinių orientacijų samprata	18
2.2. Vertybių ir vertybinių orientacijų klasifikacija	23
2.3. Vertybės ugdymo procese	28
2.4. Vertybių vaidmuo mokinio profesijos pasirinkimui	32
III. EMPIRINIO TYRIMO METODIKA IR REZULTATAI	36
3.1. Tyrimo dizainas, tyrimo metodai	36
3.2. Tyrimo etika ir eiga	36
3.3. Tyrimo geografija ir imtis	37
3.4. Empirinio tyrimo rezultatai ir jų analizė	38
3.5. Tyrimo duomenų analizė apie vertybių vaidmenį renkantis profesiją	51
IŠVADOS	64
REKOMENDACIJOS	66
LITERATŪRA	68
PRIEDAI	73

IVADAS

Temos aktualumas. Kasdieniniame gyvenime vertę lemia naudingumas, grožis, praktiškumas, požiūris. Todėl vertė pirmiausia pripažįstama tam tikriems daiktams. Tačiau vertė pripažįstama ir žmonėms, bendruomenėms, kūriniais, apraiškoms ir idėjoms, nes *vertybė* yra ne vien subjektyvus išgyvenimas, tačiau ir tam tikra objektyvi apraiška (Laužikas, 1993). Aptariant vertybių vietą ugdymo procese, kyla klausimai, ar vertybės objektyviai gyvuoja pedagoginėje tikrovėje, kurios iš jų nulemtos „gyvenimo duotos“ realybės, ar jos subjektyvūs išgyvenimai, nusiteikimai, atskirtos nuo daiktų (materialių objektų) tik jų reikšmės, kokios yra tos vertybės ir kurias iš jų būtina perduoti jaunajai kartai. Ieškant atsakymų, vis daugiau Lietuvos ir užsienio mokslininkų įsitraukia į vertybių tyrimus, į vertybes ir gėrybes orientuotą kultūros pedagogiką (Vasiliauskas, 2005).

Tačiau prieš išsiaiškinant vertybių įtaką mokinio profesijos pasirinkimui, būtina aptarti profesijos pasirinkimo sąvoką. Pasak L. Jovaišos (1999), mokinys ne iš karto nusprendžia, kuo būti ir ką veikti. Tačiau juk rinkimosi dažnumas visiškai negarantuoja, kad bus gerai apsispręsta. Tinkamam pasirinkimui reikia subręsti, tačiau branda ne vaiko galioje, jam reikia tikslingai vadovauti, t.y. sąmoningai brandinti savimone, kuri neklystamai orientuotų į darbo pasaulį. S. Gudelio (1983) nuomone, *profesijos pasirinkimas* yra vienas iš sudėtingiausių ir pačių svarbiausių praktinių gyvenimo uždavinių, kuriuos žmogui reikia išspręsti, nes, pirma, sprendimo klaidingumas pastebimas ne iš karto, kartais net po daugelio metų, praleistų įgyjant nemėgstamą profesiją; antra, sprendžiant šį uždavinį, reikia atsižvelgti į daugelį sąlygų: į profesijos ypatumus, į savo psichines ir fizines savybes, savo šeimą, profesijos vietą ir reikšmę visuomenei; trečia, ne visai aišku, kaip tikslingiausiai spręsti profesinio pasirinkimo klausimus. Anot R. Laužacko (2005), dažniausiai sutinkama profesijos rinkimosi prasmė yra siejama su profesinio mokymo įstaigos, teikiančios parengimą dirbti vieną ar kitą darbą, rinkimusi bendrojo lavinimo mokykloje. Tačiau plačiausiai profesijos rinkimasis suprantamas kaip visą gyvenimą trunkantis sudėtingas procesas, susidedantis iš daugelio etapų, tarpinių sprendimų. Bet, pasak A. Gučo (1990), mokykla menkai parengia jaunuolį šiam rimtam gyvenimo žingsniui, nes jis dar pats mažai pažįsta savo interesus (jie tebekinta ir nėra nusistovėję).

Asmens profesijos pasirinkimą sąlygoja daugybė veiksnių, kuriuos dažniausiai galima skirti į dvi pagrindines grupes: *objektyvieji (išoriniai) veiksniai* (šiuolaikinio globalinio, nacionalinio ir regioninio vystymosi tendencijos bei atitinkami ekonominio ir socialinio gyvenimo, bendrojo lavinimo ir profesinio mokymo, arba, paprasčiau tariant, socialinė aplinka, supanti ir veikianti žmogų) ir *subjektyvieji (vidiniai) veiksniai* (žmonių asmeninio tapatumo suvokimas ir kūrimas, gyvenimo ir karjeros tikslų sąsajos, išsilavinimas, profesijos pasirinkimas)

(Kučinskienė, 2003). Tačiau anot D. Augienės (2009), norint išvengti dažnų profesijos pasirinkimo problemų, yra būtina atskleisti besirenkančiam profesiją asmeniui kiekvienos profesijos privalumus ir trūkumus. Profesinis informavimas turi būti nuolat teikiamas ir visiems prieinamas, tuo pačiu sudarant sąlygas asmeniui priimti racionalius profesijos rinkimosi sprendimus, derinant saviraiškos ir individualius asmenybės tobulėjimo poreikius su būsimo darbo reikalavimais. Nes pasak S. Kregždės (1988), tinkamai išsirinkta profesija – tai ne tik galimybė turėti sau priimtina darbą, bet ir galimybė būti priskirtam tam tikrai žmonių grupei, priimti tai grupei būdingas etines normas, taisykles, principus, vertybes, gyvenimo būdą ir stilių.

Kai žmogus sako, kad kas nors jam yra svarbu, daug reiškia, jis apibūdina savo vertybę. *Vertybės* – pagrindiniai ir svarbiausi principai, kuriais vadovaujamės ar privalome vadovautis savo gyvenime. Įvertinus savo vertybes, būtina suprasti, jog nė viena profesija ir nė vienas darbas negali realizuoti visų svarbiausių asmens vertybių. Pačios profesijos ir darbai nebuvo sukurti tik tam, kad patenkintų kieno nors svarbiausias vertybes. Todėl pagrindinis profesijos tikslas yra atsižvelgti į savo vertybes ir siekti, jog jūsų pasirinkimas derėtų su svarbiausiomis jūsų vertybėmis (Grakauskas, Valickas, Rosinaitė ir kt., 2007).

Ugdytinio įvedimą į materialų ir dvasinį pasaulį ugdymo procese, vertybės ir gėrybės santykį nagrinėjo V. Pruskus. Vertybių filosofiją, jų paskirtį ir funkcionavimą tyrė V. Aramavičiūtė. Paauglių dvasines vertybes – E. Martišauskienė, L. Jovaiša vertybes nagrinėjo kaip auklėjimo sritį. Vertybės yra įvairių mokslų filosofijos, psichologijos, sociologijos, pedagogikos objektas, todėl svarbu išanalizuoti vertybių sampratą ir jų vaidmenį mokinio profesijos pasirinkimui. Visa tai suponuoja **tyrimo problemą**, kurią galima išreikšti probleminiais klausimais – *ar vidiniai ir išoriniai veiksniai turi didelę reikšmę mokinio profesijos pasirinkimui ir kokią reikšmę mokinio profesijos pasirinkimui turi vertybės?* V. Ivanauskienės (2002), B. Žygaitienės (2003) teigimu, mokinių vertybės, veikiamos įvairių vidinių ir išorinių veiksnių, nuolatos kinta, nes žmogus atranda naujas vertybes, vienas keičia kitomis. Žmogus atranda naujas vertybes, naujus ankstesnių vertybių aspektus, todėl vertybiniai tyrimai nepraranda savo aktualumo.

Tyrimo objektas. Mokinių profesijos pasirinkimą įtakojantys veiksniai ir vertybės.

Tyrimo hipotezė. Mokinių profesijos pasirinkimą įtakoja vidiniai ir išoriniai veiksniai. Tikėtina, kad didelę reikšmę profesijos pasirinkimui turi vertybės.

Tyrimo tikslas. Teoriškai išanalizuoti mokinių profesijos pasirinkimą įtakojančius veiksnius ir vertybių vaidmenį mokinio profesijos pasirinkimui. Empiriškai ištirti mokinio profesijos pasirinkimą sąlygojančius veiksnius, asmenis, informacinius šaltinius ir vertybių vaidmenį mokinio profesijos pasirinkimui.

Tyrimo uždaviniai:

1. Teoriškai pagrįsti veiksniai, įtakojančius mokinių profesijos pasirinkimą, atskleidžiant vertybių sampratą, vertybių vaidmenį mokinio gyvenime ir profesijos pasirinkimui.
2. Sudaryti tyrimo instrumentus, skirtus 10 – 12 klasių mokiniams.
3. Anketine apklausa iširti 10 – 12 klasių mokinių profesijos pasirinkimo ypatumus, vertybių įtaką mokinių profesijos pasirinkimui.
4. Apibendrinti teorinio bei empirinio tyrimo rezultatus, pateikti išvadas ir rekomendacijas.

Tyrimo metodai:

1. *Teoriniai*: pedagoginės, psichologinės, filosofinės literatūros studijavimas, analizė, lyginimas bei apibendrinimas.
2. *Empiriniai*: kiekybinio tyrimo metodas anketa.
3. *Statistiniai*: statistinių tyrimo duomenų kiekybinė aprašomoji analizė atlikta Microsoft Excel 2007 ir SPSS Statistics 17.0 programa.

Tyrimo metodologija:

Sudarant klausimyną (žr. 1 priedas), remtasi daugelio autorių moksline literatūra. Nustatant, kas yra karjera, remtasi D. Augienės (2009) išskirtais karjeros apibrėžimais (anketoje 1 punkto klausimynas). Taip pat, remiantis D. Augienės (2009) individo ir socialinio konteksto, lemiančio profesijos pasirinkimą skirstymu, nustatyta, kokie vidiniai ir išoriniai veiksniai įtakoja mokinių būsimos profesijos pasirinkimą (anketoje 6 ir 7 punkto klausimynai). Norint sužinoti, kas yra vertybės, remtasi L. Jovaišos (2003), „Darbo vertybė individo gyvenime“ (2009), R. Vasiliausko (2005), I. Mizgeraitės, V. Vyšniauskienės (2008) ir kitų autorių vertybių apibrėžimais (anketoje 8 punkto klausimynas). Asmeninėms vertybinėms orientacijoms išsiaiškinti, remtasi G. Allport, E. Spranger vertybių skirstymu (anketoje 9 punkto klausimynas). Darbo vertybėms išsiaiškinti, remtasi „*Savęs pažinimo vadovas studentui*“ (2007) knyga, autoriumi M. Katzu (anketoje 10 punkto klausimynas). Remiantis I. Mizgeraite ir V. Vyšniauskiene (2008), sudarytas 11 anketos klausimynas.

Tyrimo imtis. Tyrime dalyvavo 170 mokinių iš 10,11 ir 12 klasių, iš jų - 103 merginos ir 67 vaikinai.

Tyrimo bazė. Tyrimas buvo atliktas 2009 metų gruodžio mėnesį Joniškio miesto ir Žagarės miestelio gimnazijose.

Darbo aprobacija. 2009 m. gegužės 14 d. studentų mokslinių darbų konferencijoje skaitytas pranešimas tema „*Vertybių įtaka mokinio profesijos pasirinkimui*“ (žr. 2 priedas). Buvo pristatyta tik teorinė pranešimo dalis.

Darbo struktūra. Magistro darbą sudaro įvadas, 3 dalys, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas, priedai, pridedamas dokumentas – kompaktinė plokštelė. Darbe pateikta 12 paveikslų ir 11 lentelių. Darbo apimtis 72 puslapiai (be priedų), panaudoti 87 literatūros šaltiniai.

I. PROFESIJOS PASIRINKIMAS

1.1. Profesijos pasirinkimo samprata

Spartus mokslo ir technikos vystymasis XVIII-XIX a. pareikalavo gilesnės ir ankstyvesnės profesinės specializacijos. XX a. sparčiai vystantis pramonei, didėjant konkurencijai, iškimo darbo našumo problema, atsirado paklausa žmonių, gebančių gerai atlikti tam tikras darbo operacijas. Tačiau kad žmogiškieji ištekliai būtų efektyviai panaudoti, reikėjo tiksliai apibrėžti, kokių žmogiškųjų savybių reikia konkrečiam darbui ir šį darbą paskirti būtent tam žmogui, kuris turi tas savybes. XX a. pradžioje buvo suformuluotos ir paskelbtos pirmosios profesinio apsisprendimo teorijos, siekiančios padėti žmonėms pasirinkti tinkamiausią profesiją ir prisitaikyti prie tam tikros specializuotos darbinės veikos rūšies. F. Parsons, D. Super, E. Ginzberg, A. Roe, D. Holland ir kt. mokslininkų tyrimai atskleidė profesinio apsisprendimo problemos reikšmingumą žmogui ir visuomenei, taip pat jos sudėtingumą, profesijų ir jų sėkmingam įvaldymui būtinų asmenybės savybių įvairovę, profesijos ypatybių, konkretaus žmogaus charakterio bruožų suderinamumo problemą ir pan. Pasak D. Augienės (2009), labiausiai žinoma vystymosi teorija yra D. Super profesinio pasirinkimo teorija, nes būtent jis nurodė, kad pasirinkdamas profesiją žmogus iš žemės pasirenka vieną pagrindinių priemonių išreikšti savajam *Aš* (profesinė individo elgsena yra būdas jo profesiniam savivaizdžiui įgyvendinti).

Lietuvių kalbos žodyne *profesija* aiškinama kaip „nuolatinė specialybė; veiklos, užsiėmimų rūšis, kuri reikalauja tam tikro pasiruošimo ir yra pragyvenimo šaltinis“ (1976, p. 784). *Profesija* – specialaus pasirengimo ir/arba praktinės patirties būdu įgytų žinių, mokėjimų ir įgūdžių reikalaujanti darbo veikla (Profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugų teikimo reikalavimų aprašas. Įsakymas Nr. ISAK-739/A1-116). Anot A. Akudovičiūtės, J. Bučaitės, Ž. Grakausko ir kt. (2007), profesija yra apibrėžiama kaip panašių darbų, dirbamų įvairiuose ūkio sektoriuose arba organizacijose, grupė. Pasak R. Laužacko (2005), profesija yra personifikuota ir institucionalizuota specifinė žmogaus veiklos rūšis, nes profesijoje integruojasi asmenybės charakteristikos su konkrečiomis darbo sąlygomis (atitinkamomis taisyklėmis, santykiais). Profesija išreiškia ne tik patenkančiojo į profesiją žmogaus išmokus dalykus, bet ir asmenybinių charakteristikų atitikimą konkrečioms veiklos sąlygoms, aplinkybėms.

Vienas svarbiausių asmenybės pasirinkimų gyvenime yra *profesijos pasirinkimas*. Kaip pasirinkti tinkamiausią profesiją, kaip išsiugdyti, įtvirtinti darbinės veiklos įgūdžius bei adaptuotis būsimame darbe yra aktualu kiekvienam žmogui. Tai nėra taip paprasta kaip atrodo iš pirmo žvilgsnio. Dažnai tėvai, mokytojai, visuomenė ragina rinktis, tačiau jų spaudimas neretai

lengvai pavirsta atranka. Vieni mokiniai savarankiškai orientuojasi visuomenės siūlomoje profesijų įvairovėje, kiti vadovaujasi tėvų, draugų patarimais bei nuomone, o kai kurie mokiniai dažnai neplanuoja savo gyvenimo ateities, todėl rinkdamiesi profesiją dėl argumentų pagrįstumo nesuka galvos (Adamonienė, Daukilas, Krikščiūnas ir kt., 2001; Pociūtė, 2008). Taigi, pasak L. Jovaišos (1999), mokinys ne iš karto nusprendžia, kuo būti ir ką veikti. Tačiau juk rinkimosi dažnumas visiškai negarantuoja, kad bus gerai apsispręsta. Tinkamam pasirinkimui reikia subręsti, tačiau branda ne vaiko galioje, jam reikia tikslingai vadovauti, t.y. sąmoningai brandinti savimone, kuri neklystamai orientuotų į darbo pasaulį.

Profesijos pasirinkimas – vienas sudėtingiausių gyvenimo uždavinių. Teisingas sprendimas įgalina asmenybę visapusiškai save realizuoti, tobulėti, jaustis naudinga visuomenei. Prasminga ir įdomi veikla leidžia žmogui suvokti vertybes, analizuoti savo charakterį bei tobulinti jo savybes. Sparčiai vystantis ekonomikai, didėjant konkurencijai darbo rinkoje, darosi vis sudėtingiau prisitaikyti prie rinkos pokyčių, pasirinkti perspektyvią profesiją. Tinkamai pasirinkta profesija yra svarbu kiekvieno žmogaus gyvenime (Mokymosi, studijų ir darbo rinkos poreikių kaitos reikšmė profesijos pasirinkimui ir profesinės karjeros planavimui, 2009). Panašiai profesijos pasirinkimą apibrėžia ir S. Gudelis (1983), teigdamas, kad *profesijos pasirinkimas* yra vienas iš sudėtingiausių ir pačių svarbiausių praktinių gyvenimo uždavinių, kuriuos žmogui reikia išspręsti, nes, pirma, sprendimo klaidingumas pastebimas ne iš karto, kartais net po daugelio metų, praleistų įgyjant nemėgstamą profesiją; antra, sprendžiant šį uždavinį, reikia atsižvelgti į daugelį sąlygų: į profesijos ypatumus, į savo psichines ir fizines savybes, savo šeimą, profesijos vietą ir reikšmę visuomenei; trečia, ne visai aišku, kaip tikslingiausiai spręsti profesinio pasirinkimo klausimus.

Teiginys, kad jaunam žmogui labai svarbu teisingai pasirinkti profesiją, niekam nekelia abejonių ar prieštaravimų. Nes nuo to, ar žmogus sugebės rasti darbą, kuris atitiktų jo asmenybės interesus, gebėjimus, polinkius, priklauso tai, ar žmogus kiekvieną savo gyvenimo rytą atsikėlęs turės vidinę motyvų - keltis į darbą, ar į kovą. Ar žmogus eis į darbą su malonumu ir pasitenkinimu, ar tik pareigos ir materialinių paskatų vedinas. Todėl pagalbos sistema, kuri padėtų žmogui pasirinkti mokymosi kryptį, o vėliau ir profesiją, yra būtina. (Profesijos pasirinkimas – reikšmingas žingsnis, 2009). Tinkamai pasirinkta profesija, ateityje padės siekti karjeros. *Karjera* yra individualus tobulėjimas sėkmingai pasirinktos veiklos kryptimi ir teigiamas jos vertinimas tiek asmeniniu, tiek visuomeniniu požiūriu (Gumuliauskienė, Augienė, Bobrova ir kt., 2002). *Karjera* – bene viena populiariausių pastarųjų metų sąvokų, anksčiau turėjusi neigiamą reikšmę, dabar bevartojama tik teigiama, viena iš nedaugelio sąvokų, tapusi savotišku moderniosios visuomenės kodu, burtažodžiu. Taigi karjera padarė karjerą! Ir, žinoma, atnešė naujovių. Šiandien tiesiog savaimė suprantama, kad Lietuvos prestižinės mokslo įstaigos

pradedama sakiniu – „Svarbiausia – absolventų karjera“. Absoliučiai aišku: mokiniai – būsimieji studentai yra ir būsimieji karjeros žmonės, todėl, renkantis profesiją, pats svarbiausias argumentas - karjeros galimybės. Todėl šiais laikais jau daug daugiau kalbama ne apie patį darbą (jo kokybę, tikslą, rezultatus), bet apie karjerą (Svarbiausia – karjera, 2009). Taigi pasak K. Pukelio ir D. Garnienės (2003), pasirengimas profesinei karjerai vyksta mokymosi bendrojo lavinimo mokykloje laikotarpiu, todėl mokyklai tenka ypatingas vaidmuo. Mokykla turi ne tik padėti suderinti ugdytinio siekius ir galimybes, bet ir pritaikyti juos prie dinamiškos visuomenės socialinių ir ekonominių poreikių.

Profesijos rinkimasis neatsiejamas nuo asmenybės, todėl kiekvienas individas turėtų žinoti, ko nori, kaip to siekti dabar ir ką būtina padaryti ateityje; koks profesijų pasaulis jį supa ir kokius reikalavimus kelia. Šiandieniniame pasaulyje nėra lengva pasirinkti profesiją, kasdien atsiranda naujos profesijos, o senos išnyksta, jaunam žmogui reikia spėti ne tik su tokiu greitai besikeičiančiu pasauliu, bet ir su savo asmenybės pokyčiais (Profesija, karjera, 2009). Tam įtakos turi ir individo amžius. Autoriai paauglystės metus (kada ir renkama profesija) apibrėžia skirtingai. L. Jovaiša (2001), kalbėdamas apie amžiaus tarpsnių charakteristiką, **paauglystę** išskiria apie **12-15 metus** (išryškėja asmenybės aktyvumas: griebiamasi šio ir to, visur suspėjama. Kas pradėta, tas baigiama. Užklasiniai ir užmokykliniai interesai būna stipresni už mokyklinius interesus, todėl yra svarbu ugdyti tikslingą veiklos motyvaciją), o **ankstyvąją jaunystę** apie **16-18 metus** (įsigilina į mokymąsi, kaip į tolesnės jų egzistencijos pagrindą. Išryškėja įvairūs jaunuolio gebėjimai, todėl specialiųjų gebėjimų suvokimas tampa rimtu profesijos rinkimosi motyvu ir apskritai IX-XII klasėse intensyviai formuojasi profesinės orientacijos). Pagal R. Žukauskienę (2002), amžius nuo 16 iki 18 metų - paauglystė. Paauglystė dar skirstoma į ankstyvąją – tarp 12 ir 14 metų, 15-ieji metai – lyg pereinamasis tarsnis, o 16 - 18 metai – vėlyvoji paauglystė.

Pasak A. Gučo (1990), paauglystė baigiasi profesijos pasirinkimu ir pasirengimu darbui, nes tai praturtina žmogaus patyrimą, sukonkretina požiūrį į gyvenimą ir užbaigia identiškumo formavimąsi. Rengimasis profesijai yra tolesnis socializacijos procesas, prasidėjęs vaikystėje, stebint suaugusiųjų gyvenimą, gilinantis į jį imitacija ir žaidimu, interesų atsiradimu. Tik bėgant laikui, vis geriau suprąsdamas visuomenės dėsnius ir kultūros plėtros tendencijas, paauglys stengiasi išvelgti mokymosi prasmę, tik mokymo dalykai tiesiogiai neatskleidžia paaugliui ateities perspektyvų. Profesija jam atrodo kaip visai naujas, mokymo dalykams tolimas reiškinys. D. Augienė (2009), remdamasi Ginzberg, skiria tris pagrindinius žmogaus gyvenimo etapus, kuriuose susiformuoja skirtingas požiūris į profesijos pasirinkimą: pirmasis etapas (6 – 11 m.); antrasis etapas – eksperimentinis. Šiame etape **11 – 16 metų** jaunuoliai pirmą kartą suvokia, kad jie privalo priimti sprendimus dėl savo ateities. Trečiasis etapas yra realistinis,

kuriame individai **nuo 16 metų** apmąsto profesijos pasirinkimo, įvertinę realias galimybes ir norimus siekti tikslus. Taip pat autorė, remdamasi Maslow, teigia, kad **jaunystė** - daugeliui žmonių tai amžiaus tarpas nuo **16 iki 25 metų**, prieš kurį nugyvenamas vaikystės periodas, šioje pakopoje susiformuoja žmogaus asmenybė, iškyla profesijos pasirinkimo problema.

Anot R. Laužacko (2005), dažniausiai sutinkama profesijos rinkimosi prasmė yra siejama su profesinio mokymo įstaigos, teikiančios parengimą dirbti vieną ar kitą darbą, rinkimosi bendrojo lavinimo mokykloje. Tačiau, anot A. Gučo (1990), mokykla menkai parengia jaunuolį šiam rimtam gyvenimo žingsniui, nes jis dar pats mažai pažįsta savo interesus (jie tebekinta ir nėra nusistovėję). Būdamas dešimtoje klasėje, paauglys užbaigia vieną labai svarbų savo gyvenimo etapą. Kur jis pasuks toliau, priklausys nuo daugybės objektyvių sąlygų ir jo poreikių, interesų ar pašaukimo, o kaip jam seksis žengti pasirinktu keliu, lems gebėjimas sutelkti fizines ir psichines jėgas numatytiems tikslams pasiekti. Todėl anot D. Augienės (2009), rinktis profesiją reikia racionaliai, sistemingai ir nepamirštant, kad atsitinka ir neplanuotų įvykių. Jos nuomone, racionalus profesijos pasirinkimas yra esminė ir svarbiausia karjeros projektavimo dalis, nes suklydus profesijos pasirinkimo etape karjeros planavimas nebus sėkmingas ir karjera bus planuojama toje profesinėje veikloje, kuri neatitinka prigimtinių žmogaus gabumų ar neturi paklausos darbo rinkoje. Tik tinkamai pasirinkta profesija leidžia pajusti, kad įgyta kažkas vertinga ir galima kažką vertinga duoti aplinkai.

Žinoma, jog profesijos pasirinkimas pirmiausia priklauso nuo asmeninių savybių, poreikių, vertybių ir gebėjimų (Kučinskienė, 2003). Todėl ir šiandieninis dinamiškas gyvenimo ritmas verčia jaunuolius ne tik rinktis tokią profesiją, kuri atitiktų tris pagrindinius kriterijus (ką aš galiu, ko noriu, ar to reikia), bet ir žinoti, kad ateityje galbūt reikės keisti profesiją ir galbūt ne vieną kartą reikės kitokių įgūdžių, kitų vertybių ar interesų. Todėl mokėti rinktis, žinoti ir įvertinti savo gebėjimus, mokėti apibrėžti savo profesinius prioritetus – labai naudinga, kad galėtum sėkmingai pradėti profesinę karjerą (Pociūtė, 2008).

Profesijos pasirinkimas yra viena iš dažniausiai profesinio apsisprendimo psichologijoje vartojamų sąvokų, nes tai labai atsakingas sprendimas, reikalaujantis asmenybės aktyvumo, brandos, atsakomybės. Todėl R. Adamonienė, S. Daukilas, B. Krikščiūnas ir kt. (2001) remdamiesi D. Levinson mintimis nurodo, kad profesijos pasirinkimas priklauso reikšmingiausiems gyvenimo struktūros komponentams, atimantiems didžiausią laiko ir energijos kiekį, turintiems didelę įtaką renkantis kitus gyvenimo aspektus. Taigi profesiniu apsisprendimu reikėtų laikyti tokį apsisprendimą, kai asmenybei pavyksta sujungti į prasmingą visumą apibendrintą supratimą apie darbo pasaulį, patį save, suderinti savo norus, polinkius ir vertybes su socialinės aplinkos reikalavimais. Nes juk tik apibrėžęs savo poziciją visuomenėje

priimtų vertybių atžvilgiu, jaunuolis pradeda orientuotis į tam tikrą profesinės veiklos sritį, kuri labiausiai atitinka jo pageidaujamos ateities vaizdinius.

1.2. Profesijos pasirinkimą sąlygojantys veiksniai

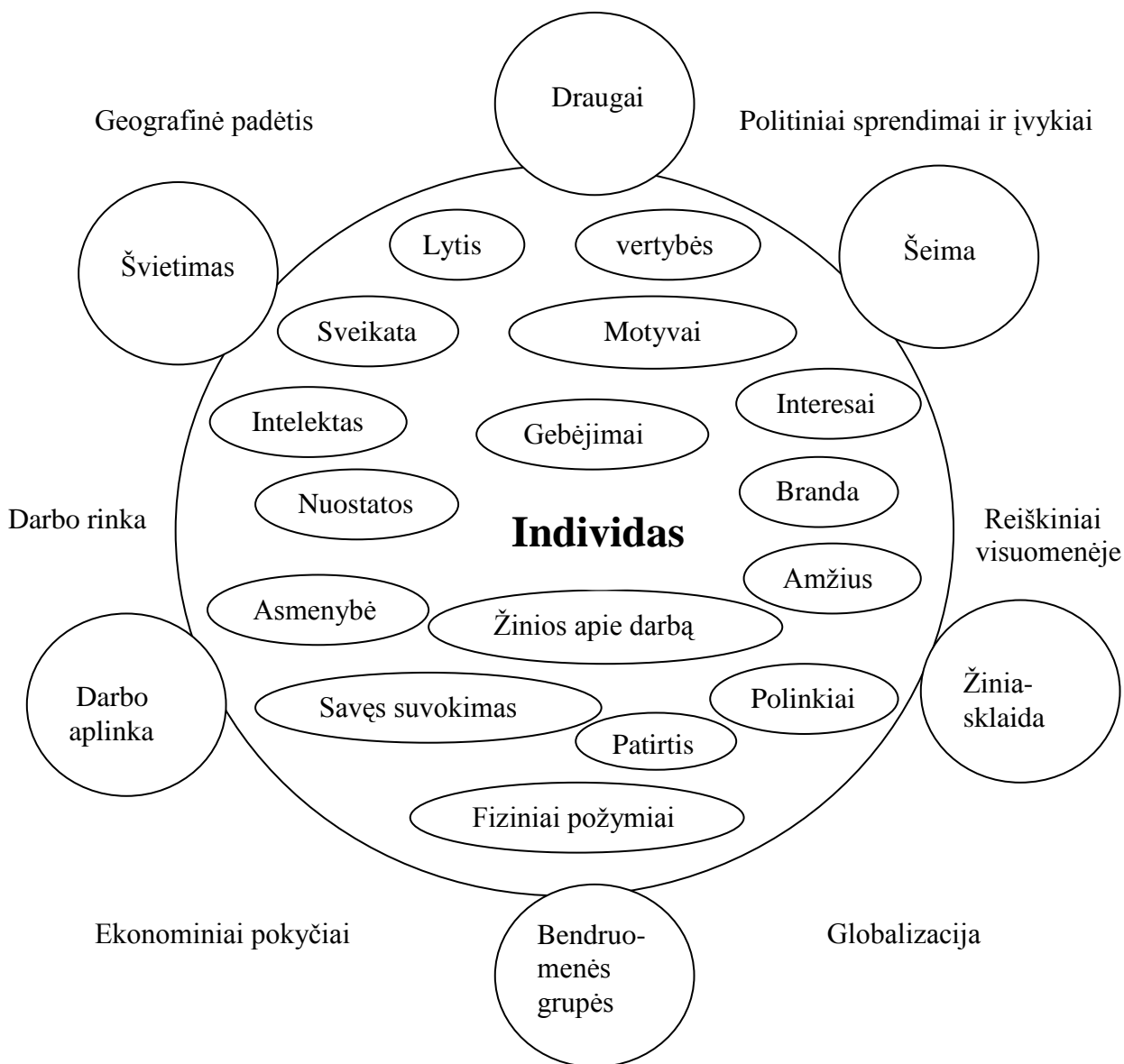
Profesinės karjeros planavimo žinios yra svarbios suvokti profesinės karjeros planavimo svarbą žmogaus profesiniam ir asmeniniam gyvenimui. Profesijos pasirinkimą sąlygoja socialinis, ekonominis, kultūrinis ir didaktinis kontekstas. Asmens profesijos pasirinkimą sąlygoja daugybė veiksnių, kuriuos galima skirti į dvi pagrindines grupes: objektyvieji, arba išoriniai, veiksniai bei subjektyvieji, arba vidiniai, veiksniai. *Objektyvieji (išoriniai) veiksniai*: šiuolaikinio globalinio, nacionalinio ir regioninio vystymosi tendencijos bei atitinkami ekonominio ir socialinio gyvenimo, bendrojo lavinimo ir profesinio mokymo, arba, paprasčiau tariant, socialinė aplinka, supanti ir veikianti žmogų. *Subjektyvieji (vidiniai) veiksniai*: žmonių asmeninio tapatumo suvokimas ir kūrimas, gyvenimo ir karjeros tikslų sąsajos, išsilavinimas, profesijos pasirinkimas (Kučinskienė, 2003).

R. Laužacko (2005) teigimu, profesijos rinkimąsi įtakoja dviejų tipų veiksniai: *ekonominiai* (ekonominis išsivystymas, regioninė ūkio struktūra, profesijų struktūra, darbo rinkos situacija ir politika, pajamų struktūra ir kt.), *sociokultūriniai* ir *sociopsichologiniai* (profesijų prestižas, šeima ir jos tradicijos, mokykla, socialinės grupės, profesinio konsultavimo tarnybos ir kt.). Internetiniame puslapyje išskiriamos kelios grupės veiksnių, kurie lemia individo profesijos pasirinkimą, tai *socialiniai-ekonominiai* veiksniai, kuriuos sudaro gyvenamoji aplinka, socialinė, ekonominė bei kultūrinė šeimos padėtis, mokslo ir technikos pažanga, bendra ekonominė situacija, uždarbis ir kt.; *pedagoginiai veiksniai* – tai ugdymas (kryptingas lavinimas pamokų metu, papildomojo ugdymo užsiėmimai, užmokyklinė bei visuomeninė veikla) ir jo rezultatai (žinios, gebėjimai, vertybės) ir *psichologiniai veiksniai* – tai poreikiai, interesai, polinkiai, bendrieji ir specialieji gebėjimai, intelektas, charakteris, **vertybinės orientacijos** (Profesijos pasirinkimas – reikšmingas žingsnis, 2009).

L. Jovaiša (1993) nurodo, jog profesijos rinkimuisi turi įtakos septyni veiksniai, tai - profesinė branda, intelektas ir specialieji gebėjimai, poreikiai, interesai, polinkiai ir vertybinės orientacijos, charakteris, ugdymo įtaka, socialiniai – ekonominiai bei medicininiai (sveikata) veiksniai. Todėl žiūrint į profesijos rinkimąsi kaip į ilgalaikį procesą ir suvokiant būtinumą šį procesą palengvinti įvairiomis formomis, negalima jų pervertinti, nes reali jaunuolį supanti situacija kartais būna stipresnė ir įtakingesnė už maksimaliai objektyvias ir moksliskai pagrįstas konsultuojamojo ar informuojamojo pobūdžio priemones. Pasak E. Laumenckaitės ir N.

Petkevičiūtės (2004), profesinės karjeros plėtotę nulemia išoriniai ir vidiniai veiksniai, tačiau vidiniai veiksniai yra tiesiogiai susiję su vertybėmis ir yra ilgalaikiai.

D. Augienės (2009) nuomone, profesijos pasirinkimą sąlygoja ne tik įvairūs *vidiniai* (amžius, intelektas, asmenybė, interesai, gebėjimai, potraukis ir t.t.), bet ir *išoriniai veiksniai* (šeima, draugai, žiniasklaida, švietimas ir t.t) (žr. 1 pav.).

1 pav. Individas ir socialinis kontekstas, lemiantis profesijos pasirinkimą (Augienė, 2009)

Anot D. Augienės (2009), profesiniam apsisprendimui įtakos turi:

- ✓ **asmenybė ir jos bruožai**, kurie yra santykinai pastovūs, įvairiose situacijose pasikartojantys individo elgesio ypatumai;

- ✓ asmenybės **intelektas** (protingumas) taip pat labai svarbus renkantis profesiją, nes tai yra sugebėjimas mokytis, susivokti naujoje situacijoje, prisitaikyti prie kintančių aplinkybių: mokymosi procese, socialiniuose santykiuose, kūryboje ir kt.;
- ✓ **gebėjimai** yra individualios asmenybės savybės, pasireiškiančios žmogaus veikloje ir sąlygojančios jos sėkmę;
- ✓ vienas veiksnių, be abejonės lemiančių profesijos apsisprendimą, yra **sveikata**. Tai įvairios ligos, psichiniai sutrikimai, negalios ir kitos sveikatos priežastys, galinčios turėti įtakos profesijos pasirinkimui;
- ✓ įgimtos **fizinės savybės** (išorės bruožai, klausos, regos, judėjimo ir kt. duomenys) turi įtakos asmenybės formavimuisi ir daro didelį poveikį profesijos pasirinkimui;
- ✓ **individo lytis**. Vaidmenys, siejami su ankstyvojoje vaikystėje iš tėvų ir aplinkinių perimtais lūkesčiais, yra giliai įsišakniję ir tampa stereotipais arba apibendrintomis nuostatomis apie vyrų ir moterų savybes bei gebėjimus, o tai turi įtakos profesijos pasirinkimui;
- ✓ **vertybės**, kuriomis remdamasis žmogus atiduoda pirmenybę vienam ar kitam veiksmui. Renkantis profesiją, vertybinės orientacijos gali būti susijusios su profesijos turiniu ir darbo pobūdžiu, tačiau kartais ir šalutiniai profesinės veiklos aspektai tampa dominuojančiomis vertybėmis;
- ✓ **Nuostatos** yra paremtos *vertybių sistema*. Asmenybės vertybės pasireiškia per nuostatas, kurios dažniausiai yra patyrimo pasekmė;
- ✓ **Interesas** – tai susidomėjimas kuo nors, noras tai pažinti. Jie suteikia žmogaus veiklos tikslams kryptį, padeda orientuotis, pažinti naujus faktus, skatina susipažinti su objektu giliau ir išsamiau, taip pat patenkinti žinojimo, tyrimo poreikį;
- ✓ **Polinkis** yra žmogaus kryptingas vienos ar kitos veiklos pasirinkimas, vidinis asmenybės poreikis tam tikrai konkrečiai veiklai. Polinkiai kyla iš asmeniui būdingo poveikio veikti, siekimo tobulinti veiklai būtinus gebėjimus, įgūdžius;
- ✓ **Savęs pažinimas** reiškia mūsų turimas žinias apie save, kaip mes patys save suvokiame ir apibūdiname, įsitikinimą, kas mes esame. Kaip mes apibūdiname save, veikia ir mūsų socialinį elgesį. Renkantis profesiją labai svarbus *savęs pažinimas, Aš vaizdas*. *Aš vaizdas* yra mūsų žinių apie save ir nuostatų savo pačių atžvilgiu visuma;
- ✓ Profesijos apsisprendimą taip pat dažnai lemia įvairūs **poreikiai**, kurie apibūdinami kaip individo būseną, nervinę įtampą, kurią sukelia jo egzistavimui būtinų dalykų stoka. Poreikis – pirmasis orientacinis profesijos pasirinkimo šaltinis;
- ✓ **Motyvai** – profesinės veiklos paskatos, susijusios su profesinių poreikių tenkinimu.

Motyvacija – elgesio (veiklos, veiksmų) skatinimo sistema, kurią sukelia įvairūs motyvai. Ji apima žmogaus poreikius, troškimus ir įsisąmonintus norus, interesus ir polinkius, *vertybes*, pažiūras ir įsitikinimus (Augienė, 2009). Panašiai motyvaciją apibrėžia ir autorės E. Laumenckaitė ir N. Petkevičiūtė (2004), teigdamos, jog **motyvacija** - tai asmeninės karjeros formavimo ir vystymo vidinė jėga, kuri kyla iš asmens vertybių ir įsipareigojimo joms. Motyvaciją lemia tam tikrų *poreikių* patenkinimas ir ji gali būti nagrinėjama kaip paskata dirbti (noras kažką padaryti). G. Butkienė, A. Kepalaitė (1996) teigia, kad motyvacija apima žmogaus poreikius, vertybes, troškimus, interesus, polinkius, pažiūras ir įsitikinimus, įsisąmonintus norus. Motyvacinę jėgą gali įgyti jausmai, emocijos, charakterio bruožai. Motyvacija perkelia žmogų iš nuobodulio į susidomėjimą. Sukelia energiją, padeda ją nukreipti viena linkme. Energijos branduolį sudaro kryptingumas ir veržlumas. Žmogus numato tikslus, nuo kurių priklauso, kokie bus konkretūs mokymosi veiksmai.

Šiuo metu yra labai būdingas informacijos apie profesijas trūkumas. Taip pat nepakanka informacijos prognozavimo srityje. Be abejo, neužtenka sukaupti informacijos apie mokymosi sąlygas, tolesnio mokymosi galimybes ar darbo perspektyvas. Svarbiausia moksleiviams yra *pažinti save*, įvertinti savo siekius ir gebėjimus. Svarbu ugdyti sugebėjimą save pažinti, įvertinti savo siekius ir gebėjimus, suvokti savo poreikius, polinkius ir galimybes, suprasti gyvenimo ir darbo tikslą bei atsakomybę. *Motyvacinės sistemos pažinimas* padeda atskleisti, kas žmogui yra aktualu, prasminga, vertinga ir reikšminga. Ne visi motyvai yra įsisąmoninti, todėl ypač svarbu atskleisti neįsisąmonintus motyvus pasirenkant profesiją. *Poreikiai, polinkiai ir interesai* yra stipriausi *motyvai* renkantis tolesnio mokymosi kelią. *Poreikis* - pirmasis giluminis orientacinis pasirinkimo šaltinis. Šiuolaikinio žmogaus poreikius veikia ir keičia spartus mokslo, technologijų, informacijos, kultūros vystymasis ir sklaida. Renkantis mokymosi kryptį ir profesiją, tikslinga atskleisti tuos poreikius, kurie asmeniui turi išskirtinę reikšmę, tačiau remtis vien poreikiu yra neatsargu. Pastovesnis rinkimosi veiksnys yra *interesas*. Tai pažintinio poreikio pasireiškimo forma, kuri užtikrina asmenybės kryptingumą, veiklos tikslų suvokimą ir pažintinę orientaciją. Interesą visada lydi emociniai išgyvenimai, kurie gali sukelti kitus interesus. Besivystydamas interesas gali virsti *polinkiu*, kaip veiklos, sukeliančios interesą, poreikio išraiška. Interesų platumas ir gilumas priklauso nuo jų reikšmės asmenybei. Polinkiai susiję su interesais. Jei interesas skatina susipažinti su objektu giliau, plačiau, patenkinti pažinimo, tyrimo poreikį, tai polinkis kreipia individo veiklą tam tikra pažintinės, socialinės, meninės, techninės veiklos kryptimi. *Profesiniai interesai* – tai kompleksas psichinių savybių ir būsenų, kurios išreiškia žmogaus nuostatą į profesinio pobūdžio darbą. Profesiniai interesai jungia tokius motyvacinius asmenybės darinius, kaip *poreikiai, polinkiai, vertybinės orientacijos, pasaulėžiūros komponentai, idealai*. Interesų reikšmė renkantis profesiją yra labai svarbi. Todėl

vertėtų išsiaiškinti, kokie žmogaus interesai lemia jo pasirinkimą, ar jie gilūs, nukreipti į ateities profesinę veiklą, ar vienadieniai, nukreipti patenkinti šios dienos poreikius. Dar gilesnis ir patvaresnis psichinis darinys negu interesai yra *vertybė*. Vertybės yra tie materialiniai ar dvasiniai objektai, kurie geriausiai patenkina žmogaus poreikius, interesus ir siekius. Vertybės formuojasi poreikių pagrindu ir asmenybės struktūroje įgyja idealų, siekių, gyvenimo tikslo ir prasmės formas. Vertybės padeda atsirinkti, kuriuos poreikius verta tenkinti. Vertybė nuo paprastos reikmės skiriasi tuo, kad ji įgyja individui santykinai pastovią, patrauklią formą. Objektai, įgiję asmenybei vertybės prasmę, turi didelę atrenkamąją galią – jie orientuoja į save asmenybės sąmonę ir elgesį, atmesdami kitus objektus. Subjektyvios vertybės sudaro motyvacinį asmenybės turinį, formuodamos jos interesus, požiūrius ir įsitikinimus. Kai kalbame apie profesijos pasirinkimą, turime kalbėti apie tikslus, perspektyvą, asmenybės aspiracijas, emocijas, nuostatas, gebėjimus, intelektą, sveikatos būklę, charakterį ir temperamentą ir kt. Suvokti savo galimybes gali padėti psichologinis konsultavimas, profesinis orientavimo specialistai, savianalizė ir pan. (Profesijos pasirinkimas – reikšmingas žingsnis, 2009).

D. Augienė (2009), remdamasi Parson, teigia, kad sėkmingą profesijos pasirinkimą lemia trys veiksniai: geras savęs pažinimas, t.y. savo gabumų, gebėjimų, interesų, galimybių ir ribotumų bei kitų savybių pažinimas; geras pasirenkamos profesijos ypatumų išmanymas, t.y. būtina gerai išmanyti profesinės veiklos keliamus reikalavimus, jos pranašumus ir trūkumus, ateities perspektyvas, galimybes; gebėjimas tinkamai suderinti šias dviejų veiksmų grupes ir suprasti jų tarpusavio atitikimą ir sąveiką.

Profesijos apsisprendimas priklauso nuo visų minėtų veiksnių, asmenybės subrendimo ir nuo jam teikiamos pagalbos. Kiekvienam pasirinkimui yra dvi būtinos sąlygos, tai - *visapusiška informacija apie profesijas ir galimybes ją įgyti, tolimesnio mokymosi sąlygas, savęs pažinimas ir įvertinimas*. Svarbi informacija apie galimybes mokytis, apie ateities perspektyvas (Profesijos pasirinkimas – reikšmingas žingsnis, 2009). Kita vertus, žmogaus *profesinis pašaukimas* (gabumai tam tikrai veiklai) taip pat yra labai svarbus veiksnys renkantis profesiją. Vadinas, labai svarbu jau jaunystėje pasirinkti tokią profesiją, kuri labiausiai atitiktų prigimtinių profesinių pašaukimą ir pasirinkti atitinkamą įstaigą studijoms (Sėkmingos profesinės karjeros pagrindas: profesinis pašaukimas, darbo rinkos poreikiai ar prestižinė specialybė, 2009).

1.3. Profesijos pasirinkimo problemos

Šiandieniniame pasaulyje profesijos rinkimasis, profesinės karjeros planavimas tampa vienu svarbiausių jauno žmogaus gyvenimo procesų, kurio metu priimamas sprendimas, įtakosiantis tolimesnį gyvenimą. Nuo profesijos pasirinkimo priklauso būsimas darbas,

pasitenkinimas gyvenimu, gyvenimo stilius ir laisvalaikis, draugų ratas, padėtis visuomenėje. Profesinės karjeros planavimas yra procesas, prasidedantis nuo pat vaikystės ir besitęsiantis visą gyvenimą. Karjeros planavime tampriai susiję svarbiausi jauno žmogaus gyvenimo momentai: profesijos pasirinkimas, savęs ir profesijos pažinimas ir jų suderinimas. Viena iš *problemų* gyvenant laisvoje visuomenėje, yra tai, kad mes kiekviename žingsnyje galime ir turime rinktis, tačiau šį pasirinkimą sąlygoja daugelis sociokultūrinių poveikių. Tai šeima, materialinė padėtis, namuose sukurta akademinė aplinka, lytis, amžius (Profesija, karjera, 2009).

E. Dailidienės ir L. Navickienės (2006) nuomone, besimokančioje visuomenėje, kurioje vyksta spartūs ekonominiai, socialiniai ir politiniai pokyčiai, profesinis konsultavimas kiekvieną dieną tampa vis aktualesnis. Darbo rinkos kaitai akivaizdžiai veikiant profesijų statuso raidą, gebėjimas adekvačiai nuspręsti ir pasirinkti perspektyvią, individualius ir visuomenės poreikius atitinkančią profesiją, tampa vis sudėtingesnė problema. Profesijos rinkimasis, teisingų sprendimų dėl tolesnės sėkmingos profesinės veiklos priėmimas dažniausiai priklauso nuo to, ar žmogus geba realiai vertinti savo profesinius interesus, gebėjimus ir situaciją darbo rinkoje, jog galėtų suderinti tai, ko nori ir ką gali, su tuo, ko reikia.

Internetiniame puslapyje išskiriamos tokios *profesijos pasirinkimo problemos*:

- **Dažnai žmonės pervertina savo jėgas.** Manydami, kad gali pasiekti ką nori, jie neatsakingai, lengvabūdiškai žiūri į savo galimybes. Tokių žmonių emocijos stiprios, teigiamos ir skatinančios beatodairiškai veikti.
- Kitas sunkumas – **abejingumas**, t. y. užslopintų emocijų būseną. Tokiais atvejais žmonės būna neįsijaušę rinkimosi situacijai, nerodo intereso, nesidomi profesinio orientavimo reikmenimis. Abejingumo priežastys gali būti įvairios. Visų pirma tai – nesubrendimas rinktis. Tokių nesubrendėlių tarp moksleivių - dešimtokų ir net tarp dvyliktokų yra nemažai. Nesubrendimas yra šeimos ir mokyklos silpno ugdomojo ir profesinio orientavimo darbo vaisiai. Kita abejingumo priežastis – vertybių, vertybinių orientacijų pasyvumas. Žmogus tarsi nepajėgia įkainoti veiklos, moralės vertybių. Čia jam reikėtų konsultacijos. Abejingumą sukelia ir jausmų bukumas, kai viskas atrodo atsibodę, neįdomu. Vadinasi, reikėtų įvairiais metodais žadinti moksleivių interesus, ugdyti vertybių sistemą, sudaryti sąlygas pasireikšti asmenybės galimybėms.
- Kitas rinkimosi sunkumas – tai **rigidiškumas**. Tai būseną, kai asmuo nepajėgia pakeisti nuostatų, sprendimų pasirinktos mokyklos, mokymosi krypties ar veiklos atžvilgiu, kai nepajėgia objektyviai įvertinti savo sugebėjimų, pasikeitusių aplinkybių, vienodai mąsto, jaučia ir elgiasi visai skirtingose situacijose. Rigidiškas asmuo visai nesugeba persiorientuoti. Toks neadaptyvus elgesys visiškai nenaudingas nei pačiam jaunuoliui, nei šeimai. Tokiu atveju būtina konsultacija, padedanti jaunuoliui įsisąmoninti, kad jo

nuostatos, sprendimai, emocijos trukdo jam rasti adekvatų sprendimą pakitusioje situacijoje.

- Sunku apsispręsti tiems asmenims, kurie **nesutaria su aplinka**. Toks žmogus išgyvena prieštaringas emocijas, todėl priešišškai reaguoja į išorės poveikius. Daugeliui tokio tipo asmenų sunku apsispręsti, kai jie svyruoja tarp kelių būsimų patrauklių specialybių. Dar gilesnis vidinis konfliktas kyla tada, kai atsiranda prieštaravimas tarp didelio noro, intensyvaus siekimo ir baimės, kad gali būti neįmanoma siekimą realizuoti. Konfliktas gali kilti ir tada, kai žmogus neranda patrauklių pasirinkimo variantų, o jaučia spaudimą, arba susiduria su kliūtimis, trukdančiomis realizuoti poreikius, interesus, siekimus. Tokiose situacijose formuojasi frustracinis elgesys. Žmonės būna agresyvūs, užsispyrę arba stengiasi nuo visko laikytis nuošaliai, vengia profesinio orientavimo renginių, nesutaria su tėvais, vadovais ar net draugais.
- Kai asmens apsisprendimas neatitinka jo lūkesčių, interesų, *vertybių* ir svajonių, t. y. kai jis nutaria veikti, pasirinkti profesiją prieš savo norą ir siekimus, jis gali pergyventi būseną, kuri vadinama **disonansu**. Tokią būseną pergyvenantys žmonės gali būti apatiški, reikšti savo nepasitenkinimą. Čia taip pat reikalinga konsultacija, kad galima būtų sukurti adekvačią elgesio, požiūrių ir veiklos motyvaciją.
- Dažnai skubotą ir nepagrįstą jaunuolio sprendimą nulemia **konfliktai šeimoje, mokykloje ar tarp bendraamžių**. Besikartojantys konfliktai su tėvais (dėl tėvų hiperglobos, poreikių nesuderinamumo su tėvais, baudimo ir barimosi ar kt.), su mokytojais (nuomonių nesutapimo, per žemo asmenybės vertinimo, neobjektyvaus mokymosi pasiekimų vertinimo ir kt.), su draugais (nepritapimas, prastas bendraamžių požiūris į jaunuolį ar kt.) priveda prie skuboto profesijos pasirinkimo (Profesijos pasirinkimas – reikšmingas žingsnis, 2009).

T. Giedraitienės – Lileikienės (1998) teigimu, mokinio profesijos pasirinkimo pradžioje dažniausiai vyrauja stiprios teigiamos emocijos (pvz.: meilė dalykui, noras būti dėmesio centre ir kt.). Esant palankioms sąlygoms, emocijos išsaugą į pastovų jausmą, sąlygojantį profesijos kryptingumą. S. Kregždė (1988) teigia, jog profesinis kryptingumas suvokiamas kaip asmenybės kryptingumo dalis, kuri atspindi žmogaus santykį su profesija. Profesinis kryptingumas pasireiškia asmenybės poreikiais, potraukiais, interesais, siekiais, polinkiais, idealais, savęs vertinimu, įsitikinimais, pasaulėžiūra ir visa veiklos motyvacijos sistema.

T. Giedraitienė – Lileikienė (1998), klabėdama apie profesinį apsisprendimą, išskiria keletą profesijos sudarymo komponentų, tai - veiklos objektas, priemonės ir būdai, sąlygos ir reikalavimai, ekonominės ir socialinės ypatybės. Tačiau, pasak autorės, jauną žmogų iš pradžių patraukia atskiri komponentai, kartais net neesminiai (pvz.: pomėgis vadovauti mažesniems,

noras pasidalyti perskaityta knyga, matytu kino filmu ir pan.). Vėliau profesinis kryptingumas stiprėja ir perauga į profesijos rinkimosi aktą. Tačiau praktikoje ne visada taip būna. Profesija kartais renkama žinant tik atskirus jos komponentus arba vadovaujantis tik teigiamomis emocijomis, neesminiais dalykais, dėl kurių ir iškyla profesijos rinkimosi problema.

Todėl pasak autorės D. Augienės (2009), kad profesijos pasirinkimo problemų būtų kuo mažiau, yra būtinas profesinis informavimas, kurio paskirtis yra suteikti augančiai kartai informacija apie profesijų pasaulį, sudaryti sąlygas priimti racionalius profesijos rinkimosi sprendimus, derinant saviraiškos ir individualius asmenybės tobulėjimo poreikius su darbo rinkos reikalavimais. 2005 m. „Profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugų teikimo reikalavimų apraše“ (Įsakymas Nr. ISAK-739/A1-116) nurodoma, jog profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugų teikimo tikslas yra padėti asmenims pasirinkti savo kelią švietimo, mokymo bei užimtumo srityse ir aktyviai kurti savo profesinę karjerą. Taip pat nurodomi šie profesinio informavimo ir konsultavimo uždaviniai:

- teikti informaciją apie švietimo sistemą, priėmimo sąlygas bei specialybes, kurių galima mokytis profesinėse ir aukštosiose mokyklose;
- informuoti ir patarti dėl profilinio mokymosi, specialybių, kvalifikacijų, profesijų sąsajų;
- teikti informaciją apie kvalifikacijas, kvalifikacijos įgijimo galimybes bei tvarką;
- teikti informaciją apie profesijas ir darbo rinką bei jos prognozes;
- teikti informaciją apie profesinės karjeros galimybes;
- teikti rekomendacijas, individualias ir grupines profesinio tinkamumo konsultacijas, analizuoti ir įvertinti individualias galimybes įgyti kvalifikaciją, padėti priimti motyvuotą sprendimą dėl asmens tinkamumo atitinkamai profesijos sričiai.

Todėl „Profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugų teikimo reikalavimų apraše“ (Įsakymas Nr. ISAK-739/A1-116) nurodoma, kad ***bendrojo lavinimo mokyklų mokytojai*** 9–12 klasių mokiniams teikia pažintinę informaciją apie darbo rinką, profesijas, specialybes, mokymosi profilius, mokymo ir studijų sistemą, priėmimo sąlygas ir kt. Supažindina su profesinio informavimo šaltiniais, pataria, kur rasti profesinio informavimo ir konsultavimo institucijas. ***Bendrojo lavinimo mokyklų klasių auklėtojai*** 8–9 klasių mokinių tėvams teikia pažintinę informaciją apie mokymosi profilius, specialybes, mokymo ir studijų sistemą. Supažindina su profesinio informavimo vietos teikiamomis galimybėmis, profesinio informavimo ir konsultavimo šaltiniais ir institucijomis; 10–12 klasių mokinių tėvams teikia pažintinę informaciją apie mokymosi profilius, specialybes, mokymo ir studijų sistemą, priėmimo sąlygas, darbo rinką, profesijas ir kt. Supažindina su profesinio informavimo vietos teikiamomis galimybėmis, profesinio informavimo ir konsultavimo šaltiniais ir institucijomis.

Taigi anot D. Augienės (2009), norint išvengti dažnų profesijos pasirinkimo problemų, yra būtina atskleisti besirenkančiam profesiją asmeniui kiekvienos profesijos privalumus ir trūkumus. Svarbi profesinio informavimo funkcija yra prieinamumas. Siekiant realizuoti šią funkciją profesinis informavimas turi būti nuolat teikiamas ir visiems prieinamas, tuo pačiu sudarant sąlygas asmeniui priimti racionalius profesijos rinkimosi sprendimus, derinant saviraiškos ir individualius asmenybės tobulėjimo poreikius su būsimo darbo reikalavimais.

II. VERTYBIŲ VAIDMUO MOKINIO PROFESIJOS PASIRINKIMUI

2.1. Vertybių ir vertybinių orientacijų samprata

Mūsų visuomenė sparčiai keičiasi. Technologijos, socioekonominė ir šeimos struktūra, verslo kultūra – tai tik keletas sferų, patyrusių dramatiškus pasikeitimus per pastaruosius dvidešimt metų. Kiekvienas pokytis suformavo ir tebeformuoja mūsų požiūrį bei elgesį. Pavyzdžiui, turėdami galimybę norimus ir reikiamus dalykus įsigyti greitai, nesvarbu, ar tai būtų mikrobangų krosnelėje pašildytas dešrainis, skubus kreditas ar informacija internete, tampame vis nekantresni ir mažiau išradingi. Mums nebelieka poreikio stengtis dėl vertybių. Taip yra todėl, kad mūsų skubančioje visuomenėje ne visada sustojame apmąstyti kultūrinių pasikeitimų pasekmes. Nors laikai ir keičiasi, tačiau neturėtume atsisakyti tokių tradicinių vertybių kaip kantrybė, pareiga, ištikimybė ir kt. (Schiller, Bryant, 2004). Kai žmogus sako, kad kas nors jam yra svarbu, jis apibūdina savo vertybę. Tai gali būti labai įvairūs materialūs dalykai: nauji rūbai, skanus maistas, naujas automobilis, garso ar vaizdo aparatūra. Tai taip pat gali būti ir žmogiškos savybės, pavyzdžiui, drąsa, gebėjimas laiku priimti gerą sprendimą, išradingumas, kūrybingumas, meilė sau ir kitiems, gebėjimas susitvardyti. Vertybės gali būti susijusios ir su tam tikrais žmonijos vertinamais elgesio ar kitais principais – taika pasaulyje, grožiu, gamtos apsauga ir kitais (Grakauskas, Valickas, Rosinaitė ir kt., 2007).

Lietuvių kalbos žodyne *vertybė* išskiriama kaip „vertas, brangus daiktas ar dalykas; teigiama ypatybė“ (1997, p. 899). Mokslininkai nevienodai aiškina sąvokas „vertybės“ ar „vertybinės orientacijos“. Yra daug apibrėžimų su skirtingomis reikšmėmis, pvz.:

- *Vertybės* yra svarbiausias žmogaus ar visuomenės raidos kokybės nustatymo parametras, nes atspindi sąžinės ir laisvės sąsajas, kuriomis asmuo grindžia santykius su tikrove (Martišauskienė, 2005).

- *Vertybė* visuomet yra „kažkieno“, o tai yra, vertybė konkrečiam asmeniui, kuris priklauso tam tikrai socialinei grupei ir kultūrai. Vertybė - žmogaus poreikių, troškimų ir siekių,

teigiamų vertinimų ir nuostatų objektas. *Vertybė* - fizinis objektas, asmuo, institucija, idėja, veiklos rūšis, socialinis santykis, pan. Mūsų vertybės gali būti be galo įvairios, apimti skirtingas gyvenimo, veiklos ir jos rezultatų sritis (Darbo vertybė individo gyvenime, 2009).

- *Vertybė* vartojama labai įvairiomis reikšmėmis: kaip paauglio vertę turintis aspektas, kaip patrauklūs objektai, gyvenimo kokybė, vertingi daiktai ar reiškiniai, elgesio normos, dėl kurių daromi sprendimai ir t.t. Todėl iš šios vertybės nusakančios įvairovės galima išskirti jų universaliausius aspektus – prioriteto, pirmumo, reikšmingumo teikimą, nuolatinis apibendrintus vaizdinius apie gerovę, visa tai, kas žmogui brangu, laukiama ir trokštama. Taigi vertybės atspindi visa tai, kas žmogui vertingiausia kultūros, psichologiniu, socialiniu, moraliniu, grožio požiūriais (Vasiliauskas, 2005).

- *Vertybės* parodo, kurios dalykus mes laikome svarbiais (Mizgeraitė, Vyšniauskienė, 2008).

- *Vertybės* - tai išgyvenimais, įsitikinimais ir patirtimi pagrįsti žmogaus prioritetai, kuriais vadovaujama elgiantis gyvenime. Juk žmogaus veiksmus ir jo elgesį nuolat veikia vertybės, jos daro įtaką ne kuriai nors siaurai jo racionalaus mąstymo sričiai, tačiau visai asmenybei – emociniams išgyvenimams, pažiūroms, įsitikinimams, nuostatoms. *Vertybės*, kaip labiausiai apibendrinti sąvoka, integruodama atskiras savybes į visumą, nuolat yra pedagogų tyrėjų ir pedagogų praktikų dėmesio centre (Vasiliauskas, 2004).

- *Vertybės* yra asmeniniai reikalavimai, kurie yra svarbūs žmogui. Tai yra dalykai, kuriuos mes gyvenime saugome ir kurie yra patys svarbiausi mums patiems. Vertybės duoda reikšmę gyvenimui, nes jomis vadovujamės tiek namie, tiek darbe, visur ir visada (Maltz, Grahn, 2003).

- *Vertybės* – tai specifinės mus supančio pasaulio objektų ir reiškinių charakteristikos, turinčios teigiamos reikšmės žmogui, kolektyvui ir visuomenei (Etikos etiudai, 1982).

- *Vertybė* yra tikėjimas arba jausmas, kuris apima daugybę žmonių, taip pat laikomas svarbiu jų ypatybės faktoriumi. Autoriai išskiria veiklumą, individualybę, lygybę, kaip vertybes, nuo kurių labai priklauso žmonių gyvenimo būdas, kaip jie yra valdomi, ką vertina (Broom, Bonjean, Broom, 1992).

- *Vertybės* - tai individo santykinės gėrio ir blogio idėjos, kurių pagrindu žmogus identifikuoja sau gan abstrakčius tikslus ir bando jų siekti (Vartotojų švietimo tikslai ir uždaviniai, 2009).

- *Vertybės* - tai pagrindiniai ir svarbiausi principai, kuriais vadovujamės ar privalome vadovautis savo gyvenime (Grakauskas, Valickas, Rosinaitė ir kt., 2007).

Objektai ir reiškiniai tampa *vertybėmis* tik dėl to, kad jie įtraukiami į žmonių visuomenės būties sferą. Tie objektai ir reiškiniai, kurie žmonių gyvenimui turi neigiamos reikšmės, yra *antivertybės*. Specifinė dvasinių vertybių sritis yra dorovinės vertybės. Jos įvairiai grupuojamos. Paprastai skiriamos dorovinės sąmonės, charakterio ir elgesio vertybės. Pirmosios – tai doroviniai idealai, normos, principai, gėrio, žmogiškumo, teisingumo ir kitos sąvokos. Nuo žmogaus santykio su jomis priklauso jo socialinė vertė, jo gyvenimo ir elgesio prasmė. Nuo vertybių priklauso kasdienio žmogaus elgesio pobūdis. Žmonių poelgiai, realūs jų doroviniai santykiai taip pat turi vertybinę reikšmę, nes jais žmogus išreiškia ir realizuoja save kaip asmenybę, veikia visuomeninį gyvenimą, stiprina arba silpnina esamus visuomeninius santykius, padeda arba kliudo dorovinei pažangai. Taigi dorovinių vertybių problematika glaudžiai susijusi su žmogaus auklėjimu ir jo vertybinių orientacijų ugdymu (Etikos etiudai, 1982).

Nors vertybių yra daug, Goel išskiria šias vertybės: protas, sugebėjimai ir gabumai, dėmesingumas žmonėms, bendradarbiavimas, užuojauta, teisingumas, mandagumas, demokratinis sprendimų priėmimas, orumas, pareiga, išvermingumas, draugystė, užuojauta, rūpestingumas, džentelmeniškumas, sąžiningumas, vertinimas, pilietybė, rūpinimasis kitais, švarumas, bendras rūpestis, drąsa, ištikimybė, orumas, drausmė, laisvė, geras būdas, dėkingumas, paslaugumas, humanizmas, iniciatyvumas, teisingumas, meilė gyvūnams, vadovavimas, mąstymas, taika, punktualumas, sumanumas, pagarba kitiems, nuoširdumas, socialinis teisingumas, pagalba, pasitikėjimas savimi, savitvarda, socialinė rūpyba, komandinis darbas, tiesa, gerumas, patriotizmas, tiesos ieškojimas, pagarba senatvei, socialinė atsakomybė, simpatija, tolerancija, meilė (Classification of Values, 2009).

Iš seno yra skiriami du žmogaus siekiniai – *vertybės* ir *gėrybės*. Tačiau vertybės yra susijusios su žmogaus fizinėmis ir ūkinėmis reikmėmis, todėl dažniausiai yra konkrečios ir dalinės asmens gyvenimo visumos požiūriu (pvz., namas, automobilis, paskola iš banko ir kt.). Gėrybės yra vartojamos, o vertybės jau nulemia, kam ir kaip vartojamos gėrybės, kokią vietą žmogaus gyvenime jos užima. Taigi vertybės susijusios su dvasinėmis žmogaus reikmėmis. „Tam tikra prasme gėrybės gali būti lyginamos su priemonėmis, o vertybės su tikslais“ (Pruskus, 2005, p. 13). Tačiau pasak B. Kuzmicko (2001), daiktai gali būti vertybių nešėjai. Gėrybės paprastai nėra savitikslės, jos reikšmingos tik kaip priemonės ir sudaro vertybių pamatą. Tuo tarpu vertybės yra savitikslės, jos nėra priemonės kam nors, jų norima ir siekiama dėl jų pačių, tačiau ne dėl kokių nors kitų tikslų.

P. Schiller, T. Bryant (2009) nuomone, vertybės, kurias mes šiandien perduodame mūsų vaikams, sąmoningai ar nesąmoningai turės pagrindinį poveikį visuomenei ateityje. Anot D. M. Stančienės (2005), konkretaus asmens ugdymo procesas atsiskleidžia būtent per dorovines vertybes, kurios lemia jo veiksmų ir poelgių vidinį priežastingumą.

Be vertybių negali apsieiti nei viena visuomenė, tačiau individai gali pasirinkti – priimti ar atmesti vienas ar kitas vertybes. Vieni žmonės linkę prie kolektyvinių, kiti – prie individualių vertybių. Vertybių svarba irgi skiriasi: vieniems aukščiausia vertybė gali būti pinigai, kitiems – moralinis nepriekaištingumas, tretiems – politinė karjera. Siekiant išsiaiškinti, į kokias vertybes orientuojasi žmonės, sociologijoje yra vartojamas terminas *vertybinės orientacijos*, nes juo išreiškiamas individualus žmogaus požiūris pasirenkant konkrečias vertybes (Čiužas, Ratkevičiaus, Stankevičiaus ir kt., 2005).

M. Barkauskaitės ir A. Guobos (2003) atlikti tyrimai rodo, jog paauglių vertybinėms orientacijoms susidaryti turi įtakos daug veiksnių, iš kurių ryškiausi yra lytiškumas ir socialiniai veiksniai. Tačiau amžius, mokymosi profilio įtaka vertybinių orientacijų susidarymui gana nedidelė. M. Barkauskaitė (1997) tyrinėjanti paauglių tarpusavio santykius, jų statusą grupėje, vertybes, nustatė, jog materialinės vertybės laikomos vis reikšmingesniais paauglių statusą lemiančiais veiksniais, nes vertinami tie, kurie turtingi, apsukrūs, drąsūs, įžūlūs, todėl akivaizdžiai mažėja dvasinių vertybių reikšmingumas. Be to, tyrimo duomenys rodo, jog paauglių santykiai yra orientuoti į hedonistines vertybes: menkus idealus, gyvenimą šia diena, kilnesnių idealų ir siekių neturėjimą. Tačiau autorės tyrimo duomenimis nustatyta, kad gerus tarpusavio santykius, bendravimo poreikio patenkinimą, asmens vertingumo pripažinimą ir geranorišką pagalbą paaugliai laiko nekintančiomis vertybėmis.

Pasak J. Vaitkevičiaus (1995), vertybių negalima atsisakyti, nes jos - žmogaus esmė. Jos turi būti kiekvieno sambūvio pagrindas, ir jokia dauguma, nesukėlus žmogui ir visuomenei prieštaringų pasekmių, jų negali atmesti. Žmogiškumas, grindžiamas žmogaus dvasinėmis vertybėmis, dvasingumu, padeda sukurti visiems žmonėms normalias ne tik moralines, kultūrinės, bet ir materialines gyvenimo sąlygas, tenkinančias žmogaus dvasinius ir materialinius poreikius, kuriuos iškelia pats gyvenimas.

Gyvenimo eigoje vertybės ir nuostatos daugiau ar mažiau kinta, kartais keičiasi iš esmės. Jos gali keistis spontaniškai arba būti sąmoningai keičiamos. Vienas iš būdų yra reklama. Jos pagalba galima veikti žmonių nuostatas, formuoti naujas, naujus poreikius ir orientuoti vartotoją norima linkme. Žmogui lengviausiai priimti atitinkančias jo poreikius ir ketinimus, naudingas pažiūras. Kitu atveju sudėtingiau-nuostata gali tapti gynybiniu mechanizmu. Netgi gali būti priimami tik palaikantys požiūrį faktai, o prieštaraujantys faktai bei informacija išstumiami. Be to, teigiamos nuostatos rezultatas ne visada bus ją atitinkantis elgesys. Pvz.: žmogus pritaria bakalauro universitete studijų programai, jos realizavimo kokybei, o savo vaiką studijuoti skatina užsienyje (Vartotojų švietimo tikslai ir uždaviniai, 2009). Be to, socialinių permainų laikais labiau pastebimi ir dažnesni vertybiniai konfliktai, nes visuomenėje kinta vertybiniai požiūriai, vertybinės nuostatos ir orientacijos. Toks kismas labiau pastebimas tarp jaunimo.

V. Ivanauskienė (2002), remdamasi E. Hurlock mintimis, teigia, kad šiuo metu jaunimas yra įklimpęs į minios sekimą ir statuso simbolių garbinimą. Ne tiek sekdamas tradicijomis, kiek nuo jos atsiribodamas, jaunimas daug ką kitaip supranta – darbo vaidmenį, intymumą, santuokos kūrimą, atsakomybę šeimai ir kt. Todėl autorė, toliau remdamasi N. Hartmann mintimis, teigia, kad tarp jaunimo randama iškreipta vertybių skalė, atsiradęs palinkimas disponuoti gėrybinėmis vertybėmis. Taigi manoma, jog jaunimas praranda ne vien tradicinių, bet ir universalių vertybių pajautimą. Tačiau tai, kad pasikeitė, ne vien jaunimo apspręstas reiškinys, nes vertybių kismas glūdi socialinėse visuomenės permainose. Todėl jaunimo vertybinių orientacijų kitimui įtakos turi socialinis, ekonominis, politinis, religinis ir dorovinis visuomenės kontekstas.

Mes susiduriame su sunkiais kasdieniais sprendimais. Visa tai bando mūsų kantrybę, mūsų charakterį ir dvasios ramybę. Tačiau būtent mūsų vertybės veda mus į priekį ir formuoja mūsų prioritetus ir reakcijas į aplinką. Jos tarnauja kaip rodikliai, kad nurodytų mums, kaip gyvenime vadovautis teisinga kryptimi: tiek namie, tiek parodant savo gyvenimo būdą. Kai mūsų veiksmai ir žodžiai siejaisi su mūsų vertybėmis - gyvenimas yra apskritai geras, ir mes jaučiamės patenkinti, įsitikinę ir patenkinti. Bet kai mūsų elgesys nederi su mūsų vertybėmis, mes netrukus pradėdame jausti nerimą. Šis nerimas gali būti susirūpinimo ir liūdnumo šaltiniu. Todėl vadovautis savo vertybėmis yra svarbu ir būtina, kad išlaikyti savo susirūpinimą laime ir asmeninė vertė (What Are Your Values? The Most Important Values to Live By, 2009).

Vertybės padeda atskleisti, kas asmeniui tam tikru amžiaus tarpsniu svarbiausia psichologiniu, socialiniu, moralės ir grožio požiūriu, o taip pat mokinio dvasinį brendimą. Aukščiausioje vertybių pakopoje yra žmogus. Žmogus yra tobulas, kai jo veikla tobula. Tačiau žmogaus vertę nusako ne vien tik jo veikla ir jos rezultatai, nes žmogus yra aukščiau nei veikla. Jis trokšta mylėti, nori būti mylimas, gerbiamas ir laimingas. Kad ši žmogaus vertybė išsigalėtų ir būtų realizuojama visuomenės gyvenime, svarbiausia, jog žmogus gerbtų pats save, jaustų savo paties vertę ne tik savo asmeniniame gyvenime, bet ir grupėje, visuomenėje. Žmogaus vertę savo paties akyse žemina, jo orumą trikdo paties negatyvi, per daug kritiška pažiūra į save. Socialinę istorinę žmogaus vertę nulemia ne jo padėtis visuomenėje (pagamintos produkcijos kiekis, užimamas postas, turimas turtas ar pan.), o jos santykis su tikrovės ir visuomenės aplinkos vertybėmis (kokia žmogaus vertybinė orientacija, kurias vertybes jis labiausiai vertina ir kiek jos atitinka bendražmogiškųjų, kultūrinių vertybių skalę) (Vasiliauskas, 1992; Vaitkevičius, 1995).

Vertybė yra tai, ko žmogus ypač ieško savo biologiniams, materialiniams, socialiniams ir dvasiniams poreikiams patenkinti. Vertybės asmenybės struktūroje įgyja idealų, siekių, gyvenimo tikslo ir prasmės formas. Tačiau jos nepadeda konkretizuoti pasirenkamos profesijos, kadangi vieną ir tą pačią vertybę gali atitikti daugelis profesijų (Jovaiša, 1981). Todėl svarbu, kad žmogus būtų ir veiktų pozityvioje aplinkoje, kai formuojamos asmeninės vertybės. Jei

paauglį sups kiemo draugai, kurie vertina primityvų gatvės gyvenimą, ir jis nesieks aukštesnių potyrių, be abejo, atsakomybė už save, už išgyvenimą formuosis, tačiau kitos visuomenei priimtinos normos taps nevertinamos ir nereikalingos. Toks paauglys ilgainiui taps žiaurus, priešiškas, negatyviai mąstantis, nepasitikintis kitais žmogus, lengvai pasiduodantis kitų įtakai, be to, yra didelė tikimybė, kad jis įniks į alkoholį ar narkotikus. Vienintelis tokių žmonių siekis - hedonistinių poreikių tenkinimas. Tačiau, jei vaikas, paauglys, nuo mažens pratinamas aktyviai veikti, dalyvauti aktyviame visuomenės gyvenime, bendrauti su autoritetingais asmenimis, menininkais, jo intelektas sparčiai tobulės, o vertybės sutaps su visuomenės nustatytomis normomis. Vertybinių orientacijų sistema ir ypač jos branduolys – dorovinė orientacija – sudaro žmogaus gyvenimo pozicijos pamatą. Gyvenimo pozicija pasireiškia per žmogaus veiklos, jo bendravimo, bendradarbiavimo su kitais žmonėmis, su jį supančia aplinka būdą, išryškina žmogaus gyvenimo tikslą bei prasmę (Vaitkevičius, 1995).

2.2. Vertybių ir vertybinių orientacijų klasifikacija

Vertybių skirstymo pradmenų aptinkama dar gilioje senovėje, Aristotelio darbuose, kuriuose vertybių skirstymo į aukštesniasias ir žemesniasias kriterijumi laikomi žmogaus poelgiai, kai vienu atveju žmogus daro kažką dėl savęs, kitu atveju – dėl kitų žmonių. Vėliau vertybių sistemos apimties, turinio nustatymas vis labiau buvo siejamas su tam tikra filosofijos kryptimi, iš kurios išvedamos vertybės. Antai absoliutizmo filosofinės minties atstovai teigė, jog vertybės egzistuoja nepriklausomai nuo žmogaus valios. Jie šių objektyvių ir universalių vertybių egzistavimą ir privalomumą visiems laikė neginčytina tiesa (pvz., kai asmuo identifikuoja tokias universalias vertybes, kaip dešimt Dievo įsakymų, jų privalo laikytis ir jomis vadovautis. Kitaip vertybių paskirtį aiškino priešingos filosofinės minties atstovai – reliatyvistai. Jie teigė, kad vertybes lemia kiekvieno individo poreikiai, interesai suvokimai ir troškimai. Rogers, remdamasis Morris, vertybes skirsto į rūšis, atsižvelgdamas į pačios vertybių sąvokos sampratą. Iš vertybės suvokimo, kad kiekvienas žmogus teikia prioritetą vieniems elgesio būdams ir atsisako kitų, išplaukia vertybės, vadinamos operatyvinėmis. Todėl pagal šį principą išskiriamos žmogaus sąmonėje sukurtos „suvoktos“ vertybės, kada individas prioritetą teikia simboliniams objektams (pvz., sąžiningumas yra geriausia policija).

R. Vasiliauskas (2005), remdamasis Guseinov ir Apresjan mintimis, teigia, kad vertybės skirstomos pagal įvairius kriterijus: pagal *turinį* (nauda, pasitenkinimas, garbė, valdžia, saugumas, grožis, tiesa, gėris, laimė), pagal *požymį* (teigiamos ir neigiamos, kurios nustatomos pagal tai, ar jos atitinka žmogaus poreikius, interesus, ar ne), pagal *hierarchiją* (aukštesniosios ir žemesniosios, laikinos ir amžinos) (Vasiliauskas, 2005). Vertybės žmogaus prigimties dalis.

Remiantis A. Maslow (2006) teorija, žmogus turi save atrasti, tuomet jis žinos ką jam reikia daryti. Pažinti savo prigimtį, reiškia pažinti visų žmonių prigimtį. Kuo daugiau žinome apie savo giliausius norus, tuo lengviau pasirenkame vertybes. Į vertybes vis mažiau žvelgiama, kaip į prasmingą gyvenimo šaltinį. Jaunuolių vertybių formavimuisi labai svarbūs santykiai šeimoje. Blogi tarpusavio santykiai įtakoja antivertybių sistemos formavimąsi.

Pasak B. Kuzmicko (2001), vertybės yra skirstomos į pagrindines ir nepagrindines, aukštesnes ir žemesnes, tikrąsias ir įsivaizduojamas. Tačiau svarbiausiomis ir pagrindinėmis laikomos gyvenimo, estetiškos, dorovinės, politinės, pažintinės ir religinės vertybės. Ž. Grakauskas, A. Valickas, V. Rosinaitė ir kt. (2007), M. Barkauskaitė, A. Guoba (2003), Z. Plužek (1996) išskiria šešias G. Allport, E. Spranger **asmeninės vertybinės orientacijos: teorinė** (ieškoma tiesos, vengiama sprendimų apie objektų grožį ir naudą, o stengiamasi tik stebėti ir samprotauti; požiūris yra kritiškas, empiriškas ir racionalus; asmenybė, kuriai būdinga ši vertybinė orientacija, yra intelektualė, dažnai tokie žmonės tampa mokslininkais, filosofais ir svarbiausias tokio žmogaus tikslas yra tvarkyti ir sisteminti savo žinias), **ekonominė** (domimasi nauda, kurios prigimtis yra kūniškų poreikių patenkinimas; tai grynai „praktinis“ tipas, nes nevertina nepritaikomų žinių, grožį painioja su prabanga, santykius su žmonėmis grindžia naudingumo principu; tokios asmenybės gyvenimo tikslas yra vartoti gėrybes ir kaupti materialųjį turtą), **estetinė** (svarbiausias interesas – meniški gyvenimo epizodai; būdingas individualizmas, įsigilinimas į save; toks žmogus svarbiausią vertybę pastebi formoje ir harmonijoje), **socialinė** (aukščiausia vertybė – meilė žmonėms; vienintelė tinkama žmonių tarpusavio santykių forma yra meilė; toks asmuo kitą asmenybę laiko nepriklausoma, savaimė vertinga), **politinė** (aukščiausia vertybė – valdžia; tokia asmenybė bet kurioje veiklos srityje lenktyniauja, kovoja, siekia valdyti ir pirmiausia trokšta asmeninės valdžios, įtakos ir garbės), ir **religinė** (aukščiausias tikslas yra susiliesti su visuotine Visatos begalybe). Internetiniame puslapyje pabrėžiamas, jog žmonėms šios minėtos vertybės yra skirtingai svarbios ir tai atspindi jų požiūrį ir elgesį (What is Allport - Vernon classification of values, 2009).

Rokeachas visas žmonių turimas vertybes skirsto į dvi rūšis: **terminalines** ir **instrumentines** vertybes. **Terminalines** vertybes verta siekti dėl jų pačių, jos ir yra galutinis tikslas. Jos dar gali būti vadinamos vertybėmis – tikslais. Šioms vertybėms priklauso: aktyvus gyvenimas (emocijų gausa gyvenime); gyvenimo išmintis (požiūrio brandumas ir sveikas protas); sveikata (fizinė ir psichinė); įdomus darbas; gamtos ir meno grožis (nuostabūs išgyvenimai gamtoje ir mene); meilė (dvasinis ir fizinis artumas su mylimu žmogumi); materialiai aprūpintas gyvenimas (materialinių sunkumų nebuvimas); geri ir ištikimi draugai; visuomeninis pripažinimas (aplinkinių, kolegų, bendradarbių pagarba); išprusimas (galimybė tobulėti, plėsti akiratį); produktyvus gyvenimas (maksimalus savo galimybių, jėgų bei gebėjimų

išnaudojimas); nuolatinis fizinis ir dvasinis tobulėjimas; pramogos (malonus laiko leidimas); laisvė (savarankiškumas, pažiūrų laisvė); laimingas šeimyninis gyvenimas; kitų laimė (kitų žmonių, tautos, visos žmonijos gerovė, vystymasis ir tobulėjimas); kūryba (kūrybinės veiklos galimybė); pasitikėjimas savimi. **Instrumentinių** vertybių verta laikytis bet kurioje kasdieninio gyvenimo situacijoje. Tai yra vertybės – priemonės. Šių vertybių grupei priklauso: tvarkingumas ir organizuotumas; geras išsiauklėjimas (geros manieros); aukšti siekiai; optimizmas; drausmingumas; nepriklausomybė (gebėjimas elgtis savarankiškai ir ryžtingai); nuolatinis siekimas tobulėti ir taisyti savo trūkumus; išsilavinimas; atsakingumas (pareigos jausmas, mokėjimas laikytis duoto žodžio); racionalumas (mokėjimas blaiviai ir logiškai mąstyti, priimti apgalvotus sprendimus); mokėjimas kontroliuoti save (santūrumas, vidinė disciplina); ryžtingumas įrodinėjant savo nuomonę bei pažiūras; stipri valia (mokėjimas nepasiduoti sunkumams); kantrybė (kitų požiūrių ir nuomonių atžvilgiu, gebėjimas atleisti kitiems jų klaidas); požiūrių platumas (mokėjimas suprasti kitų požiūrių, gerbti kitų skonį, papročius bei įpročius); sąžiningumas (teisingumas, nuoširdumas); darbo efektyvumas (darbštumas, produktyvumas dirbant); jautrumas (rūpestingumas). Tačiau kiekvienu atveju pats žmogus sprendžia, kokias vertybes jis savo gyvenime laikys terminalinėmis, tai yra kiek jas įgyvendinti dėl jų pačių, o kokias instrumentinėmis, tai yra kiek jas įgyvendinti todėl, kad galėtų įgyvendinti terminalines vertybes ir pasiekti savo gyvenimo tikslus. Taigi mūsų vertybės mums padeda apsispręsti dėl gyvenimo tikslų ir priemonių, skirtų šiems tikslams pasiekti (Grakauskas, Valickas, Rosinaitė ir kt., 2007).

Kiekvienas žmogus turi savo vertybių sistemą, kuri yra jo unikali nuosavybė. Asmuo, sprenddamas, kokią profesiją pasirinkti, turi nustatyti, kuri iš vertybių stipriausiai sąveikauja su jo asmenybe. Vertybė – tai vidinis individo bruožas. Kai asmuo sako, jog kažkas jam yra svarbu, reikšminga, konstatuoja vertybę. Profesinės karjeros vadove (1998) išskiriamos trys vertybių grupės, kurios yra svarbios *profesijos pasirinkimui*: **kultūros vertybės** (pasitikėjimas savimi, nepriklausomybė, kitų teisių gerbimas, tolerancija kitų nuomone, visi žmonės lygūs, siekimas asmeninės gerovės, lojalus organizacijos narys, lojalus šaliai, praktiškas, individualistas, išsilavinęs, atsakingas, atsipalaidavęs, kūrybingas ir kt. Tačiau dažnai šios vertybės konfliktuoja, žmogui sunku apsispręsti, kurios vertybės turėtų nulemti vienus ar kitus pasirinkimus. Taip pat individo vertybės ilgainiui keičiasi, o šie pokyčiai priklauso nuo individo sąveikos su kultūra ir pačios asmenybės); **asmeninės vertybės** (ekonominės, socialinės, politinės, religinės, estetiškos ir pan. Asmeninės vertybės nusako, kas individui svarbiausia, pavyzdžiui, prabanga, šeimos saugumas, nepriklausomybė, laisvė, laimė, malonumas, draugystė, meilė, grožis, turtas, sveikata ir kt.); **darbo vertybės** (jos svarbiausios planuojant savo profesinę karjerą, įvertinant, kas asmeniui reikšminga, o kas visai nesvarbu). Vertybių analizė yra pirmas žingsnis priimant

racionalius sprendimus, kurie vėliau plėtojami ir realizuojami realiame gyvenime (Baltrėnienė, Volbekienė, 1998).

Internetiniame puslapyje išskiriamos šios vertybės: **asmeninės vertybės**, tai – dorumas, atsakingumas, ištikimybė, moralinė drąsa, draugiškumas ir kt. Kiekvienas asmuo turi bruožų, kurie rodo jo dorovinį brandumą; **socialinės vertybės**, kurioms galima priskirti socialinę atsakomybę, teisingumą, laisvę, pasididžiavimo savo tauta jausmą; **ekonominės vertybės** – tai sąžiningas darbas, stabili ekonomika, prekių pasiūlos ir paklausos pusiausvyra, pinigai, privati nuosavybė ir t.t.; pilietinėms vertybėms priklauso ištikimybė savo tautai, rūpinimasis nacionaline gerove, demokratijos plėtra ir t.t. ir **dorinės vertybės** – tai pagarba žmogaus orumui, laisvei ir kt. (Vertybių ugdymas karininkas, 2009). Etikos etuduose (1982) dorovinės vertybės apibrėžiamos kaip darbštumas, drausmingumas, kuklumas ir daugelis kitų teigiamų charakterio ypatybių, nuo kurių priklauso ir kasdienio žmogaus elgesio būdas. Patys žmonių poelgiai, realūs jų doroviniai santykiai taip pat turi vertybinės reikšmės, nes jais žmogus išreiškia ir realizuoja save kaip asmenybę, veikia visuomeninį gyvenimą, stiprina arba silpnina esamus visuomeninius santykius, padeda arba kliudo dorovinei pažangai.

Internetiniame puslapyje dar išskiriamos dvi vertybių klasifikacijos grupės: **gyvenimo vertybės** (gyvenimas, sveikata, bendravimas su žmonėmis ir pan.); **kultūros vertybės**: materialinės (technika, gyvenamasis būstas, maistas, rūbai ir pan.), socialinės-politinės (socialinė tvarka, taika, saugumas, laisvė, lygybė, teisingumas, žmogiškumas) ir dvasinės (išsilavinimas, mokslas, menas) (Vertybių įtaka individo socializacijai, 2009). Pastebėta, kad vertybės skiriasi savo bendrumu ir abstraktumu. Galima išskirti **konkrečias** vertybes, sutinkamas mūsų kasdieniniame gyvenime, ir **abstrakčias**, atskleidžiančias gilesnę žmogiškos egzistencijos prasmę. *Konkrečios vertybės* gali būti nagrinėjamos dviem aspektais: kaip *“kasdieninės” vertybės*, arba įvairios žmogaus gyvenimo ir veiklos sritys, pavyzdžiui, jo darbas, šeimyninis gyvenimas, tolesnis mokymasis, laisvalaikio praleidimo būdai, namų ūkis, t.t., ir *atskiri* kiekvienos *gyvenimo sferos elementai*, tokie kaip atliekamų veiklų pobūdis, jų pasiskirstymas laike, fizinė aplinka, santykiai su kitais žmonėmis, ateities perspektyvos ir pan. *Abstrakčios vertybės* savo ruožtu gali būti *asmeninės*, susiję su individualiais norais ir tikslais, pavyzdžiui, galimybių realizavimas, prestižas, garbė, valdžia, įtaka, etiškumas, bei bendrosios *socialinės vertybės*, susiję su socialinėmis grupėmis ir jų idėjomis, kurias asmuo perima, tai - socialinė gerovė, progresas, taika ar karas, socialinė lygybė, privilegijuota padėtis grupėje. Abstrakčios vertybės taip pat gali būti įvairiai skirstomos. Pavyzdžiui, galima abstrakčias vertybes skirstyti į teorines, ekonomines, estetines, socialines, politines (prestižas ir galia) ir religines. Kitas abstrakčių vertybių skyrimas - į *vidines vertybes* (jų esmė - savęs realizavimas ir saviraiška), *išorines* (materialiniai ir prestižo atlygiai), ir papildomas vertybes, kylančias iš santykių su kitais

žmonėmis (pvz. draugystė, kitų pagarba, vertinimas ir pan.). Be asmeninių abstrakčių vertybių, galima skirti ir *individualias socialines vertybes*. Jos kyla iš individo tapatumo įvairioms socialinėms grupėms, organizacijoms ar kultūrinei terpei. Šių vertybių esmė - bendruomenės gerovė, o ne asmeniniai interesai. Šiandien didžiausią reikšmę turi mažosios socialinės grupės, tokios kaip šeima, darbo grupė, draugų ratas. Tačiau reikšminga išlieka ir identifikacija su didelėmis grupėmis, ypač - socialinėmis klasėmis, tautomis ir valstybėmis. Tai motyvuoja žmones veikti bendrų idėjų, tokių kaip laisvė, lygybė, socialinis progresas, labai (Darbo vertybė individo gyvenime, 2009).

Apie asmenybę mes sprendžiame, kokias vertybes žmogus įsisavinęs. S. Pikūnas (2000) vertybes laiko vidiniais stabdžiais, sutramdančiais egoistinius ir agresyvius polinkius. Stabiliai vertybių sistemai susiformuoti reikia daug laiko. Formuojant ją, vertybės kinta. L. Jovaiša (2003) taip susistemina vertybes: **prigimtinės vertybės** (veiklumo, laisvės, savarankiškumo, sveikatos, kūrybingumo realizavimo, paramos bei pagalbos, silpnumo įveikimo), **egzistencinės vertybės** (orientacijos, gyvenimo priemonių (buto, maisto, higienos), kūno pajėgumo, kontaktų teigiamo išgyvenimo, pusiausvyros, drąsos, pasitikėjimo), **praktinės vertybės** (kvalifikacijos, pažangos, vartojimo, poilsio, profesinės), **ekonominės vertybės** (daiktų vertingumo, iniciatyvos, numatymo, patogumo, naudos, laiko, taupumo), **socialinės vertybės** (pripažinimo, teisingumo, atjautos, pakantumo, demokratiškumo, tautiškumo), **kultūrinės vertybės** (mokslo, meno, technikos, technologijos, papročių), **psichinės vertybės** (žinojimo, tikrumo, sėkmės, savižinos, ištvermės) ir **dvasinės vertybės** (tiesos, gėrio, grožio, tikėjimo, vilties, meilės, santūrumo, tyrumo, šventumo, išlikimo, išganymo).

Ne mažiau yra svarbu apibrėžti vertybes, kuriomis grindžiamai tiriamojo santykiai su pasauliu, nes nuo to, kokios vertybės tampa vienu ar kitu pasaulio pažinimo, vertinimo ir išgyvenimo orientyrais, o ypač jų realizavimo ar kūrimo motyvais, daugiausia priklauso dvasingumo raidos kryptis ir pobūdis (Aramavičiūtė, 1998). R. Vasiliausko (2005) nuomone, atsižvelgiant į vertybių patvarumą, atsparumą laikui, jų tęstinumą būtinumą, jaunajai kartai rekomenduotina tokia ideali vertybių sistema, kurios hierarchinėje viršūnėje yra universalios, amžinos vertybės, kaip lygybė, teisingumas, tiesa, brolybė, savitarpio pagalba, dar vadinamos prigimtinių vertybėmis – laisvė, veiklumas, savarankiškumas, sveikata. Taigi jaunimo vertybių sistemoje derama vieta turi tekti pagrindinėms universalioms vertybėms, nes jeigu mokinys neišsiugdo universaliųjų vertybių, tai jų vietą užima „žemesniojo“ lygio asmeninės vertybės. V. Aramavičiūtės (1998) teigimu, universalios vertybės negali būti kintamos, nes svarbiausios vertybės visada išlieka.

2.3. Vertybės ugdymo procese

Siekiant spartesnės šiuolaikinio jaunimo integracijos dabartinėje visuomenėje, išsilavinimas turėtų būti esminė jauno žmogaus vertybė, nes šiame kontekste išryškėja aktuali akademinio jaunimo pasirengimo karjerai ir konkurencijai darbo rinkoje problema (Gumuliauskienė, Augienė, Bobrova ir kt., 2002). Informacinėje visuomenėje, randantis vis naujoms profesijoms ir nykstant kai kurioms senosioms bei vykstant sparčiai darbo rinkos kaitai, gebėjimas adekvačiai apsispręsti, atrasti savąjį pašaukimą, atsižvelgiant į įsidarbinimo tikimybę, tampa itin sudėtinga pedagogine problema (Beresnevičienė, 2003). Todėl mokykla, pamokos vaikui turėtų būti kaip dovana, kuria naudodamasis, jis galėtų nuolat išreikšti savo žmogiškąją esmę, sistemingai lavinti savo intelektą, kitus sugebėjimus, ugdyti valią, jausmus, įgyti būtinų žinių ir įgūdžių, susidaryti humaniškesnių vertybių sistemą ir, ja vadovaudamasis, įaugti į visuomenę ir tapti reikšmingu žmonių bendrijos nariu. Mokykla yra vieningų tikslų siekianti mokytojų ir mokinių bei tėvų bendruomenė, per kurią žengiamo į visuomenę ir žmoniją (Butkienė, Kepalaitė, 1996). Taigi vienas iš svarbiausių visų švietimo institucijų tikslų - supažindinti ugdytinius su profesinės informacijos šaltiniais ir išugdyti efektyvaus jų naudojimo įgūdžius (Kučinskienė, 2003).

R. Laužacko (2005) teigimu, ugdymas išreiškia: kultūros bei kitų gyvenimo vertybių įsisavinimą. „Tačiau ugdymas visuomet yra suprantamas kaip orientuoto į asmenybę vertybių perteikimo ir įgijimo procesas“ (p. 53). Todėl L. Jovaišos (1981) manymu, pedagogikai tenka svarbiausioji ir vykdomoji profesinio orientavimo funkcija. Ji ugdo asmenybę, kuri besikeičiančiose gyvenimo situacijoje pajėgtų priimti teisingus sprendimus dėl savo tinkamumo ir perspektyvumo pasirenkant profesiją, o vėliau dirbti visuomenei naudingą darbą. Toks asmenybės ugdymas yra svarbiausias pedagoginės pagalbos uždavinys. Pasak J. Reingardienės ir A. Zdanevičiaus (2003), mokykla teikia ne tik tam tikras žinias ir išugdo gebėjimus, tačiau ji ir visa mokymosi aplinka, kurioje vyksta šis žinių perdavimo ir gebėjimų ugdymo procesas, taip pat suformuoja tam tikras mokinio vertybes.

E. Martišauskienė (2005) remdamasi Y. Nomuro mintimis teigia, jog pirmiausia mokslo dėka turi keistis suaugę žmonės, kad sudarytų palankią terpę ilgalaikiam integruotam jaunuomenės ugdymui. Anot R. Vasiliausko (1992) pedagogui, mąstančiam, kaip ugdyti mokinių vertybių pagrindus, kyla įvairiausio lygio klausimai – nuo filosofinių iki elementarios pedagoginės technologijos. Pedagogui pirmiausia reikia apibendrintai suprasti vertybių skiepijimo strategiją, o t.y. atsakyti į klausimą: kaip vertybės gali tapti individualiomis. Tai pasiekama identifikacija. Ugdomosios vertybės tampa mokinio savastimi, įsisąmoninamos tik susitapatinant, identifikuojant save su tuo, kas reikšminga. *Identifikacija* yra procesas, kuriame

mokinys sutapatina save su kitu asmeniu, grupe ar kita vertybe, kuria jis gèrиси ar žavisi. Tapatybès ugdymas galimas, kai mokinys tiki, kad jis panašus į kitą žmogų. Tapatybès reikšmė ypatingai sustiprėja paauglystėje, augant savarankiškumui. E. Martišauskienės (2005) nuomone, svarbu pažinti tiek mokinių dvasinę brandą, tiek galimybes daryti jai pozityvų poveikį, kuris žadintų vertybinį santykį. Be to, pasak V. Rajecko (2002), labai svarbi sąlyga ir priemonė, ugdant visapusišką asmenybę, skatinant ją siekti asmeninės ir visuomeninės laimės, tautos gerovės, yra tinkamas požiūris į darbą, taip pat asmenybės darbštumas, kaip vienas iš svarbiausių jos bruožų. Darbinis ugdymas yra tikslingas jaunosios kartos rengimas darbui, kurio tikslas – perduoti jaunajai kartai tam tikrą sukauptos patirties dalį, mokyti ir įpratinti dirbti, t.y. perduoti darbinės veiklos žinias, mokėjimus ir įgūdžius, o svarbiausia – suformuoti dorinį požiūrį į darbą.

Neatsiejama asmeninės, socialinės, pažinimo bei kultūrinės kompetencijos dalis yra asmens vertybių sistema (O. Monkevičienė (2002) nurodo, kad kompetencija yra vaiko susidarytų vertybinių nuostatų, įgytų gebėjimų, įgūdžių bei patirties visuma, reikalinga kasdieniniam gyvenimui ir sėkmingam ugdymui ir ugdymuisi mokykloje). Todėl bendrojo lavinimo mokykloje kiekvienas mokytojas ugdo šias moksleivių bendrąsias vertybines nuostatas: pagarbą sau ir kitam, nusiteikimą santykius su žmonėmis grįsti savitarpio supratimu, konstruktyviai spręsti konfliktus; tolerantišką požiūrį į fizinius, religinius, socialinius, kultūrinius žmonių skirtumus; patriotizmą, pagarbą tautos tradicijoms, kultūros paveldui, nusiteikimą jį saugoti ir plėtoti; pagarbą demokratijos vertybėms; tausojantį santykį su gamtine ir kultūrine aplinka, jos įvairove, nusiteikimą pasirinkti darnaus vystymosi principus atitinkantį gyvenimo būdą; rūpinimąsi kitais, neabejingumą viskam, kas vyksta šalia; sąžiningumą, atsakomybę už žodį, veiksma, poelgį; iniciatyvumą, kūrybiškumą, kokybės siekimą; nuostatą sveikai gyventi; nuostatą realiai vertinti bei nuolat tobulinti asmeninę, socialinę, pažinimo bei kultūrinę kompetenciją. Moksleivių bendrosios vertybinės nuostatos ugdomos per visų dalykų pamokas, joms stiprinti ir įtvirtinti turi būti skirtas visas ugdymo procesas, mokyklos gyvenimas, mokyklinės bendruomenės ryšiai su vietos bendruomenės nariais ir institucijomis (Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai: priešmokyklinis, pradinis ir pagrindinis ugdymas 2003).

Pasak M. Barkauskaitės ir A. Guobos (2003) jaunuoliai augimo procese tiesiogiai susiduria su vertybių ir jų pasirinkimo problema. Todėl būtina padėti mokiniams įsisamoninti vertybes, nes jos palengvina jauno žmogaus egzistenciją, padeda suvokti jos prasmę. Tačiau mūsų visuomenė svarbiausiu laiko ne vertybinį ugdymą, o žinias, atitinkančias to laikotarpio reikalavimus. Dažnai galima išgirsti priekaištų, jog daliai jaunimo trūksta pagrindinių vertybių, kad jie nepaiso moralinių normų. Todėl šių dienų jaunimo vertybinių orientacijų ugdymas tampa ypač aktualus. Tačiau, pasak R. Vasiliausko (2004), švietimo standartuose keliami reikalavimai dar nepakankamai įgyvendinami, nes dar nepasiekta, jog mokymo procese lavėtų ne tik mokinio

protas, bet ir jausmai (kad ugdytūsi jautri sąžinė, kilni siela). Ugdymas pasieks savo tikslą tik tada, kai mokiniai įsisąmonina subjektyvią vertybę įgytų žinių prasme.

Aptariant mokinio vertybes, svarbu paminėti ir šeimą, kurioje jos perduodamos. Šeima yra pirminė visuomenės ląstelė, nes joje visų pirma ugdomi vaikai, formuojamas charakteris, idealai. Šeima yra ne tik raginimas gyventi, bet ir gyvenimas. Tikroji šeima prasideda tada, kai vyras ir moteris įregistruoja savo santuoką, ir kai po santuokos, prasideda tolesnis šeimos etapas – vaikų radimasis (Bajoriūnas, 1997). Šeima yra visokio žmogiško visuomeniniam gyvenimui pasirengimo centras, centras į atsakingumą, į simpatiją, į savęs kontrolę, į tarpusavio toleranciją ir auklėjimą. Pirmuosius žmoniškumo pradus vaikai išsiugdo būtent šeimoje. „Šeima moko vaikus mylėti žmogų, kaip autonomišką absoliučią vertybę, kai stengiamasi nepažeisti žmogaus vertės jausmo ir laisvių“ (Bikulčiaus, 1995, p. 5). Šeimą panašiai apibūdina ir V. Jakavičius (1998) teigdamas, jog šeima yra pirmoji žmogaus ugdymo institucijų. Be to, šeima ryškiai paženklina visą žmogaus brendimo laikotarpį ir tai, kad šeimoje įgyta patirtis atsiliepią visam žmogaus gyvenimui. K. Miškinio (2003) teigimu, svarbiausios šeimoje ugdomos vertybės yra požiūris į žmogų kaip didžiausią, absoliučią vertybę; meilė Tėvynei ir tėviškei, kuri yra tarp žmogaus ir Tėvynės; gimtoji kalba, kultūra, tradicijos; požiūris į darbą kaip doriškai vertingą. Pasak B. Žygaitietės (2003), šeimos, kaip pirminio socializacijos instituto, reikšmė labai svarbi formuojant vaiko vertybes, tačiau, pasak L. Braukylienės (2008), požiūrį į žmogų kaip didžiausią vertybę postmoderniais laikais užgožia technologijų gausa, kuri ir sukelia naujų problemų. Todėl vartotojų visuomenėje žmogus dažnai vertinamas pagal principą „Dirbk, pirk ir mirk“.

Kaip jau minėta, su vertybių perdavimu susijęs mokinio auklėjimas šeimoje. Šioje srityje būtinas šeimos ir mokyklos bendradarbiavimas, nes už vertybių perdavimą atsakinga šeima. Be to, mes gyvename postmoderniais laikais, kuriems būdingas orientavimasis į nuomonių ir vertybių įvairovę (pluralizmas), todėl nelengva rasti visiems bendrų vertybių, vyksta dideli pokyčiai, iškyla naujų problemų (Braukylienė, 2008). Žinoma, kad mokinys, atėjęs iš šeimos ar visuomeninės įstaigos, jau yra įgijęs tam tikrų vertybių pradus, sukaupęs identifikacijos patyrimo. Mokykla tęsia vertybių skiepijimą tam tikra mokymo logika, nuoseklumu. Ši nuoseklumą nusako vertybių ugdymo struktūra, kurią sudaro trys etapai: *pasirinkimas* (laisvas, iš kelių alternatyvų, permaščius kiekvienos alternatyvos pasekmes); *pasirinkimo įtvirtinimas* (vylimasis pasirinkimo teisingumu, troškimas skelbti pasirinkimą viešai); *poelgiai* (veikimas pagal pasirinkimą, poelgių kartojimas ir jų pastovumas) (Vasiliauskas, 1992). Todėl bendras tėvų ir mokytojų tikslas – taip elgtis ir gyventi su vaiku, kad šis, pats veikdamas, tyrinėdamas, atrasdamas, priimdamas sprendimus, išgyvendamas sėkmę ir atsakomybę, atrastų didžiausias žmogaus vertybes ir taptų reikšmingu kūrėju ir pasaulio piliečiu. Tai tikslas padėti vaikui augti dvasingu ir svarbiu visuomeniniu nariu, nes deramai ugdant vaiką, atsiskleidžia svarbiausi

žmogaus poreikiai, lavinamas sugebėjimas mokytis, suprasti kitus, žadinamas noras užsiimti įvairia veikla, mokoma ir skatinama bendradarbiauti (Butkienė, Kepalaitė, 1996). Taigi mokyklos, kaip ugdymo institucijos, funkcija – ne tik teikti mokiniams žinių, ugdyti jų sugebėjimus, bet kartu formuoti bazines vertybes, nes mokiniai per vertybines orientacijas įsitraukia į mokymąsi ne tik protu, bet ir emocijomis, vertinimais, apsisprendimais, pažiūromis. Todėl pedagogas negali tenkintis vien tik savo mokomojo dalyko išdėstymu, nes jis nėra tik žinių teikėjas, o jo paskirtis karu yra stimuliuoti platesnę ir visapusišką pedagoginę sąveiką integruojant vertybes į mokyklos gyvenimą. Be to, L. Jovaišos (1978) teigimu, mokymo programos sudaro sąlygas profesiniam informavimui ir mokytojai iš dalies šį darbą dirba dažnai patys to nežinodami. Todėl reikia jam suteikti gilesnę prasmę, įsisamoninti jo reikšmę mokinių ateičiai ir visai mokymo sėkmei.

J. Vaitkevičiaus (1995) teigimu, jau vaikystėje perimamos materialinės bei intelektualiosios ir idealiosios dorovinės vertybės. Jos, savo ruožtu, papildo, praplečia bei giliau įprasmina pradines vertybes bei poreikius. Pedagogikai formuojant idealiąsias vertybes, dvasinius, intelektualinius poreikius iškyla uždavinys tai įtvirtinti realiame žmogaus gyvenime, jo elgsenoje, veikloje, bendravime, kuris skirtingais amžiaus tarpsniais žmoguje reiškiasi naujomis formomis, įgyja naują reikšmę. Iš kitos pusės, materialinius žmogaus poreikius tenka jungti su dvasiniais, intelektualiniais, juos įprasminti suteikiant giluminį vidinį asmeninį bei išorinį į visuomeninį turinį ir prasmę. Pedagogikoje svarbu akcentuoti tą faktą, jog jau vaikystėje, paauglystėje perimamos ne tik materialinės, bet ir dvasinės vertybės. Jos papildomos visą gyvenimą pačiam žmogui aktyviai veikiant, bendraujant. Mokykloje ar kitoje ugdymo institucijoje ugdant formuojamos idealiosios vertybės, kurias ne visada patvirtina ir įtvirtina gyvenimo praktika. Todėl svarbu ugdymo institucijose formuojamas materialias ir idealiąsias dorovines vertybes kiek galima artinti prie esamų ir būsimų visuomenės gyvenimo sąlygų, prie realybės, kad vėlesnis žmogaus gyvenimas, jo veikla, bendravimas ne griautų, o papildytų mokykloje sudarytas idealiųjų vertybių sistemas ir įgalintų žmogų susikurti vertybinių orientacijų modelį kaip bendrą orientyrą, atitinkantį to meto visuomenės vertybių matą.

Kiekviena vertybių sistema vertinama hierarchiniu požiūriu, kuris ir skatina vertybes skirstyti pagal jų svarbumą. Nors kiekviena vertybių sistema laikytina hierarchine, tačiau nėra lengva rasti kriterijų, kurie leistų išskirti pačias aukščiausias ar pagrindines vertybes. Todėl labai svarbus dorovinių vertybių (dorovinės vertybės glaudžiai siejamos su tiesa, padedančia giliau išvelgti gyvenimo prasmę, tikėjimu, atveriančiu naujus giluminius prasmės klodus, taip pat su grožiu, tarsi suvienijančiu minėtas vertybes) sistemų atrankos ir jų filosofinis pagrindumas (Aramavičiūtė, 2005). Taigi dorovinių vertybių negalima žmogui įdiegti jėga, t.y. reikalavimais, prievarta. Geriausias būdas tai padaryti yra demokratiškas kvietimas bei įrodymai gyvenimo

pavyzdžiais, kai leidžiama pačiam auklėtiniui rinktis vertybių sistemą. Tai ugdo savarankiškumą, laisvą apsisprendimą, atsakomybę už savo pasirinkimą, poelgius, veiklą, t.y. normatyvinį dorovinį auklėjimą reikia jungti su vertybiniu, pastarajam, kaip patikimiausiam, teikiant pirmumo teisę. (J.Vaitkevičius, 1995)

Demokratinėje visuomenėje, kuri grindžiama humanizmo principais, dvasingumu, žmogaus vertė matuojama ne tuo, kiek žmogus ima ir kiek turi, bet ir kiek jis duoda; ne tuo, kiek žmogus gyvena, bet kaip gyvena, ne vien tuo, ką žmogus kalba, bet ir ką kalba ir ką veikia, kiek dera jo mintys, kalba, darbai, bendravimo su kitais žmonėmis, aplinka būdai. Pilnavertis žmogaus gyvenimas glaudžiai susijęs su kitų žmonių gyvenimu, jo idealai - su visuomenės idealais, kai žmogaus vertybės sutampa su vertybėmis, kurias puoselėja visuomenė. Todėl, pasak J. Vaitkevičiaus (1995), visoje žmogaus vertybių sistemoje ir paties žmogaus vertybių orientacijų centre pedagogas privalo matyti patį žmogų kaip didžiausią vertybę. Ir kol didžiausia vertybe bus laikomas ne žmogus, o nesvarbu kas: materialinės vertybės (pinigai, drabužiai, namai, žemė ir pan.), intelektualinės vertybės (mokslas, menas, protas ir kt.) ar abstrakčios dvasinės vertybės (absoliutas, dvasios idėjos, pranašai ir t.t.), tol nei žmogaus sieloje, jo sąmonėje, nei žmonijoje neišsigalės humanizmas, dvasingumas.

2.4. Vertybių vaidmuo mokinio profesijos pasirinkimui

Žmogus nuolat troško tobulėti, šimtmečius siekė tiesos, grožio harmonijos, vertybėse įkūnijo tauriausius savo bruožus. Vertybės, kaip žmogaus santykis su būtimi, padeda jam orientuotis aplinkoje, pasirinkti iš jos tuos ekonominio, socialinio, kultūrinio gyvenimo aspektus, kurie jam tampa subjektyviai svarbūs brendimo ir tolesnėje raidoje. Žmogus, gyvendamas ne tik daiktų, reiškinių, tačiau ir prasmų pasaulyje, negali nevertinti jame vykstančių reiškinių, gyvenimo socialinės kaitos. Kiekvienas individas siekia rasti gyvenimo prasmę ir prasmingai orientuotis į materialųjį, dvasinį pasaulį (Vasiliauskas, 2005). Orientacija į prasmę laikoma pagrindine žmogaus orientacija, o prasmų siekimas ir jų įgyvendinimas laikomas tikrąja žmogaus paskirtimi, o gebėjimas pasirinkti ir atsakyti už savo pasirinkimą – prasmingo gyvenimo sąlyga. (Aramavičiūtė, 1998). Ne visos vertybės bendros mums visiems, ne visos vienodai reikšmingos skirtingiems individams. Kokie požymiai nulemia tai, kad vieniems asmenims tam tikros vertybės yra svarbios, kitiems - ne? Įvairūs tyrimai rodo, kad individualios charakteristikos, ypač amžius ir lytis, ir socialinę padėtį apibrėžiantys kintamieji, pavyzdžiui, darbo pobūdis (fizinis ar protinis darbas), išsimokslinimo lygis, kvalifikacija, pajamų lygis, galios pasiskirstymas, ir pan., nulemia darbo vertybės svarbą žmonių gyvenime (Darbo vertybė individo gyvenime, 2009). Taigi pasak K. Pukelio ir D. Garnienės (2003), tinkamai pasirinkta

profesija yra lyg individo vertybė, kuri yra pagrindinė asmens pasitikėjimo savo jėgomis, jo socialinės adaptacijos, gyvenimo stabilumo, galimybės planuoti savo ir šeimos ateitį bei atsakomybės sąlyga.

Nors vertybės ir daro įtaką profesijos pasirinkimui, ne visi pakankamai gerai įsisąmonina savo turimas vertybes. Tokiu atveju galima atsidurti situacijoje, kai tenka studijuoti dalyką ar dirbti darbą, kurie jūsų visiškai netraukia. Renkantis profesiją yra būtina pažinti savo vertybes dar ir dėl šių priežasčių: pasirinkus jūsų vertybes atitinkančią profesiją, didėja tikimybė, kad ji bus sėkminga, nes visada daug lengviau ir maloniau dirbti darbą, kuriuo tikime; jūsų vertybes atitinkanti profesija bus ne tik sėkmingesnė, bet ir labiau jus patenkinanti; pažinus savo vertybes, visada bus aiški ne tik profesijos, bet ir gyvenimo kryptis. Kiekvieną kartą, kai teks daryti pasirinkimą, bus galima pasirinkti patį geriausią variantą, užtikrinantį ilgalaikes karjeros ir gyvenimo perspektyvas. Pavyzdžiui, žmogui, nežinančiam savo vertybių, gali būti sunku atsisakyti neįdomaus ir neperspektyvaus, bet kartu gerai apmokamo darbo (Grakauskas, Valickas, Rosinaitė ir kt., (2007).

Mokinys ugdo vertybes socialinio gyvenimo kontekste, todėl atsižvelgiant į tai, kaip ugdytojai teisingai elgiasi įvairiose situacijose, vertybių ugdymo galimybės yra didinamos arba mažinamos, ir retai galima priimti vienodus sprendimus. Todėl yra svarbu ugdyti kritinį mokinių mąstymą, nes tik teisingas vertybinis apsisprendimas ir yra kritinio mąstymo pasekmė. Kitiškai mąstantis mokinys greičiau susiformuoja pozityvias vertybines orientacijas į aplinką, t.y. į žmogų, darbą, laimę, laisvę, į save (Vasiliauskas, 2004). Ugdomosios vertybės, veikiamos įvairių vidinių ir išorinių veiksnių, nuolat kinta. Ypatingai vertybės ryškios renkantis profesiją. Paaugliai berniukai nori būti žymiais sportininkais, mergaitės – aktorėmis ir kt. Tačiau šie norai tik kartais virsta realybe, nes vertybių kaita tarsi yra mokinių brandos forma. Taip yra todėl, kad paaugliai tampa savarankiškesni, pradeda giliau samprotauti, realistiškiau suvokia moralės normas. Be to, iš kitos pusės jam keliami reikalavimai verčia pasitempti, plečiantis bendravimui, daugėja vertybių pasirinkimo situacijų. Veikiamos mokinių amžiaus ir individualių ypatybių vienos vertybės pedagoginiame procese silpnėja, o kitos labiau išsitvirtina, todėl bręstantis mokinys dar neturi apibrėžtos vertybių sistemos (Vasiliauskas, 1992).

Pasak J. Vaitkevičiaus (1995), paauglio socializavimas – naujas žingsnis jo gyvenimo kelyje, jam kylant į kalną – jaunystę. Paauglys fiziškai, psichiškai bei protiška labiau išsivystęs ir todėl naujai, daug giliau suvokia pats save. Jis save tarsi pamato naujoje šviesoje. Taigi ir vertybės persiformuoja. Šiame laikotarpyje vaikas aktyviau įsijungia ne tik į šeimos buitinių, bet ir į klasės, mokyklos bei platesnės aplinkos gyvenimą, formuojasi idealai, kyla ir politinio gyvenimo klausimai, jau nekalbant apie paauglystėje iškilusias lytinio (vyro – moters) gyvenimo problemas. Šiame amžiaus tarpsnyje iš esmės keičiasi ir žmonių tarpusavio santykių vertinimas.

Paauglys pradeda kritiškai vertinti suaugusius žmones. Paauglystėje vyksta įgytų vertybių pervertinimas, kartais prieštaraujantis suaugusiųjų nuomonei. Dėl to dažnai paauglys nesutaria bei konfliktuoja su suaugusiais žmonėmis. Kaip paauglystėje formuojasi vaiko asmenybė, kokie jo santykiai su tėvais, suaugusiais, bendraamžiais, kokias vertybes bei idealus jis renkasi - visa tai daugiausia priklauso nuo jo santykių su suaugusiais, nuo jų tarpusavio sutarimo, bendravimo ir bendradarbiavimo, nuo to, kaip tėvai, suaugusieji reaguoja į besiplečiančiu paauglio interesus, kiek paauglys įtraukiamas į šeimos bei visuomenės gyvenimą. Todėl suaugę, pedagogai bei šeima turi kartu kryptingai veikdami padėti suformuoti pozityvias vertybes, atitinkančias visuomenės dėsnius. Paauglys, kaip vaikas, yra socialus, linkęs bendrauti, bendradarbiauti, kooperuotis, bet visur ir visada jis siekia pareikšti savo nuomonę, būti pripažintas, įvertintas, t.y. įtvirtinti savo socialinį statusą tarp jį supančių žmonių. Todėl jam svarbus savęs pažinimas.

Jau vaikų darželyje ir pradinėse klasėse vaikas domisi suaugusiųjų darbo įrankiais, veikla. Interesai keičiasi. Jie nuolat darosi patvaresni, kai nuolat realizuojami veikloje, kai virsta polinkiais. Paauglystėje polinkiai išryškėja, ypatingai tada, jeigu jie sutampa su kokia nors patrauklia vertybe. Todėl klasių vadovų, konsultantų dėmesį turi patraukti mokinių vertybinės orientacijos, jų ryšys su intelekto ir valios ypatybėmis. L. Jovaiša (1999), remdamasis tyrimais, teigia, kad kaip tik vertybinės orientacijos glūdi mokinio gyvenimo planuose, kad jie yra reikšmingiausias rinkimosi motyvas. Tačiau jis gali nukreipti ir klaidingai. Klaidos daromos dėl informacijos stokos. Todėl konsultantai rūpinasi, kad vertybinės orientacijos būtų pagrįstos. Tam reikia ilgalaikio pažintinio konsultavimo (Jovaiša, 1999). Tik suvokdamas savo gyvenimo vertybes, asmeninius norus, galimybes, turėdamas asmeninę profesinės karjeros viziją, asmuo gali teisingai pasirinkti tolimesnį profesinį kelią. Laikui bėgant žmogus keičiasi, todėl savęs pažinimas turi vykti nuolatos, analizuojant save ir iškeliant, formuluojant bei numatant tolimesnius savo tikslus (Mokymosi, studijų ir darbo rinkos poreikių kaitos reikšmė profesijos pasirinkimui ir profesinės karjeros planavimui, 2009). Vertybės formuojasi sąveikaujant paveldimumui ir patirčiai. Vaikai gauna iš tėvų, kitų šeimos narių, bendraamžių, mokytojų ir masinės informacijos priemonių daugybę tam tikromis vertybėmis grįstos arba jas propaguojančios informacijos. Todėl kyla vertybių konfliktai, nes laikui bėgant vienos vertybės sumenksta, nnyksta, užleidžia vietą kitoms, taip susiformuoja individo vertybių hierarchija, kuri veikia kiekvieną jo gyvenimo situaciją. Taigi individo gyvenime didžiausią įtaką turi tos vertybės, kurios yra suvoktos, t.y. naudojamos aiškinantis savo veiklą ir renkantis profesiją. Galima teigti, jog renkantis profesiją mokiniui vyksta didesnė ar mažesnė trintis tarp dominuojančių jo ir profesijos pasirinkimo vertybių (Kučinskienė, 2003).

Anot E. Martišauskienės (2005) vyresniems paaugliams būdingas platus, bet negilus požiūris į vertybes. Aukščiausiai vertinamas tiesos sakymas, atsakomybė už savo veiksmus,

brandi meilė, jautrumas, altruizmas (pagalba kitiems nesiekiant sau naudos), jautrumas, pagarbumas, palankumas, laiminga šeima, mandagumas. Mažiausiai paaugliams priimtinas išdidumas, paklusnumas, malonumų ieškojimas, prasmės suvokimas, pažiūrų platumas, taip pat kūrybiškumas ir vaizduotė. Paauglių požiūris į daugelį vertybių nesietinas su jų amžiumi, tačiau pastebima tendencija žemiau vertinti altruizmą, jautrumą ir atlaidumą. Tačiau V. Aramavičiūtė (1998), atlikus tyrimą su X – XI klasių mokiniais teigia, jog dauguma moksleivių (net 90-94 proc.) labai svarbiomis vertybėmis laiko atsakomybę už savo veiksmus, ištikimybę, buvimą savimi, savarankiškumą ir tiesos sakymą. Iš to būtų galima spręsti, kad tai palankiausios vertybės, kurių dėka būtų galima siekti norimos profesijos. Iš autorės gautų tyrimo duomenų matyti, kad palankus požiūris į vertybes gana glaudžiai koreliuoja su praktiniu jų pritaikymu. Pozityvus nusiteikimas vertybių atžvilgiu skatina jas realizuoti konkrečiais veiksmais. Iš M. Barkauskaitės (1997) atliktų tyrimų duomenų matyti, kad mokinių vertybinės orientacijos teikia gražių vilčių, nes nepaneigiant materialinių vertybių, tarp kurių jie gyvena, mokiniams reikšmingiausios vertybės yra išsilavinimas, teisingumas ir sąžiningumas, žmonių pagarba, džiaugsmo suteikimas tėvams ir pačiam būti laimingam jau savo sukurtoje šeimoje, pelnytas žmonių pagarbos. Iš autorių atliktų tyrimų matyti, kad vertybės įtakoja mokinio profesijos pasirinkimą, nes pasak N. Petkevičiūtės (2006), paprastai mokinys sąmoningai ar nesąmoningai pasirenka tą profesiją, kuri atitinka jo vertybes, poreikius, motyvus ir talentus.

Nors vertybės asmenybės struktūroje ir įgyja idealų, siekių, gyvenimo tikslo ir prasmės formas, tačiau jos nepadedą konkretizuoti pasirenkamos profesijos, kadangi vieną ir tą pačią vertybę gali atitikti daugelis profesijų (Jovaiša, 1981). Kai žmogus sako, kad kas nors jam yra svarbu, daug reiškia, jis apibūdina savo vertybę. Įvertinus savo vertybes, būtina suprasti, jog nė viena profesija ir nė vienas darbas negali realizuoti visų svarbiausių asmens vertybių. Pačios profesijos ir darbai nebuvo sukurti tik tam, kad patenkintų kieno nors svarbiausias vertybes. Todėl pagrindinis profesijos tikslas yra atsižvelgti į savo vertybes ir siekti, jog jūsų pasirinkimas derėtų su svarbiausiomis jūsų vertybėmis (Grakauskas, Valickas, Rosinaitė ir kt., 2007). Todėl A. Valicko, V. Rosinaitės, N. Antanaitytės ir kt. (2008) teigimu, kiekvieno žmogaus pasirinkimas yra kitoks, bet nė vienas jų nėra nei blogas, nei geras, o tiesiog tinkamas arba netinkamas konkrečiam asmeniui, remiantis jo gyvenimo prioritetais ir vertybėmis. Svarbiausia yra atrasti tai, kas kiekvieno gyvenimui suteikia prasmę, kas yra geriausia ir tinkamiausia tik jums patiems.

3. EMPIRINIO TYRIMO METODIKA IR REZULTATAI

3.1. Tyrimo dizainas, tyrimo metodai

Vertybių įtakos mokinio profesijos pasirinkimui tyrimas grindžiamas kiekybinio tyrimo strategija (Jovaiša, 1975; Merkys, 1995; Bitinas, 1998; Kardelis, 2002; Tidikis, 2003; Bitinas, 2006). Kiekybinio tyrimo taikymas orientuotas iširti, ar įvairios vertybės įtakoja mokinio profesijos pasirinkimą.

Vertybių įtaką mokinio profesijos pasirinkimui tirti taikyti **teoriniai, empiriniai ir statistiniai** tyrimo metodai. Atskleisti vertybių įtakos mokinio profesijos pasirinkimui buvo taikytas teorinis tyrimo metodas – *mokslinės literatūros analizė*. Analizuojant mokslinę literatūrą (psichologinę, pedagoginę, filosofinę) pasirinktu tyrimo aspektu buvo nagrinėjama: profesijos pasirinkimo samprata; profesijos pasirinkimą sąlygojantys veiksniai; profesijos pasirinkimo problemos, vertybių ir vertybinių orientacijų samprata; vertybių ir vertybinių orientacijų klasifikacija; vertybės ugdymo procese ir vertybių įtaka mokinio profesijos pasirinkimui.

Realizuojant kiekybinio tyrimo strategiją taikytas kiekybinio tyrimo metodas *anketa*, kuri padėjo iširti 10 – 12 klasių mokinių profesijos pasirinkimo ypatumus, padedančius nustatyti ar vertybės įtakoja mokinių profesijos pasirinkimą. Apibūdinsime šį empirinio tyrimo metodą plačiau.

Anketinė apklausa atlikta su gimnazijų 10 – 12 klasių mokiniais. Tiriamiesiems buvo parengtos anketos, kuriose pateikti uždaro tipo teiginiai, taip pat jei mokiniai turėjo ir kitų teiginių, jie galėjo juos įrašyti į tam skirtą vietą po anketoje duotų teiginių. Konstruojant anketas, panaudotos ranginės ir nominalinės matavimų skalės (Jovaiša, 1975 ir kt.). Anketą „Vertybių įtaka mokinio profesijos pasirinkimui“ sudaro 12 klausimų.

3.2. Tyrimo etika ir eiga

Siekiant nepažeisti socialinių tyrimų etikos, ruošiantis atlikti mokinių anketinę apklausą, buvo pateikti prašymai gimnazijų įstaigos vadovams dėl tyrimo atlikimo. Be to, buvo susitarta su įstaigų direktoriais, kad tyrimo metu nebus pakenkta įstaigų visuomeniniam ir personalo profesiniam įvaizdžiui, nes niekas negalės nustatyti atsakiusiojo tapatybės, o respondentų atsakymai nebus skelbiami pavieniui (skelbiami bus tik apibendrinti duomenys). Taip pat buvo suteikta galimybė susipažinti su tyrimo ataskaita. Gavus oficialų sutikimą, buvo susitarta su gimnazijų pedagogais, kuriems taip pat buvo paaiškintos, jau minėtos tyrimo organizavimo esminės prielaidos. Pedagogams ir patiems mokiniams buvo paaiškinta, kad mokinių

dalyvavimas tyrime yra savanoriškas ir paliekama laisvo apsisprendimo galimybė atsisakyti dalyvauti tyrime.

10 – 12 klasių mokinių profesijos pasirinkimą įtakojančių veiksnių tyrimas atliktas šiais **etapais**:

I etapas - teorinių tyrimo principų išskyrimas, apibendrinimas (2009 m. kovo mėn. – 2009 m. gruodžio mėn.).

II etapas – tyrimo instrumentų sudarymas (2009 m. lapkričio mėn.).

III etapas - anketinė apklausa (2009 m. gruodžio mėn.).

IV etapas – statistinis, kiekybinės apklausos tyrimo duomenų apdorojimas ir analizė (2009 m. gruodžio mėn. – 2010 m. sausio mėn.).

V etapas - teorinio bei empirinio tyrimo rezultatų analizė, apibendrinimas, išvados, rekomendacijos (2010 m. sausio mėn. - 2010 m. vasario mėn.).

3.3. Tyrimo geografija ir imtis

Empirinis tyrimas buvo atliktas 2009 metų gruodžio mėnesį Joniškio mieste ir Žagarės miestelyje. Kiekybinio tyrimo imties tūrio sudarymą lėmė atsitiktinis atrankos principas (Merkys, 1995). Tyrimo populiaciją sudaro 10 – 12 klasių mokiniai (N=170). Statistinis imties dydžio nustatymas buvo atliekamas naudojant Paniotto formulę:

$n = 1 / (\Delta^2 + 1/N)$, kur:

n – reikiamas respondentų skaičius;

Δ – paklaida (nuo 1 proc. iki 5 proc.);

N – visumos narių skaičius.

2009 m. Joniškio ir Žagarės gimnazijų direktorių duomenimis gimnazijose mokėsi apie 650 (10–12 klasių) mokiniai. Tam, kad nereikėtų apklausti visų mokinių, pagal Paniotto formulę buvo apskaičiuota, kiek reikia apklausti mokinių, norint gauti statistiškai patikimus duomenis, kai N = 650:

$n=1/(0,05^2 + 1/650) = 247,61 \approx 248$ mokinių

Taigi, apskaičiavus pagal formulę matyti, kad pakanka apklausti 248, norint gauti pakankamai statistiškai patikimus duomenis. Mokiniam buvo išdalintos 233 uždaro tipo anketos (žr. 1 priedas). Iš jų gražinta 170 (anketų grįžtamumo kvota – 73%). Statistiškai apdorota 170 anketų (73% nuo išdalintų arba 100% nuo gražintų skaičiaus). Tyrimo duomenys buvo apskaičiuoti *MS Excel 2007* ir *SPSS Statistics 17.0* programa programa.

Tyrime dalyvavo merginos (N=103) ir vaikinai (N=67), taigi procentinė analizė lyties atžvilgiu yra tikslinga. Išsamesnė respondentų sociodemografinė charakteristika pateikiama 1 lentelėje.

Respondentų sociodemografinė charakteristika

Požymiai	Procentinė išraiška
LYTIS	
Merginos (N=103)	61%
Vaikinai (N=67)	39%
KLASĖ	
10 (N=51)	30%
11 (N=58)	34%
12 (N=61)	36%
LYTIS IR KLASĖ	
Merginų 10 klasė (N=28)	16%
Vaikinų 10 klasė (N=23)	14%
Merginų 11 klasė (N=44)	26%
Vaikinų 11 klasė (N=14)	8%
Merginų 12 klasė (N=31)	18%
Vaikinų 12 klasė (N=30)	18%

Respondentų sociodemografinė charakteristika liudija (žr. 1 lentelę), kad tyrime dalyvavo daugiau merginų negu vaikinių. Kiekvienoje apklaustoje klasėje taip pat dalyvavo mažiau vaikinių negu merginų.

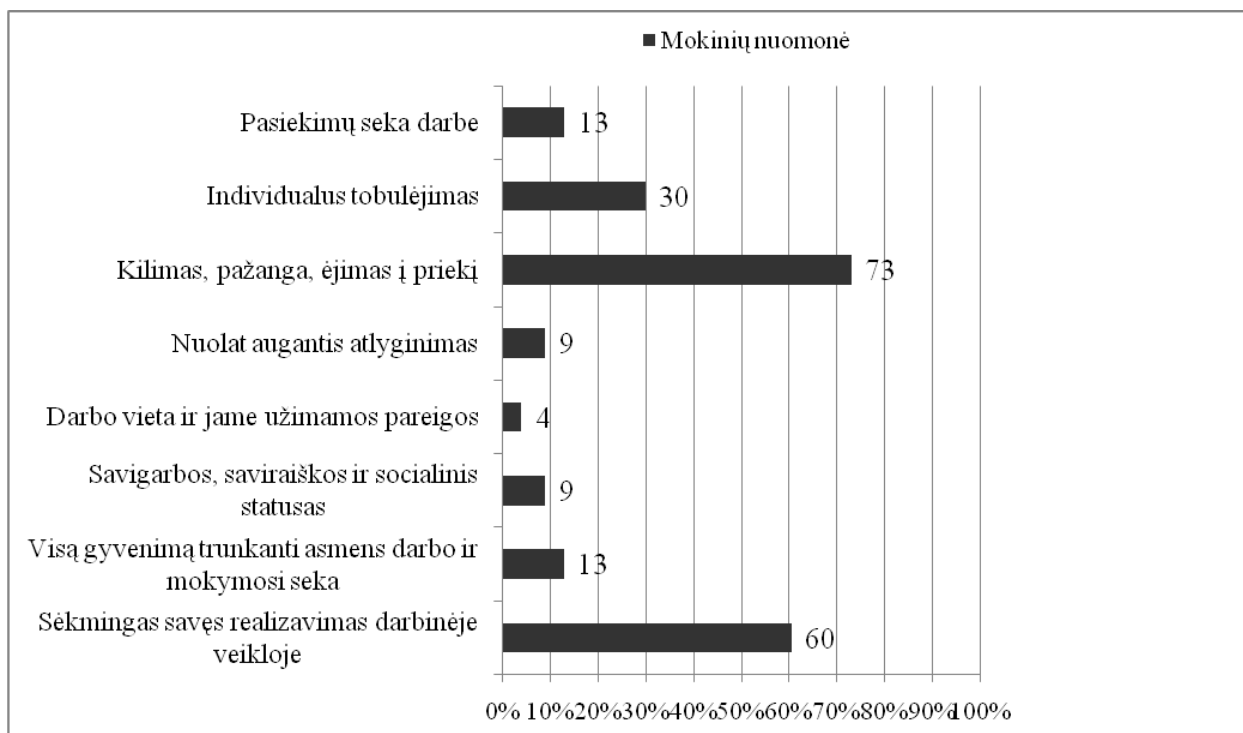
3.4. Empirinio tyrimo rezultatai ir jų analizė

Profesinis informavimas turi būti nuolat teikiamas, sudarant sąlygas asmeniui priimti racionalius profesijos rinkimosi sprendimus, derinant saviraiškos ir individualius asmenybės tobulėjimo poreikius su būsimo darbo reikalavimais. Tinkamai išsirinkta profesija yra ne tik galimybė turėti sau priimtina darbą, bet ir galimybė būti priskirtam tam tikrai žmonių grupei, priimti tai grupei būdingas etines normas, taisykles, principus, vertybes, gyvenimo būdą ir stilių (Kregždė, 1988). Įvertinus savo vertybes, būtina suprasti, jog nė viena profesija ir nė vienas darbas negali realizuoti visų svarbiausių asmens vertybių. Pačios profesijos ir darbai nebuvo sukurti tik tam, kad patenkintų kieno nors svarbiausias vertybes. Todėl pagrindinis profesijos tikslas yra atsižvelgti į savo vertybes ir siekti, jog jūsų pasirinkimas derėtų su svarbiausiomis jūsų vertybėmis (Grakauskas, Valickas, Rosinaitė ir kt., 2007).

Aptardami empirinio tyrimo rezultatus atskleisime vertybių įtakos mokinio profesijos pasirinkimui ypatumus, tokius kaip profesijos pasirinkimą sąlygojančius veiksnius, vertybes ugdymo procese, darbo vertybes, ir t.t. Tačiau visų pirma išsiaiškinsime mokinių nuomonę apie karjerą, kuri yra svarbi kiekvieno žmogaus gyvenime. Šiandien tiesiog savaime suprantama, kad Lietuvos prestižinės mokslo įstaigos pradeda sakiniu – „Svarbiausia – absolventų karjera“. Absoliučiai aišku: mokiniai – būsimieji studentai yra ir būsimieji karjeros žmonės, todėl,

renkantis profesiją, pats svarbiausias argumentas - karjeros galimybės. Todėl šiais laikais jau daug daugiau kalbama ne apie patį darbą (jo kokybę, tikslą, rezultatus), bet apie karjerą (Svarbiausia – karjera, 2009).

Kaip matyti iš 2 paveikslą pateiktų rezultatų, dauguma respondentų (73%) mano, kad karjera - tai kilimas, pažanga ir ėjimas į priekį. Taip pat matyti, kad didžioji dalis mokinių (60%) mano, kad karjerą galima apibrėžti ir kaip sėkmingą savęs realizavimą darbinėje veikloje.

2 pav. **Mokinių nuomonė apie karjerą (N = 170)**

Nors visi karjeros apibrėžimai anketos klausimyne pateikti remiantis autoriais, tyrimo duomenų analizė rodo, kad labai maža dalis mokinių karjerą apibrėžia kaip darbo vietą ir jame užimamas pareigas (4%), kaip nuolat augantį atlyginimą ir kaip savigarbos, saviraiškos ir socialinį statusą (9%).

Išsiaiškinus mokinių nuomonę apie karjerą, kitu anketos klausimu siekta išsiaiškinti, ar mokiniai jau yra apsisprendę, kokią profesiją pasirinkti. Profesijos rinkimasis neatsiejamas nuo asmenybės, todėl kiekvienas individas turėtų žinoti, ko nori, kaip to siekti dabar ir ką būtina padaryti ateityje; koks profesijų pasaulis jį supa ir kokius reikalavimus kelia. Šiandieniniame pasaulyje nėra lengva pasirinkti profesiją, kasdien atsiranda naujos profesijos, o senos išnyksta, jaunam žmogui reikia spėti ne tik su tokiu greitai besikeičiančiu pasauliu, bet ir su savo asmenybės pokyčiais (Profesija, karjera, 2009). Duomenys apie profesijos pasirinkimą pateikti 2 lentelėje.

Respondentų apsisprendimas rinktis profesiją (%)

Apsisprendimas	Merginos (N = 103)			Vaikiniai (N = 67)		
	10 klasė	11 klasė	12 klasė	10 klasė	11 klasė	12 klasė
Taip	25	16	23	74	28	13
Dar abejoju	25	45	29	13	36	50
Ne	50	39	48	13	36	37

Vienas svarbiausių asmenybės pasirinkimų gyvenime yra profesijos pasirinkimas. Kaip pasirinkti tinkamiausią profesiją, kaip išsiugdyti, įtvirtinti darbinės veiklos įgūdžius bei adaptuotis būsime darbe yra aktualu kiekvienam žmogui. Tai nėra taip paprasta kaip atrodo iš pirmo žvilgsnio (Adamonienė, Daukilas, Krikščiūnas ir kt., 2001; Pociūtė, 2008). Taigi, pasak L. Jovaišos (1999), mokinys ne iš karto nusprendžia, kuo būti ir ką veikti. Tačiau juk rinkimosi dažnumas visiškai negarantuoja, kad bus gerai apsispręsta. Tinkamam pasirinkimui reikia subręsti, tačiau branda ne vaiko galioje, jam reikia tikslingai vadovauti, t.y. sąmoningai brandinti savimone, kuri neklystamai orientuotą į darbo pasaulį.

Kaip matyti iš 2 lentelės, tik 10 klasės didžioji dalis vaikinių (74%) yra apsisprendę dėl profesijos pasirinkimo. Taip pat paaiškėjo, jog tik nedidelė grupelė apklaustųjų, iš visų klasių, vertina save kaip apsisprendusius dėl profesijos pasirinkimo (merginos: 10 klasės - 25%, 11 klasės - 16% ir 12 klasės - 23%, vaikinai: 11 klasės - 28%, 12 klasės – tik 13%). Matyti, kad mažiausiai apsisprendę dėl profesijos pasirinkimo yra 12 klasės vaikinai (13%). Tuo tarpu pusė tyrime dalyvavusių 12 klasės vaikinių (50%) abejoja, kokią profesiją rinktis. Galime daryti prielaidą, kad vaikinai abejoja dėl profesijos pasirinkimo ir dėl to, kad po mokyklos baigimo planuoja įsidarbinti. Taip pat net pusė tyrime dalyvavusių 10 klasės merginų (50%) dar nėra apsisprendusios dėl profesijos pasirinkimo. Matyti, jog beveik pusė visų apklaustųjų 12 klasės merginų taip pat dar nėra pasirinkusios profesijos (48%). Tyrimo duomenų analizė parodė, jog tiek vyresnieji, tiek jaunesnieji mokiniai yra labai skirtingai apsisprendę dėl profesijos pasirinkimo.

Norėta išsiaiškinti, ar profesijos pasirinkimą įtakoja informacijos pakankamumas mokykloje (žr. 5 pav.). Nustatyta, kad tarp profesijos pasirinkimo ir informacijos pakankamumo mokykloje merginoms ryšio nėra ($r=0,095$, skirtumas $p<0,01$), o vaikinių ryšys silpnas ($r=0,392$, $p<0,01$).

Sėkmingas profesijos pasirinkimas yra ne tik mokinio, bet ir jį supančių žmonių (tėvų, mokytojų, profesijos patarėjų) reikalas. Todėl kitu klausimu siekta sužinoti, kokios priežastys trukdo profesiniam mokinių apsisprendimui. Šio klausimo duomenys ir procentai pateikiami 3 lentelėje.

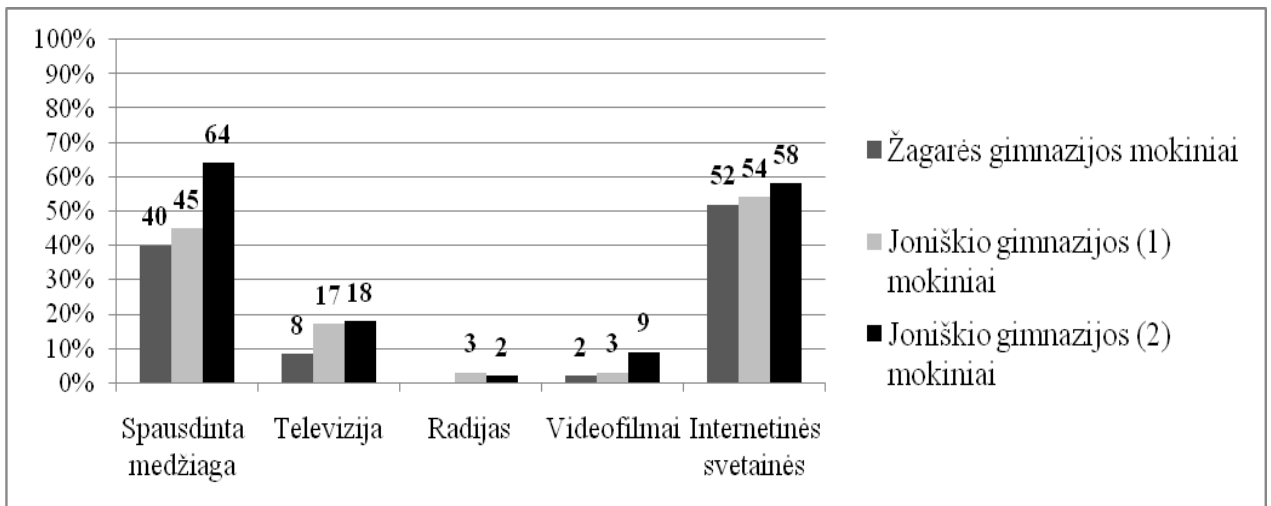
Svarbiausios respondentų profesinio neapsisprendimo priežastys (%)

Neapsisprendimo priežastys	Merginos (N = 103)			Vaikinai (N = 67)		
	10 klasė	11 klasė	12 klasė	10 klasė	11 klasė	12 klasė
Tai priklauso nuo egzaminų rezultatų	-	13,63	19,35	13	7,14	13,33
Sunku apsispręsti tarp kelių būsimų patrauklių profesijų	7,14	18,18	19,35	-	21,42	13,33
Nepakankamai pažįstu save ir nežinau, ko noriu	17,85	11,36	12,9	-	14,28	6,66
Nesu tikras (-a), ar ta profesija mane tikrai domina	3,57	9,09	6,45	-	-	-
Kyla nuolatiniai konfliktai su tėvais, artimais žmonėmis dėl profesijos pasirinkimo	3,57	2,27	3,22	-	-	-
Trūksta informacijos	10,71	2,27	9,67	4,34	-	-
Neturėsiu galimybės studijuoti norimos profesijos dėl materialinės padėties	3,57	-	12,9	-	-	6,66

Iš 3 lentelės duomenų paaiškėjo, kad svarbiausia profesinio neapsisprendimo priežastis yra, jog mokiniams yra sunku apsispręsti tarp kelių patrauklių profesijų. Šią priežastį įvardijo dauguma apklaustųjų (11 klasės merginos 18,18%, 12 klasės merginos 19,35%, 11 klasės vaikinai 21,42% ir 12 klasės vaikinai 13,33%). Taip pat rimta priežastis dėl kurios mokiniai dar nėra apsisprendę dėl būsimos profesijos – savęs nepažinimas ir nežinojimas, ko nori, kokią profesiją rinktis. Šią priežastį įvardijo dauguma 10 klasės merginų (17,85%). Taip pat dėl šios priežasties yra neapsisprendę ir 11, 12 klasės mokiniai. Iš tyrimo matyti, kad informacijos stoka taip pat įtakoja profesijos neapsisprendimą. Aiškiai išryškėja tendencija, 12 klasės mokinių profesijos pasirinkimą įtakos būsimieji egzaminų rezultatai. Jog nuo egzaminų rezultatų priklausys būsimos profesijos pasirinkimas, pažymėjo net 19,35% 12 klasės merginų ir 13,33% 12 klasės vaikinų.

Matyti, kad labai maža dalis mokinių, nepasirenka profesijos, nes neturės galimybės mokytis ar studijuoti dėl nepalankios materialinės padėties. Iš tyrimo paaiškėjo, kad ši priežastis liečia tik 10 ir 12 klasės mokinius.

Apžvelgus mokinių neapsisprendimo dėl profesijos priežastis, toliau buvo analizuojamas klausimas, iš kur mokiniai gauna daugiausia informacijos renkantis profesiją. Tai išsiaiškinti būtina, nes kaip buvo matyti iš 3 lentelės duomenų, yra mokinių, kuriems sunku apsispręsti dėl būsimos profesijos būtent dėl informacijos stokos. Informacijos gavimo šaltiniai apžvelgiami 3 paveiksle.

3 pav. Informacijos šaltiniai apie profesijas (N = 170)

Aiškinantis klausimą, kokie yra informacijos gavimo šaltiniai, aiškiai matyti, jog visų tyrime dalyvavusių mokinių nuomone tai – internetinės svetainės. Taigi galime daryti prielaidą, kad šiandieninėje informacinėje visuomenėje, mokiniai patys naudojami kompiuteriais ir savarankiškai renka medžiagą ir domisi apie profesijas.

Iš 3 paveikslo duomenų matyti, kad visų gimnazijų mokiniai naudojami internetu, siekdami rasti informacijos apie profesijas: Žagarės gimnazijos mokiniai – 52%, Jonišio gimnazijos(1) mokiniai – 54% ir Jonišio gimnazijos(2) mokiniai – 58%. Taip pat matyti, kad mokiniai, ieškodami informacijos apie profesijas, taip pat domisi spausdinta medžiaga, t.y. lankstinukais, skaito informaciją stenduose, ieško informacijos įvairiose knygose, laikraščiuose, periodiniuose leidiniuose ir t.t.

Tyrime dalyvavo mokiniai iš širtingų gimnazijų. Atlikto tyrimo duomenys parodė skirtingus mokinių vertinimus priklausomai nuo to, kokioje gimnazijoje jie mokosi. Nustatyti statistiškai reikšmingi skirtumai priklausomai nuo to, kurioje gimnazijoje mokosi apklaustieji. Matyti, jog Jonišio gimnazijos(2) dauguma mokinių, net 64%, domisi spausdinta medžiaga, ieškodami informacijos apie profesijas. Taip pat, jog spausdinta medžiaga naudojasi pažymėjo 40% Žagarės gimnazijos mokinių ir 45% Jonišio gimnazijos(1) mokinių.

Pažymėtina, kad radijas, videofilmai ir galima sakyti televizija – mažiausiai naudojami informacijos šaltiniai, ieškant informacijos apie profesijas. Būtų galima sakyti, kad šios priemonės, ypač radijas ir televizija, būtų labai tinkamos ir naudingos informavimo priemonės apie įvairias profesijas, mokymo institucijas, profesijų paklausą ir kt. Tačiau gaila, kad šios informavimo priemonės mažai realizuojamos mūsų visuomenėje.

Kita šio klausimo dalimi domėtasi, kokias vis dėlto internetines svetaines aplanko dažniausiai gimnazijų mokiniai. Ši analizė vaizduojama 4 lentelėje

Respondentų išskirtos internetinės svetainės (%)

Internetinės svetainės	Žagarės gimnazijos mokiniai (N = 59)	Joniškio gimnazijos (1) mokiniai (N = 66)	Joniškio gimnazijos (2) mokiniai (N = 45)
www.euroguidance.lt	3	5	2
www.profesijupasaulis.lt	19	11	29
www.studijos.lt	27	35	36
www.mokslas.lt	15	12	18
www.darborinka.lt	5	3	7
www.aikos.smm.lt	20	14	16
www.kurstudijuoti.lt	22	23	18
www.ldb.lt	14	8	13

Analizuojant, kokiomis internetinėmis svetainėmis labiausiai naudojasi mokiniai, siekdami rasti informacijos apie profesijas, studijas ir kt., yra įdomu trumpai apžvelgti, kokia informacija jose pateikiama.

www.euroguidance.lt (profesinio informavimo ir konsultavimo plėtra Lietuvoje ir Europoje ir kt.). Šia svetaine mokiniai naudojami mažiausiai.

www.profesijupasaulis.lt (ilustruoti profesijų aprašymai; pasiūlymai, kaip pasirinkti labiausiai tinkamą profesiją pagal polinkius ar gebėjimus; pasiūlymai ir informacijos apie tai, kaip sėkmingai integruotis į darbo rinką ir kt.). Joniškio gimnazijos (2) mokiniai daugiausia naudojami šia internetine svetaine (29%).

www.studijos.lt (mokymo programos, mokymo įstaigos, informacija, kur stoti ir ką studijuoti ir kt.). Aiškiai matyti, kad šia internetine svetaine labiausiai naudojasi visų gimnazijų mokiniai.

www.mokslas.lt (mokslo ir studijų įstatymas; 2010 m. priėmimas į aukštąsias mokyklas; reformos padarinių analizė; studijų krepšelis, magistro studijos, paskolų sistema; studijų ir mokslo finansavimas 2009 metais; šiuolaikinė mokslo ir studijų būklė; studijų programų kokybės vertinimas; tarptautinė patirtis; dažniausiai užduodami klausimai ir kt.). Čia taip pat matome, kad internetinė svetainė yra lankoma gimnazijos mokinių.

www.darborinka.lt (Lietuvos profesijų klasifikatorius; darbo rinkos neformaliojo mokymo programų sąvadas; profesinio kryptingumo testai; darbo paieškos žingsniai ir kt.). Tik labai maža dalis mokinių domisi šia svetaine.

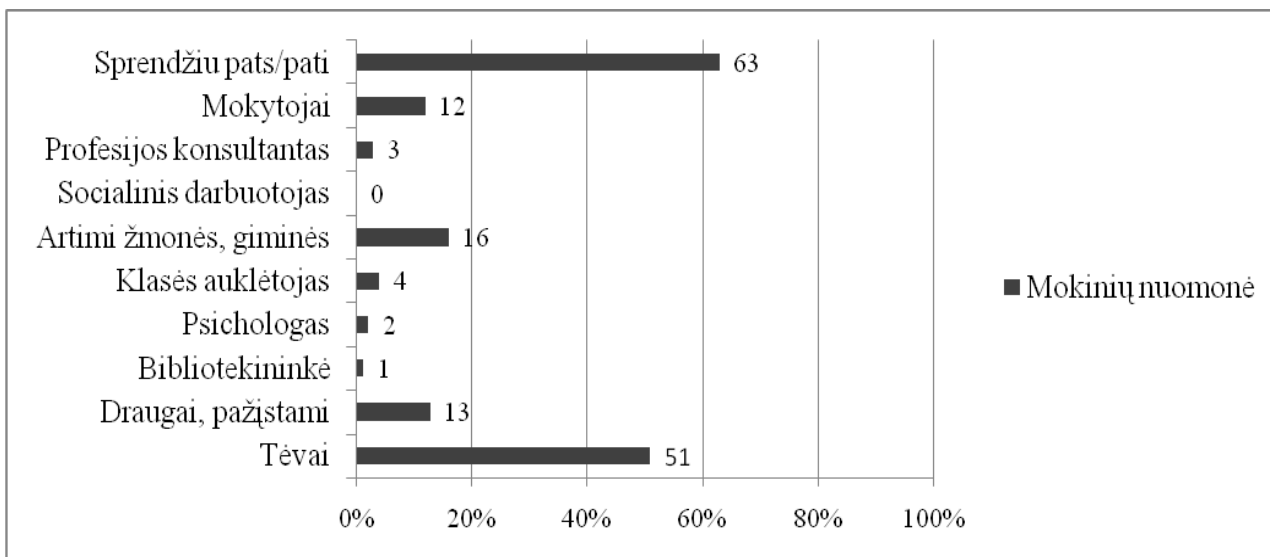
www.aikos.smm.lt (informacija apie profesijas, kvalifikacijas, mokyklas, programas (vykdomų studijų ir mokymo programų paieška pagal lygmenis), studijų ir mokymo programų paieška pagal kriterijus, suvestinės lentelės (galimybė įsidarbinti) ir įvairios nuorodos (profesinis

informavimas ir konsultavimas, tinkamumo profesijai testai, teisinė informacija ir kt.)). Šia internetine svetaine daugiausia naudojasi Žagarės gimnazijos mokiniai.

www.kurstudijuoti.lt (Lietuvos universitetų ir kolegijų studijų programos; bendrojo priėmimo į universitetus ir kolegijas rezultatai ir kt.). Aiškiai matyti, kad ši internetine svetainė yra antroji pagal svarbą, ieškant informacijos apie profesijas.

www.ldb.lt (patarimai ieškantiems darbo; darbo rink; ES parama; patarimai jaunimui (Kur ieškoti darbo? Kaip ieškoti darbo? Kokie žingsniai svarbiausi planuojant karjerą? Kaip naudotis e.paslaugomis? Kuo norite būti? Kaip būti matomu darbdaviams? Kaip pradėti profesinę karjerą?); jaunimo darbo centrai ir kt.). Nors ir maža dalis mokinių domisi šia svetaine, tačiau pastebima, kad mokiniams yra svarbu, kokios yra laisvos darbo vietos, koks šiuo metu yra siūlomas darbas ir t.t. Galima daryti prielaidą, jog yra mokinių, kurie rinksis būtent ta profesiją, kuriai yra siūlomas darbas. Tačiau žinant šiandieninę Lietuvos situaciją, tai būtų klaidingas sprendimas, nes po mokslo ar studijų metų tos profesijos atstovų gali nebereikti, o paklausios gali būti visai kitos profesijos.

Išsiaiškinus svarbiausias informacijos gavimo priemones, buvo svarbu išsiaiškinti, kas vis dėl to mokiniams daro didžiausią įtaką renkantis profesiją. Šie duomenys ir analizė pateikiami 4 paveiksle.

4 pav. Respondentų atsakymai apie asmenis, darančius didžiausią įtaką renkantis profesiją (N = 170)

Dažnai tėvai, mokytojai, visuomenė ragina rinktis profesiją, tačiau jų spaudimas neretai lengvai pavirsta atranka. Vieni mokiniai savarankiškai orientuojasi visuomenės siūlomoje profesijų įvairovėje, kiti vadovaujasi tėvų, draugų patarimais bei nuomone, o kai kurie mokiniai

dažnai neplanuoja savo gyvenimo ateities, todėl rinkdamiesi profesiją dėl argumentų pagrįstumo nesuka galvos (Adamonienė, Daukilas, Krikščiūnas ir kt., 2001; Pociūtė, 2008).

Tyrimu nustatyta, kad dauguma mokinių (63%) patys nusprendžia, kokią profesiją pasirinkti be aplinkinių įtakos. Vadinasi didėja mokinių pasitikėjimas savimi, savarankiškumas ir asmeninė atsakomybė (44 %). Taip pat matyti, kad daugeliui mokinių yra svarbi jų tėvų nuomonė ir patarimai renkantis profesiją. Kad tėvai turi įtakos mokinių profesiniam apsisprendimui, pažymėjo net 51% visų apklaustųjų respondentų.

Mažiau įtakos mokinių profesijos pasirinkimui turi mokytojai (12%), artimi žmonės ir giminės (16%), taip pat draugai ir pažįstami žmonės (13%). Ryškėja mokytojų įtakos sumažėjimas moksleivių gyvenime.

Analizuojant merginų ir vaikinų ryšį tarp jų paties apsisprendimo renkantis profesiją, nustatyta, kad merginų $r=0,262$, vaikinų $r=0,135$ ($p<0,01$). Ryšys tarp požymių labai silpnas.

Aiškiai pastebima, kad asmenys, gana svarbūs profesijos konsultavimo klausimais, turi labai mažai įtakos mokiniams, renkantis profesiją. Todėl galima daryti išvadas, kad šiuo metu mokyklos darbuotojai (profesijos konsultantas, klasės auklėtojas, psichologas, bibliotekininkė) dar mažai užsiima profesijos konsultavimu, kas yra labai aktualu ir būtina mokiniams.

Išsiaiškinus, kas daro didžiausią įtaką visiems respondentams renkantis profesiją, 5 lentelėje analizuojami duomenys tuo pačiu klausimu, tačiau norėta išsiaiškinti, kas didžiausią įtaką daro 10, 11, ir 12 klasių mokiniams renkantis profesiją.

5 lentelė

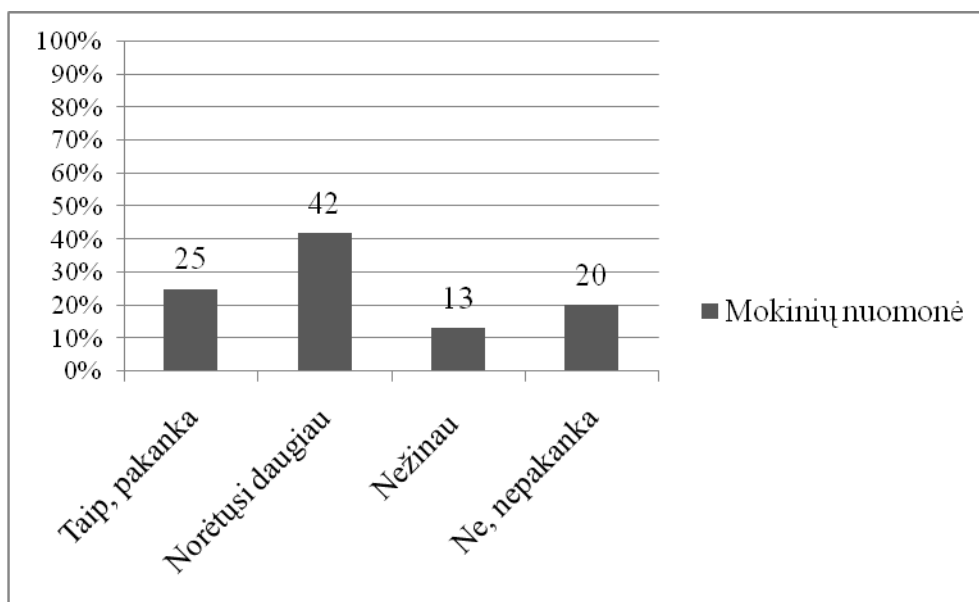
Mokinių atsakymai apie asmenis, darančius didžiausią įtaką renkantis profesiją (%)

Asmenys	10 klasė (N = 51)	11 klasė (N = 58)	12 klasė (N = 61)
Tėvai	27	19	34
Draugai, pažįstami	12	17	13
Bibliotekininkė	4	-	-
Psichologas	4	2	2
Klasės auklėtojas	2	2	5
Artimi žmonės, giminės	18	14	16
Socialinis darbuotojas	-	-	-
Profesijos konsultantas	-	7	2
Mokytojai	4	16	16
Sprendžia pats/pati	59	66	61

Matyti, kad labiausiai apsisprendę, kokią profesiją pasirinks patys be kitų įtakos, yra net 66% visų 11 klasės mokinių. Ne mažiau patys dėl profesijos sprendžia ir 12 klasės (61%) bei 10 klasės (59%) mokiniai. Aiškiai matyti, kad didžiausią įtaką, renkantis profesiją, daro 12 klasės

mokinių tėvai (34%). Kaip jau ir buvo analizuota, mažiausiai įtakos mokiniams daro bibliotekininkė, klasės auklėtojas, profesijos konsultantas, psichologas. Matyti, kad po 16% 11 ir 12 klasės mokiniams įtakos turi ir mokyklos mokytojai. Galime daryti prielaidą, kad šių klasių mokiniai yra dažniau informuojami mokytojų apie profesijas ir jų pasirinkimą. Galima teigti, kad mažiau informacijos ir mažesnė mokytojų įtaka yra 10 klasės mokiniams. Tai rodo klaidingą mokytojų ir klasės auklėtojų nuomonę, kad apie profesijas svarbiau mokinius konsultuoti tik vyresnėse klasėse.

Išanalizavus, kas daro didžiausią įtaką 10, 11, ir 12 klasių mokiniams renkantis profesiją, kitu klausimu siekta sužinoti, ar mokiniams pakanka informacijos, kuri yra teikiama mokykloje profesijos pasirinkimo klausimais. Aiškiai matyti, kad mokiniai yra mažai konsultuojami mokyklose. Išsamesni duomenys ir analizė pateikiama 5 paveiksle.

5 pav. Respondentų atsakymai, ar pakanka informacijos mokykloje apie profesijos pasirinkimą (N = 170)

Iš 5 pav. matyti, kad daugumai visų apklaustųjų respondentų mokykloje norėtuši gauti daugiau informacijos apie profesijas. Tai tik dar kartą įrodo, kad mokiniai mažai informacijos gauna iš mokyklos darbuotojų, tokių kaip profesijos konsultanto, klasės auklėtojo, psichologo ar bibliotekininkės (žr. 4 pav.). Mokykloms reikėtų susimąstyti dėl teikiamos informacijos apie profesijos pasirinkimą, nes tik ketvirtadaliui visų apklaustųjų mokinių (25%) užtenka mokykloje teikiamos informacijos. 13% respondentų nežino, ar užtenka, ar ne mokykloje teikiamos informacijos, o 20% mokinių jos nepakanka, o net 42% visų apklaustųjų norėtuši daugiau informacijos apie profesijas. Tai rodo, kad mokykla nepakankamai vykdo reikalavimus, pateiktus „Profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugų teikimo reikalavimų apraše“

(Įsakymas Nr. ISAK-739/A1-116). Šiame apraše nurodoma, kad *bendrojo lavinimo mokyklų mokytojai* 9–12 klasių mokiniams turi teikti pažintinę informaciją apie darbo rinką, profesijas, specialybes, mokymosi profilius, mokymo ir studijų sistemą, priėmimo sąlygas ir kt. taip pat supažindinti mokinius su profesinio informavimo šaltiniais. 10–12 klasių mokinių tėvams teikti pažintinę informaciją apie mokymosi profilius, specialybes, mokymo ir studijų sistemą, priėmimo sąlygas, darbo rinką, profesijas ir kt. Supažindinti su profesinio informavimo vietos teikiamomis galimybėmis, profesinio informavimo ir konsultavimo šaltiniais ir institucijomis.

6 lentelėje pateikiami duomenys, kaip tuo pačiu profesinio informavimo klausimu, pasiskirstė 10, 11, ir 12 klasių mokiniai.

6 lentelė

Respondentų atsakymai, ar pakanka informacijos mokykloje apie profesijos pasirinkimą (%)

Teiginiai	10 klasė (N = 51)	11 klasė (N = 58)	12 klasė (N = 61)
Taip, pakanka	20	22	33
Norėtusi daugiau	43	41	44
Nežinau	17	17	5
Ne, nepakanka	20	20	18

Informacinėje visuomenėje, randantis vis naujoms profesijoms ir nykstant kai kurioms senosioms bei vykstant sparčiai darbo rinkos kaitai, gebėjimas adekvačiai apsispręsti, atrasti savąjį pašaukimą, atsižvelgiant į įsidarbinimo tikimybę, tampa itin sudėtinga pedagogine problema (Beresnevičienė, 2003).

Mokykla, pamokos mokiniui turėtų būti kaip dovana, kuria naudodamasis, jis galėtų nuolat išreikšti savo žmogiškąją esmę, sistemingai lavinti savo intelektą, kitus sugebėjimus, ugdyti valią, jausmus, įgyti būtinų žinių ir įgūdžių, susidaryti humaniškiausių vertybių sistemą ir, ja vadovaudamasis, jaugti į visuomenę ir tapti reikšmingu žmonių bendrijos nariu. Mokykla yra vieningų tikslų siekianti mokytojų ir mokinių bei tėvų bendruomenė, per kurią žengiama į visuomenę ir žmoniją (Butkienė, Kepalaitė, 1996). Taigi vienas iš svarbiausių visų švietimo institucijų tikslų - supažindinti ugdytinius su profesinės informacijos šaltiniais ir išugdyti efektyvaus jų naudojimo įgūdžius (Kučinskienė, 2003).

Iš 6 lentelės duomenų aiškiai pastebima, kad labai mažai daliai visų klasių mokinių užtenka informacijos, teikiamos mokykloje, apie profesijas. Nors mažiau negu trečdalis visų klasių mokinių atsakė, kad informacijos nepakanka, iš teiginio „norėtusi daugiau“ taip pat galime spręsti apie informacijos nepakankamumą. Tai dar kartą įrodo, kad mokiniai mažai yra informuojami ir konsultuojami profesijos klausimais mokykloje. Gal todėl dauguma mokinių ir

sprendžia patys, kokią profesiją rinktis, nes kaip pastebėjome, mokyklos personalas daro mažą įtaką mokiniams renkantis profesiją. Iš to galime spręsti, kad mokiniai yra mažai supažindinami su profesijos pasirinkimo klausimais mokykloje. Tai patvirtina ir A. Gučo (1990) nuomonę, jog mokykla menkai parengia jaunuolį šiam rimtam gyvenimo žingsniui, nes jis dar pats mažai pažįsta savo interesus.

Profesijos rinkimasis susijęs su įvairiais veiksniais tuo tikslu ir siekta išsiaiškinti, kokie vidiniai veiksniai įtakoja mokinių profesijos pasirinkimą. Mokinių atsakymų rezultatai procentais pateikiami 7 lentelėje.

7 lentelė

**Merginų ir vaikinų nuomonė apie vidinius veiksnius, įtakojančius
būsimos profesijos pasirinkimą (%)**

Vidiniai veiksniai	Merginos (N = 103)			Vaikiniai (N = 67)		
	Svarbu	Iš dalies svarbu	Nesvarbu	Svarbu	Iš dalies svarbu	Nesvarbu
Charakteris (lemia veiklos atlikimo ypatybes)	56	39	5	57	36	7
Fiziniai duomenys (išorės bruožai, klausa, rega, judėjimas)	40	46	14	40	40	20
Gebėjimai (asmenybės savybės, pasireiškiančios žmogaus veikloje ir sąlygojančios jos sėkmę)	73	22	5	70	27	3
Intelektas (sugebėjimas mokytis, susivokti naujoje situacijoje)	83	12	5	69	30	1
Interesai (susidomėjimas kuo nors, noras tai pažinti)	62	31	7	64	33	3
Motyvai (veiklos priežastis, susijusi su poreikių tenkinimu)	44	48	8	49	45	6
Noras įgyti profesinę kompetenciją (gebėjimas atlikti tam tikrą veiklą, turėti jai pakankamai žinių, įgūdžių)	60	34	6	57	40	3
Polinkiai (kryptingas vienos ar kitos veiklos pasirinkimas)	45	45	10	48	42	10
Poreikiai (skatina veikti asmenį)	38	48	14	47	43	10
Profesijos pašaukimas (lemtis dirbti tam tikrą darbą)	63	27	10	52	47	1
Specialieji gebėjimai, įgimti polinkiai (pvz.: mokėjimas groti, dainuoti ir t.t.)	48	31	21	44	28	28
Sveikata (ligos, sveikatos priežastys)	47	31	20	57	21	22
Vertybės (pirmenybė vienam ar kitam veiksmui)	43	45	12	36	46	18

Asmens profesijos pasirinkimą sąlygoja daugybė veiksnių, kuriuos galima skirti į dvi pagrindines grupes: subjektyvieji, arba vidiniai, veiksniai (žr. 7 lentelė) bei objektyvieji, arba

išoriniai, veiksniai (žr. 8 lentelė). *Objektyvieji (išoriniai) veiksniai*: atitinkami ekonominio ir socialinio gyvenimo, bendrojo lavinimo ir profesinio mokymo, arba, paprasčiau tariant, socialinė aplinka, supanti ir veikianti žmogų. *Subjektyvieji (vidiniai) veiksniai*: žmonių asmeninio tapatumo suvokimas ir kūrimas, gyvenimo ir karjeros tikslų sąsajos, išsilavinimas, profesijos pasirinkimas (Kučinskienė, 2003).

Iš 7 lentelės duomenų aiškiai matyti, kad pagrindiniai veiksniai, kurie įtakoja merginų ir vaikinių būsimos profesijos pasirinkimą, yra charakteris, gebėjimai, intelektas, noras įgyti profesinę kompetenciją, profesijos pašaukimas, sveikata. Pastebima, kad vidiniai veiksniai skirtingai įtakoja merginų ir vaikinių profesijos pasirinkimą: 83% merginų svarbiausia yra intelektas t.y. sugebėjimas mokytis, susivokti naujoje situacijoje, 70% vaikinių svarbiausi yra gebėjimai, t.y. asmenybės savybės, pasireiškiančios žmogaus veikloje ir sąlygojančios jos sėkmę.

Ieškant ryšio tarp mokinių profesijos pašaukimo ir jų specialiųjų gebėjimų, įgimtų polinkių, galima sakyti, kad ryšys yra stiprus. Merginų $r=0,696$, vaikinių $r=0,810$ ($p<0,01$). Taigi būtų galima daryti prielaidą, kad mokinių įgimti polinkiai ir specialieji gebėjimai atskleidžia mokinių profesijos pašaukimą. Todėl norėta išsiaiškinti, ar mokiniai renkasi profesijas pagal profesinį pašaukimą. Tačiau atlikus koreliaciją, aiškiai matyti, kad mokinių profesijos pašaukimas neįtakoja jų profesijos pasirinkimo, nes merginų $r=0,234$, vaikinių $r=0,244$ ($p<0,05$), koreliacinis ryšys – silpnas.

Norėta išsiaiškinti, ar įsigilinimas į save, padeda nustatyti savo profesijos pašaukimą. Nustatytas statistiškai stiprus koreliacinis ryšys tarp profesijos pašaukimo ir estetiškos vertybės - įsigilinimo į save (žr. 9 lentelė). Galima teigti, kad tik įsigilindami į save, mokiniai išsiaiškina, koks yra jų profesinis pašaukimas. Merginų $r=0,877$, vaikinių $r=-0,779$ ($p<0,01$). Darbas pagal profesijos pašaukimą taip pat įtakoja mokinių savęs realizavimą (žr. 11 lentelė). Tarp šių kintamųjų nustatytas esminis, galima sakyti net gana stiprus ryšys, merginų $r=0,780$, vaikinių $r=0,695$ ($p<0,01$).

Taip pat norėta išsiaiškinti, kiek vidinis veiksnys, t.y. specialieji gebėjimai ir įgimti polinkiai, įtakoja darbo vertybę – kūrybingumą ir saviraišką (žr. 10 lentelė). Nustatytas statistiškai stiprus ryšys, merginų $r=0,712$, vaikinių $r=0,716$ ($p<0,01$). Galima daryti prielaidą, kad asmenys, atlikdami vieną ar kitą veiklą pagal savo specialius gebėjimus ir įgimtus polinkius, atskleidžia savo kūrybingumą ir saviraišką toje veikloje.

Išanalizavus vidinius veiksnius, sąlygojančius profesijos pasirinkimą, toliau buvo analizuojami išoriniai veiksniai, kurie įtakoja profesijos pasirinkimą. Duomenys analizuojami 8 lentelėje.

**Merginų ir vaikinų nuomonė apie išorinius veiksnius, įtakančius
būsimos profesijos pasirinkimą (%)**

Išoriniai veiksniai	Merginos (N = 103)			Vaikinai (N = 67)		
	Svarbu	Iš dalies svarbu	Nesvarbu	Svarbu	Iš dalies svarbu	Nesvarbu
Darbo rinkos situacija ir politika	50	34	16	40	51	9
Gerai mokymosi rezultatai mokykloje	74	25	1	57	40	3
Galimybė realizuoti sugebėjimus įvairiose veiklose	70	26	4	73	27	0
Įsidarbinimo galimybės	73	23	4	67	27	6
Karjeros galimybės	62	35	3	64	35	1
Padėtis, statusas visuomeninėje	31	50	19	28	50	22
Profesijos populiarumas, prestižas	35	33	32	33	45	22
Galimybė po studijų įsidarbinti Lietuvoje (profesinės kvalifikacijos atitiktis darbo rinkos poreikiams)	52	35	13	49	37	14
Galimybė po studijų įsidarbinti užsienio šalyse	43	45	12	40	40	20
Susitikimai su įvairių profesijų atstovais	40	44	16	35	48	17
Sužinoti apie aukštąsias ir profesines mokyklas ir jose ruošiamus specialistus	48	42	10	46	39	15

Analizuojant 8 lentelės duomenis, aiškiai matyti sutapimų su 3 lentelės duomenimis (buvo išsiaiškinta, kad 12 klasės merginų profesijos pasirinkimas priklausys nuo egzaminų rezultatų). Išryškėja tendencija, kad mokiniams yra svarbūs mokymosi rezultatai mokykloje, nes būtent nuo to priklauso vienos ar kitos profesijos pasirinkimas. Analizuojant tyrimo duomenis pagal mokinių lytį, nustatytas statistiškai reikšmingas skirtumas. Matome, kad iš išorinių veiksnių, įtakančių būsimos profesijos pasirinkimą, net 74% merginų svarbiausia – gerai mokymosi rezultatai mokykloje. Tuo tarpu vaikinams (73%) svarbiausia yra galimybė realizuoti savo sugebėjimus įvairiose veiklose. Darbo rinkos situacija ir politika taip pat buvo daugiau svarbi merginoms (50%) negu vaikinams (40%). Tačiau tiek merginoms (73%), tiek vaikinams antrasis pagal svarbumą veiksnys, įtakovantis profesijos pasirinkimą yra įsidarbinimo galimybės (67%). Šiuo atveju taip pat gali būti daroma prielaida, kad mokiniai domisi ir tomis internetinėmis svetainėmis, kuriose randa informacijos apie laisvas darbo vietas, įsidarbinimo galimybes ir kt. (žr. 4 lentelė).

Aiškiai pastebima, kad mokiniams, renkantis profesiją, įtakos daro daugelis išorinių veiksnių, tai - darbo rinkos situacija ir politika, karjeros galimybės, galimybė po studijų įsidarbinti Lietuvoje, informacija apie aukštąsias ir profesines mokyklas, jose ruošiamus

specialistus. Matyti, kad tiek merginoms (52%), tiek vaikinams (49%) svarbesnis išorinis veiksnys yra galimybė po studijų įsidarbinti Lietuvoje negu užsienyje. Tačiau matyti, kad vis dėlto daliai mokinių, 43% merginų, 40% vaikinių, svarbus veiksnys yra galimybė po studijų įsidarbinti užsienyje.

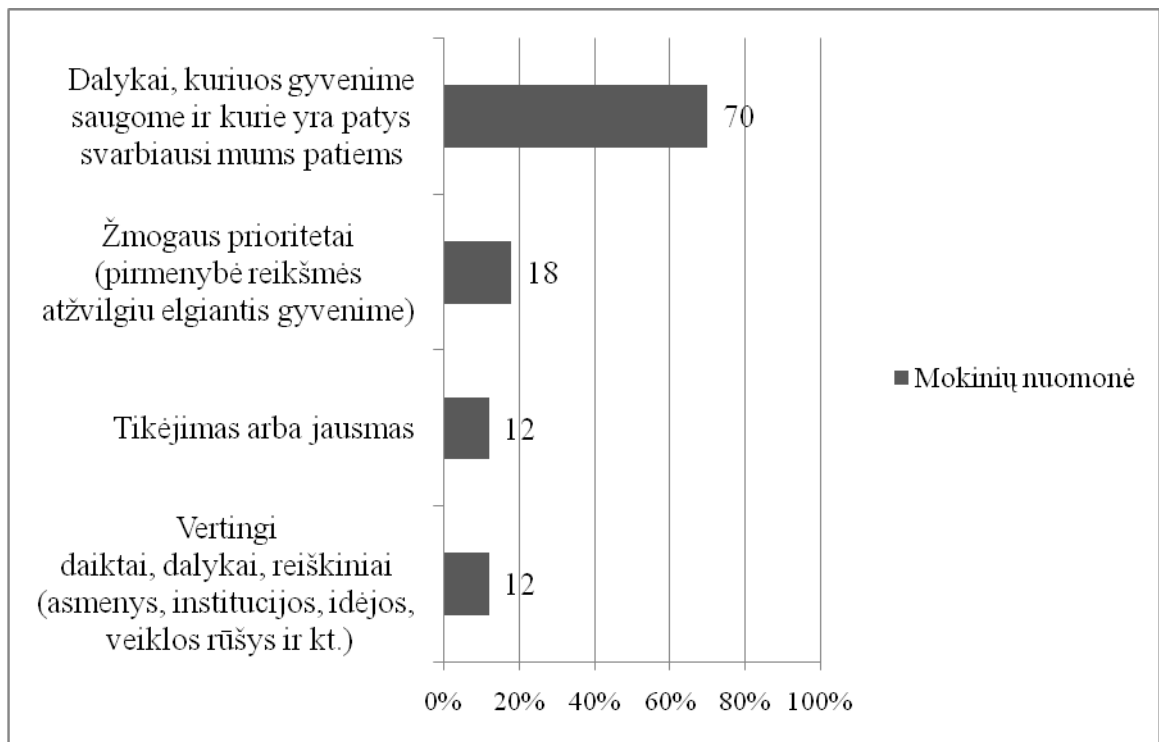
Pažymėtina, kad tyrime maždaug trečdaliui respondentų įtakos profesijos pasirinkimui turi padėtis ir statusas visuomeninėje (31% merginų, 28% vaikinių), taip pat pačios profesijos populiarumas bei prestižas (35% merginų, 33% vaikinių). Autorių teigimu, prestižas pasiekiamas tada, kai Jus gerbia, kai klausosi Jūsų nuomonės, prašo Jūsų patarimo. Prestižo galima siekti įvairiais būdais, tačiau šiuolaikinėje visuomenėje labai įprasta prestižo siekti per profesiją. Niekam nėra paslaptis, kad profesijų prestižas skiriasi – kai kurios iš jų yra labiau prestižinės nei kitos (Grakauskas, Valickas, Rosinaitė ir kt., 2007).

Gimnazijos mokinių profesijos rinkimąsi skirtingai įtakoja objektyvieji (išoriniai) ir subjektyvieji (vidiniai) veiksniai. Išoriniai profesijos rinkimosi motyvai yra daugiau susiję su socialiniu – materialiniu profesijos pasirinkimo pagrįstumu, galimybe realizuoti savo sugebėjimus veikloje ir įsidarbinimo galimybės.

Taigi profesijos apsisprendimas priklauso nuo visų minėtų veiksnių, asmenybės subrendimo ir nuo jam teikiamos pagalbos. Kiekvienam pasirinkimui yra dvi būtinos sąlygos, tai - visapusiška informacija apie profesijas ir galimybes ją įgyti, tolimesnio mokymosi sąlygas, savęs pažinimas ir įvertinimas. Svarbi informacija apie galimybes mokytis, apie ateities perspektyvas (Profesijos pasirinkimas – reikšmingas žingsnis, 2009). Kita vertus, žmogaus profesinis pašaukimas (gabumai tam tikrai veiklai) taip pat yra labai svarbus veiksnys renkantis profesiją. Vadinasi, labai svarbu jau jaunystėje pasirinkti tokią profesiją, kuri labiausiai atitiktų prigimtinių profesinį pašaukimą ir pasirinkti atitinkamą įstaigą studijoms (Sėkmingos profesinės karjeros pagrindas: profesinis pašaukimas, darbo rinkos poreikiai ar prestižinė specialybė, 2009).

3.5. Tyrimo duomenų analizė apie vertybių vaidmenį renkantis profesiją

Išsiaiškinus mokinių nuomonę apie profesijos pasirinkimą, taip pat veiksnius, sąlygojančius profesijos pasirinkimą, kitu klausimu norėta išsiaiškinti, kas, mokinių nuomone, yra vertybės. Visų apklaustųjų respondentų nuomonė procentais pateikiama 6 paveiksle.

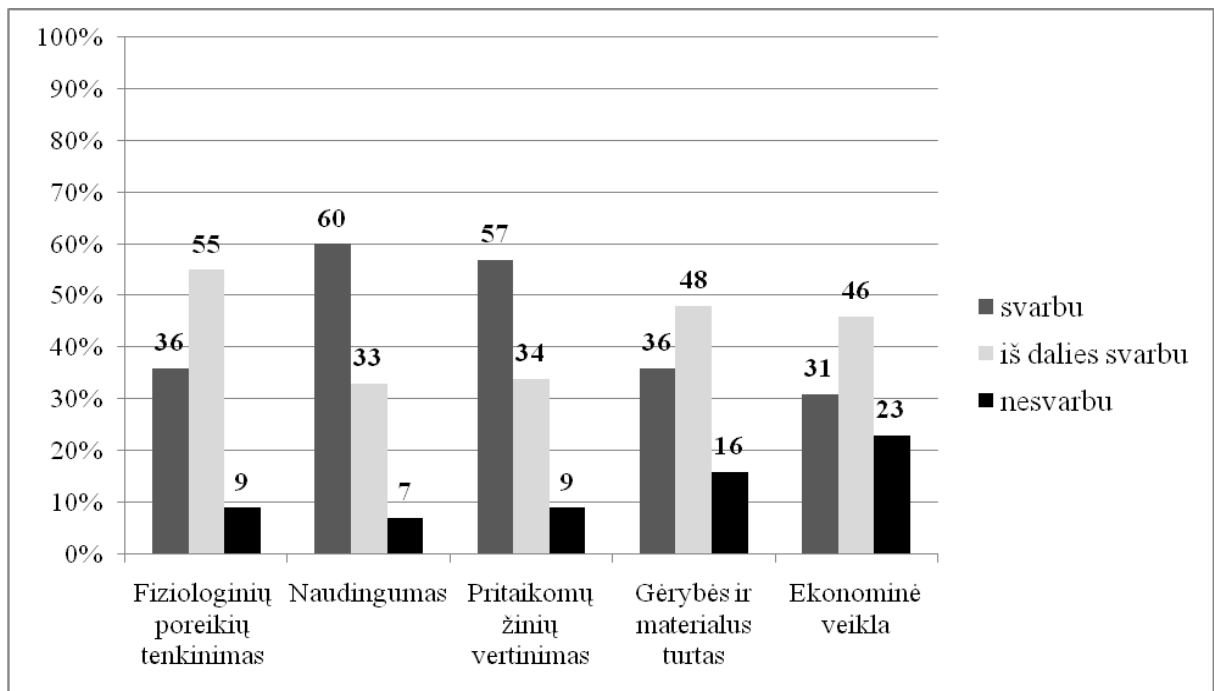

6 pav. **Mokinių nuomonė apie tai, kas yra vertybės (N = 170)**

Kai žmogus sako, kad kas nors jam yra svarbu, jis apibūdina savo vertybę. Tai gali būti labai įvairūs materialūs dalykai: nauji rūbai, skanus maistas, naujas automobilis, garso ar vaizdo aparatūra. Tai taip pat gali būti ir žmogiškos savybės, pavyzdžiui, drąsa, gebėjimas laiku priimti gerą sprendimą, išradingumas, kūrybingumas, meilė sau ir kitiems, gebėjimas susitvarkyti. Vertybės gali būti susijusios ir su tam tikrais žmonijos vertinamais elgesio ar kitais principais – taika pasaulyje, grožiu, gamtos apsauga ir kt. (Grakauskas, Valickas, Rosinaitė ir kt., 2007).

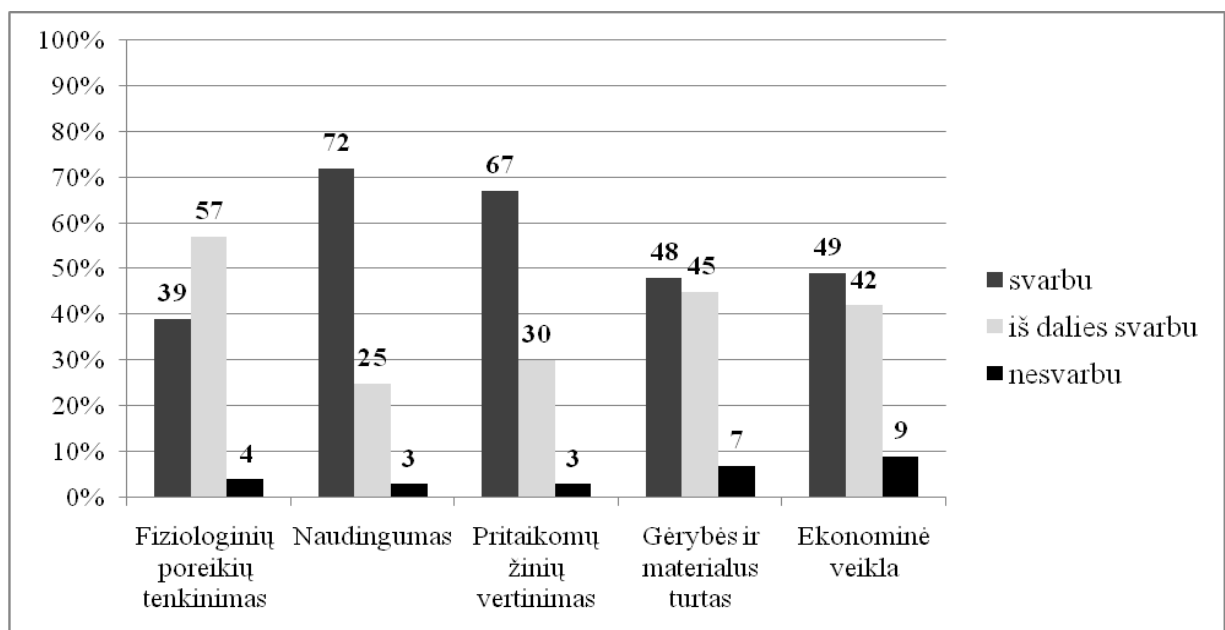
Vertybių apibrėžimai 6 paveiksle pateikti remiantis daugelio autorių vertybių apibrėžimais. Matyti, kad daugiau negu pusė apklaustųjų mano, kad vertybės yra vertingi daiktai, dalykai ir reiškiniai, t.y. asmenys, institucijos, idėjos, veiklos rūšys (70%). Tik maža dalis visų mokinių mano, kad vertybės tai - žmogaus prioritetai (18%), tikėjimas arba jausmas (12%), dalykai, kuriuos gyvenime saugome ir kurie yra patys svarbiausi mums patiems (12%).

Susipažinus su mokinių nuomone apie vertybes, likusiais anketos klausimais bus nagrinėjama, kaip vertybės vienaip ar kitaip įtakoja profesijos pasirinkimą. Visų pirma norėta sužinoti mokinių nuomonę apie ekonominių vertybių svarbą renkantis profesiją. 7 paveikslo duomenys vaizduoja merginų nuomonę.

7 pav. Merginų nuomonė apie *ekonominių* vertybių svarbą renkantis profesiją (N = 103)

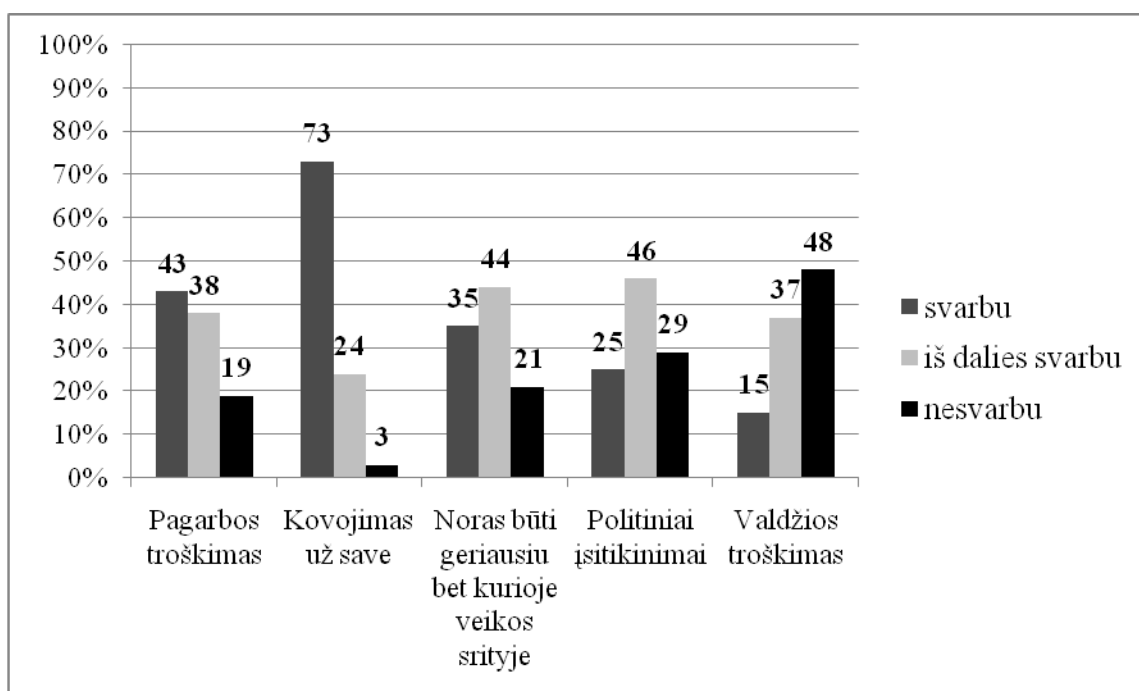
Iš 7 paveikslu duomenų matyti, jog visų apklaustųjų klasių merginoms, renkantis profesiją, svarbiausia yra naudingumas (60%). Galime daryti prielaidą, jog merginoms, įgijus profesiją, yra svarbu pagal ją realizuoti, t.y. įsidarbinti pagal specialybę. Tai įrodo merginų išskirta ekonominė vertybė – pritaikomų žinių vertinimas (57%). Pastebima, kad merginoms mažiau svarbu – fiziologinių poreikių tenkinimas (55%), gėrybės ir materialus turtas (48%), taip pat ekonominė veikla (46%). Vaikinių nuomonė apie ekonominių vertybių svarbą renkantis profesiją, analizuojama 8 paveiksle.

8 pav. Vaikinių nuomonė apie *ekonominių* vertybių svarbą renkantis profesiją (N = 67)

8 paveikslo duomenys rodo, kad vaikinams, kaip ir merginoms, svarbiausios ekonominės vertybės yra naudingumas (72%) ir pritaikomos žinios (67%). Tačiau aiškiai matyti, kad šios vertybės yra svarbios didesnei daliai vaikinių negu merginų. Taip pat, beveik pusei apklaustųjų visų vaikinių, renkantis profesiją yra svarbu ekonominė veikla (49%), gėrybių naudojimas ir materialus turtas (48%). Galima daryti prielaidą, kad vaikinai, labiau nei merginos, rinkdamiesi profesiją galvoja ne tik apie galimybę įsidarbinti pagal profesiją, tačiau ir karjeros planavimą, bei „tvirtą pagrindą po kojomis“.

Trumpai aptarus ekonominių vertybių svarbą, 9 paveiksle analizuojami duomenys apie merginų politinių vertybių svarbą renkantis profesiją.

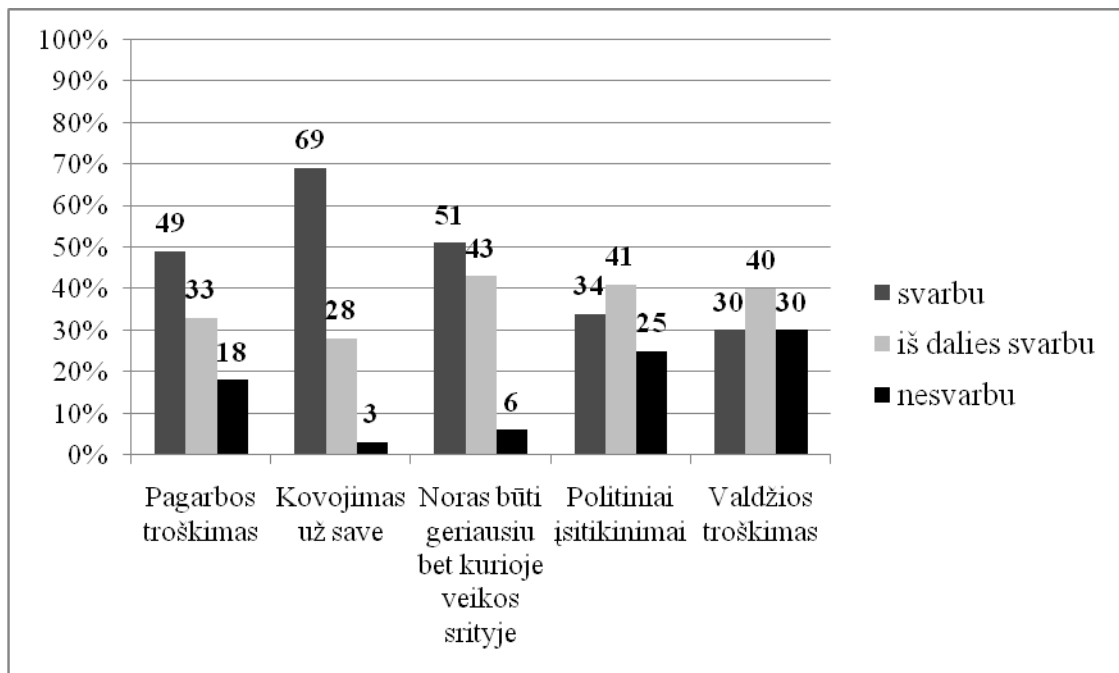

9 pav. Merginų nuomonė apie *politinių* vertybių svarbą renkantis profesiją (N = 103)

Kaip matyti iš 9 paveikslo duomenų, net 73% merginų išskyrė, jog kovojimas už save yra svarbi politinė vertybė renkantis profesiją. Aiškiai pastebima, jog merginoms nėra svarbus valdžios troškimas (48%). Galima sakyti, kad šiuo išanalizuotu klausimu, galima paneigti teiginį, jog „moterys visada trokšta valdžios“.

Išryškėjo, jog gebėjimas kovoti už save yra pagrindinė politinė vertybė tiek merginoms, tiek vaikinams. Toks mokinių požiūris leidžia manyti, sugebėjimas pakovoti už save atveria kelią į sėkmingą ateitį, tai tampa tarsi laimingo gyvenimo etalonu.

Vaikinų nuomonė ir duomenys apie politinių vertybių svarbą renkantis profesiją pateikiami 10 paveiksle.

10 pav. Vaikinių nuomonė apie *politinių* vertybių svarbą renkantis profesiją (N = 67)

10 paveikslo duomenys rodo, kad net 69% vaikinių, renkantis profesiją, svarbi politinė vertybė yra kovojimas už save. Taip pat vaikiniams svarbi politinė vertybė yra gebėjimas būti geriausiu bet kurioje veiklos srityje (51%), o tai įtakoja ir jų norą būti pripažintiems, t.y. pagarbos troškimas (49%). Beveik trečdaliui vaikinių (30%), renkantis profesiją, nesvarbus yra valdžios troškimas. Galima daryti prielaidą, kad tyrime dalyvavę vaikinai, savo būsimame darbe nori būti gerbiami už gerai atliktą darbą, jiems mažiau svarbu politiniai įsitikinimai ar valdžia būsimajame darbe.

Toliau, 9 lentelėje, analizuojama, kokios estetiškos, religinės, socialinės ir teorinės vertybinės orientacijos respondentams yra svarbios renkantis profesiją.

9 lentelė

Merginų ir vaikinių nuomonė apie asmeninių vertybinių orientacijų svarbą renkantis profesiją (%)

Asmeninės vertybinės orientacijos	Merginos (N = 103)			Vaikinai (N = 67)		
	Svarbu	Iš dalies svarbu	Nesvarbu	Svarbu	Iš dalies svarbu	Nesvarbu
Estetinės vertybės						
Įsigilinimas į save	72	21	7	54	33	13
Menas	44	33	23	19	46	35
Darna	47	42	11	21	51	28
Muzika	23	33	44	16	48	36
Grožis	30	44	26	19	55	26

Religinės vertybės						
Vidinė harmonija (vidinių konfliktų nebuvimas, dvasinė ramybė)	53	37	10	36	36	28
Religija ir dvasingumas (religiniai, dvasiniai įsitikinimai)	17	18	65	18	36	46
Socialinės vertybės						
Asmens nepriklausomybė (laisvė)	81	18	1	69	30	1
Bendradarbiavimas (bendras tikslo siekimas, darbas komandoje)	73	22	5	64	33	3
Dalyvavimas (buvimas tarp žmonių, veikimas drauge)	70	26	4	70	29	1
Draugystė (artimi santykiai su kitais žmonėmis)	73	23	4	59	40	1
Pagarba žmogui	80	20	0	63	36	1
Rūpinimasis kitais	65	29	6	57	34	9
Socialinis naudingumas (pagalba artimui, indėlis visuomenei)	58	37	5	37	54	9
Teorinės vertybės						
Informacijos tvarkymas ir sisteminimas	42	47	11	34	63	3
Intelektualumas (gebėjimas mokytis ir išmokti)	79	19	2	73	27	0
Išmintis ir protas (atradimai, žinojimas, reiškinių perpratimas)	76	21	3	67	32	1
Kritiškas požiūris	35	55	10	49	45	6
Samprotavimas	68	28	4	55	41	4
Tiesa, tiesos ieškojimas	53	40	7	53	44	3

Vertinant vertybines orientacijas pagal Allport ir Spranger klausimyną matyti, kad lytis, kaip kintamasis, turi įtakos politinės, ekonominės, estetinės, religinės, socialinės ir teorinės vertybinių orientacijų vertinimo rezultatams.

Kaip matome iš gautų atsakymų, 72% merginų ir 54% vaikų svarbiausia estetinė vertybė - įsigilinimas į save, t.y. savęs pažinimas. Net 53% merginų, renkantis profesiją yra svarbi vidinė harmonija, t.y. vidinių konfliktų nebuvimas, dvasinė ramybė). Galima daryti išvadą, kad merginoms (63%), labiau nei vaikams (52%), yra svarbus profesinis pašaukimas (žr. 7 lentelė), kuris glaudžiai siejasi su dvasine ramybe ir tikėjimu, kad pasirinkta profesija atitinka gebėjimus ir norus.

Aiškiai pastebima, kad visiems apklaustiems respondentams gana svarbios yra socialinės vertybės. Didžiąjai daliai merginų, renkantis profesiją, svarbios visos išvardintos

vertybės. Jos vertina laisvę – 81%, pagarbą žmogui – 80%, bendradarbiavimą ir draugystę – 73%, buvimą tarp žmonių – 70% ir kt. Juk tai svarbiausios vertybės, kurios yra būtinos dirbant darbą ir bendraujant su žmonėmis. Vaikinai iš socialinių vertybių labiausiai vertina buvimą tarp žmonių – 70%, laisvę – 69%, darbą komandoje ir kt. Vadinasi tiek merginoms, tiek vaikiniams svarbu – bendravimas ir bendradarbiavimas, kas yra būtina sąlyga tiek studijų metais, tiek dirbant darbą.

Tačiau, analizuojant 8 lentelės duomenis, aiškiai matyti, kad daugeliui merginų negu vaikinių yra svarbios socialinės vertybinės orientacijos. M. Barkauskaitė, A. Guoba (2003), remdamiesi Anastasi mintimis, teigia, kad tai gali būti susiję su mergaičių ankstyvu kalbos vystymusi. Manoma, kad ankstyvas mergaičių kalbos vystymasis neabejotinai suteikia mergaitėms pranašumo bendraujant su kitais vaikais ir suaugusiais. Todėl bandyta išsiaiškinti, koks yra koreliacijos ryšys tarp socialinės vertybės - asmens nepriklausomybės (laisvė) ir profesijos pasirinkimo. Matyti, kad asmeninė laisvė mažai įtakoja mokinių profesijos pasirinkimą, nustatytas statistiškai silpnas ryšys tarp kintamųjų (merginų $r=0,095$, vaikinių $r=-0,334$, $p<0,01$).

Respondentai svarbiausiomis teorinėmis vertybėmis laiko gebėjimas mokytis ir išmokti (79% merginų ir 73% vaikinių), išmintį ir protą (76% merginų ir 67% vaikinių). Matyti, kad mokiniai vertina gebėjimą įsisavinti žinias. Tai rodo jų supratimą, kad šiais informaciniais laikais būtinas greitas naujų žinių įsisavinimas, taip pat gebėjimas naudotis savo įgyta patirtimi ir samprotavimu.

Remiantis M. Barkauskaitės ir A. Guobos (2003) atliktu tyrimu, tema „IX-XII klasių moksleivių vertybinių orientacijų ypatumai“, matyti, kad sutampa kai kurie abiejų tyrimų rezultatai. Išryškėjo, kad abiejuose tyrimuose, vaikinai aukščiausiai vertina ekonomines vertybines orientacijas. M. Barkauskaitės ir A. Guobos (2003) tyrime pastebima, kad vaikinai labiau nei merginos vertina politines ir teorines vertybes. Tačiau šiame tyrime pastebima, kad tiek merginos, tiek vaikinai gana panašiai vertina politines vertybines orientacijas. Taip pat išryškėjo skirtumas tarp tyrimų, kad šiame tyrime merginos taip pat labiau vertina ir teorines vertybes. Abiejų tyrimo duomenys sutampa dėl trijų svarbiausių merginų vertybinių orientacijų grupių. Abiejų tyrime dalyvavusių merginų grupėms, labiau nei vaikiniams, svarbios estetinės, socialinės ir religinės vertybinės orientacijos.

Apžvelgus vertybinių orientacijų grupių svarbą mokinių gyvenime, kitu anketos klausimu norėta išsiaiškinti respondentų nuomonę apie svarbias darbo vertybes, kurios yra svarbios renkantis profesiją. Duomenys ir analizė vaizduojami 10 lentelėje.

Merginų ir vaikinų nuomonė apie darbo vertybių svarbą renkantis profesiją (%)

Darbo vertybės	Merginos (N = 103)			Vaikiniai (N = 67)		
	Svarbu	Iš dalies svarbu	Nesvarbu	Svarbu	Iš dalies svarbu	Nesvarbu
Galimybė anksti pradėti profesinę karjerą	38	48	14	63	31	6
Įtikinėjimas (galimybė asmeniškai įtikinėti (įrodinėti) kitus imtis tam tikrų veiksmų)	27	42	31	34	53	13
Įvairovė (daug įvairių veiklų, galimybė sutikti ir dirbti su daug įvairių žmonių)	58	36	6	60	39	1
Kūrybingumas ir saviraiška (rėmimasis vaizduote ir naujų, nestandartinių veiklos būdų paieška)	55	38	7	48	45	7
Laisvalaikis (trumpesnės darbo valandos, ilgos atostogos ar galimybė pasirinkti darbo laiką)	47	45	8	61	32	7
Lyderystė (įtakos darymas žmonėms, siekiant didesnio darbo efektyvumo, taip pat atsakomybė)	39	47	14	49	47	4
Nepriklausomybė (dirbti be didesnės priežiūros ar nurodymų)	48	44	8	63	31	6
Paaukštėjimas (galimybė kilti karjeros laiptais ar daryti karjerą)	78	20	2	71	23	6
Pagalba kitiems (tai būtų Jūsų profesijos pagrindas)	60	35	5	54	40	6
Pajamos	65	32	3	79	17	4
Prestižas (Jus gerbia, klausosi Jūsų nuomonės, prašo patarimo)	54	40	6	60	36	4
Pripažinimas (galimybė būti viešai pripažintam)	65	28	7	55	36	9
Saugumas (nejausite baimės prarasti darbą ar pajamas)	82	17	1	63	34	3
Sveikata (darbo įtaka sveikatai)	71	24	5	65	25	10
Tobulėjimas (galimybė mokantis vis geriau atlikti savo pasirinktą veiklą)	84	15	1	75	24	1

Kaip matome, respondentai, atsakydami, kokios *darbo vertybės* jiems svarbiausios, išryškėja statistiškai reikšmingas skirtumas tarp merginų ir vaikinių. Net 84% merginos vertina galimybę nuolat tobulėti savo pasirinktoje veikloje, tai taip pat reikšminga ir 75% vaikinių. Tačiau vaikinai, svarbiausia darbo vertybe laiko pajamas – 79%. Pajamos svarbios ir 65% merginų. Pastebimas skirtumas tarp mokinių atsakymų į skirtingus klausimus apie pajamas. Iš 7 ir 8 paveikslo matyti, kas gėrybės ir materialus turtas svarbus tik 36% merginų ir 48% vaikinių. Tačiau analizuojant 10 lentelės duomenis, aiškiai pastebima, kad pajamos yra svarbios jau 65% merginų ir 79% vaikinių. Galima suvokti, kad kalbant apie ekonomines vertybes, mokiniams mažiau svarbi materialinė gerovė, o kalbant apie darbo vertybes – pajamos yra viena iš svarbiausių darbo vertybių. Pasak Ž. Grakausko, A. Valicko, V. Rosinaitės ir kt. (2007), asmeniui yra svarbu renkantis tam tikras profesijas nejausti baimės dėl negalėjimo įsidarbinti ar prarasti darbą, pajamas. Kiekvienas, rinkdamasis profesiją, pagalvoja apie savo būsimos profesijos išlikimą net ir atsiradus naujoms technologijoms, taip pat apie stabilias ir prognozuojamas pajamas. Tai rodo, kad ne mažiau mokiniams svarbi jų asmeninė gerovė. Net 82% merginų nori saugiai jaustis būsimajame darbe, nejausti baimės dėl darbo praradimo ir pajamų, tai svarbu ir 63% vaikinių.

Matyti, kad mokiniams iš tiesų yra svarbios socialinės vertybės, nes tiek merginoms, tiek vaikiniams svarbios darbo vertybės - galimybė sutikti ir dirbti su daug įvairių žmonių, pagalba kitiems. Profesijos, pasižyminčios didele įvairove, gali pasiūlyti labai daug įvairių veiklų, galimybę sutikti ir dirbti su daug įvairių žmonių. Įvairovė – tai rutinos, pasikartojimo ir numatomumo priešingybė. Galima daryti prielaidą, kad tiek merginų, tiek vaikinių dauguma mėgsta naujoves ir netikėtumus, naujas problemas, vietas, žmones ir įvykius, nes darbo įvairovė, kaip svarbią vertybę, pažymėjo 58% merginų ir 60% vaikinių.

Pastebima, kad mokiniams labai svarbi šiuo metu yra galimybė daryti karjerą. Galimybė kilti karjeros laiptais ir daryti karjerą pažymėjo net 78% merginų ir 71% vaikinių. Taip pat 63% vaikinių ir 38% merginų svarbia darbo vertybe laiko galimybę anksti pradėti savo profesinę karjerą. Anot Ž. Grakausko, A. Valicko, V. Rosinaitės ir kt. (2007), kai kurios profesijos sudaro galimybę pradėti profesinę karjerą pakankamai anksti, o ilgalaikis mokymasis ar tobulinimasis yra nereikalingi. Kitos profesijos reikalauja labai ilgų mokymosi ar studijų metų, kad galėtumėte įžengti į darbo rinką kaip profesionalas. Čia keliamas klausimas: kaip greitai norėtumėte pradėti profesinę karjerą.

Išanalizavus darbo vertybių svarbą mokiniams renkantis profesiją, kitu klausimu siekta išsiaiškinti, kokios vis dėl to vertybės ugdomos tiek šeimoje, tiek mokykloje, padeda mokiniams lengviau pasirinkti profesiją. Duomenys procentais pateikiami 11 lentelėje.

Merginų ir vaikinių nuomonė apie šeimoje ir mokykloje ugdomas vertybes ir jų vaidmenį renkantis profesiją (%)

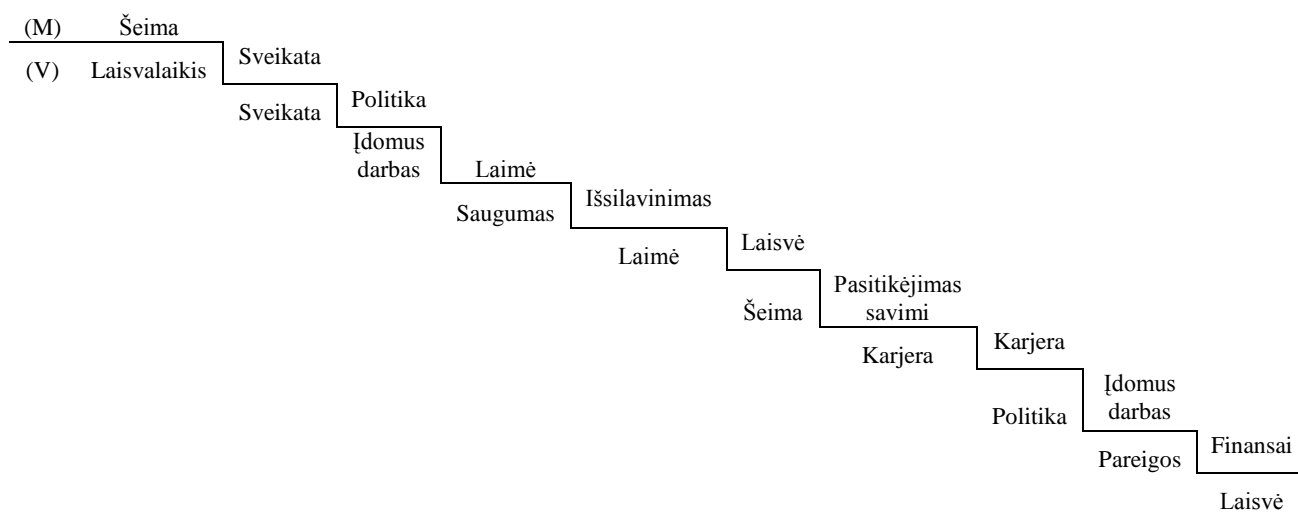
Vertybės ugdomos šeimoje ir mokykloje	Merginos (N = 103)			Vaikinai (N = 67)		
	Svarbu	Iš dalies svarbu	Nesvarbu	Svarbu	Iš dalies svarbu	Nesvarbu
Altruizmas (pagalba kitiems nesiekiant sau naudos)	50	39	11	46	36	18
Asmeninė atsakomybė	80	18	2	76	21	3
Asmeniniai pasiekimai	80	18	2	77	23	0
Bendradarbiavimas (gebėjimas dirbti kartu su kitais)	64	22	4	67	30	3
Darbas	70	28	2	67	27	6
Dorumas (elgimasis pagal deklaruojamus įsitikinimus)	59	34	7	52	45	3
Drauga	67	30	3	75	19	6
Išmintis (gilus gyvenimo suvokimas)	69	28	3	67	25	6
Mokslas (mokymosi kaip vertybės suvokimas)	82	13	5	67	30	3
Pasitikėjimas savimi	80	18	2	63	34	3
Pripažinimas (siekimas pagarbos ir susižavėjimo)	56	31	12	57	34	9
Rungtyniavimas	34	37	29	53	34	13
Saugumas (tikėjimas ir pasitikėjimas ateitimi)	69	26	5	71	25	4
Savęs realizavimas	67	28	5	63	33	4
Sveikata (emocinė, fizinė, dvasinė gerovė)	71	23	6	71	25	4
Šeima (rūpinimasis tėvais, vaikais, giminėmis)	66	28	6	73	20	7
Tikėjimas (tikėjimas ateitimi)	51	36	12	60	33	7
Turtas (žemiškųjų gėrybių kaupimas)	46	38	16	57	34	9
Viltis	64	30	16	60	36	4

Kaip jau buvo išnagrinėta (žr. 4 pav.), didėja mokinių pasitikėjimas savimi, savarankiškumas ir asmeninė atsakomybė. Tai akivaizdžiai atspindi ir šio klausimo mokinių atsakymai apie ugdomų vertybių svarbą renkantis profesiją. Aiškiai matyti, kad merginoms labai svarbu asmeninė atsakomybė, asmeniniai pasiekimai, pasitikėjimas savimi – 80%, bendradarbiavimas ir draugystė – 73%. Kad atsakomybę mokiniai laiko svarbia vertybe, įrodo ir V. Aramavičiūtės (1998) atliktas tyrimas su X-XI klasių mokiniais. Šiame tyrime mokiniai atsakomybę pripažino kaip svarbiausią vertybę, antroje vietoje – altruizmas.

Iš 11 lentelės duomenų paaiškėjo, kad svarbiausia ugdomąją vertybę net 82% merginų laiko mokslo svarbą, tuo tarpu - 67% vaikinių. Taip pat išryškėjo tendencija, kad šeima, šiandieniniam jaunimui, užima svarbią vietą jų gyvenime. Kaip jau buvo analizuota (žr. 4 pav.), daugeliui mokinių tėvai daro įtaką renkantis profesiją. Tai tik dar kartą įrodo (žr. 10 lentelė), kad mokiniams yra svarbi šeima, renkantis profesiją. Kad šeima – tai vertybė, padedanti rinktis profesiją, pažymėjo net 73% vaikinių ir 66% merginų. Tai labai svarbu, nes artimų žmonių parama ir patarimai labai svarbi jaunam žmogui. Pasak A. Maslow (2006), į vertybes vis mažiau žvelgiama, kaip į prasmingą gyvenimo šaltinį, todėl jaunuolių vertybių formavimuisi labai svarbūs santykiai šeimoje.

Pastebėta, kad tokios vertybės kaip bendradarbiavimas, draša, pripažinimas, rungtyniavimas, saugumas, šeima, tikėjimas ateitimi, žemiškųjų gėrybių kaupimas – svarbesnės daugeliui vaikinių negu merginų. Tuo tarpu daugeliui apklaustųjų merginų svarbesnės tokios vertybės kaip pagalba kitiems nesiekiant sau naudos, asmeninė atsakomybė ir pasiekimai, darbas, dorumas, išmintis, mokslas, pasitikėjimas savimi, savęs realizavimas ir viltis.

Išanalizavus visų respondentų duomenis apie šeimoje ir mokykloje ugdomas vertybes, kurios įtakoja profesijos pasirinkimą, beveik tos pačios vertybės buvo pateikiamos ir paskutiniame 12 anketos klausimyne. Tuo norėta išsiaiškinti, kaip skiriasi mokinių vertybių išsidėstymas pagal svarbumą jų asmeniniame gyvenime ir renkantis profesiją. Iš dvidešimt pateiktų vertybių (žr. 3 priedas), buvo išrinkta po dešimt svarbiausių vertybių mokinių asmeniniame gyvenime. Jos, nuo pirmos iki dešimtos vietos, pateiktos ir analizuojamos 11 paveiksle. Svarbiausia vertybė – ant viršutinio laiptelio, mažiausiai svarbi (iš dešimties) – ant žemiausiojo laiptelio.

11 pav. Merginų ir vaikinių 10 asmeninio gyvenimo vertybių pagal svarbumą
(M – merginos, V – vaikinai)

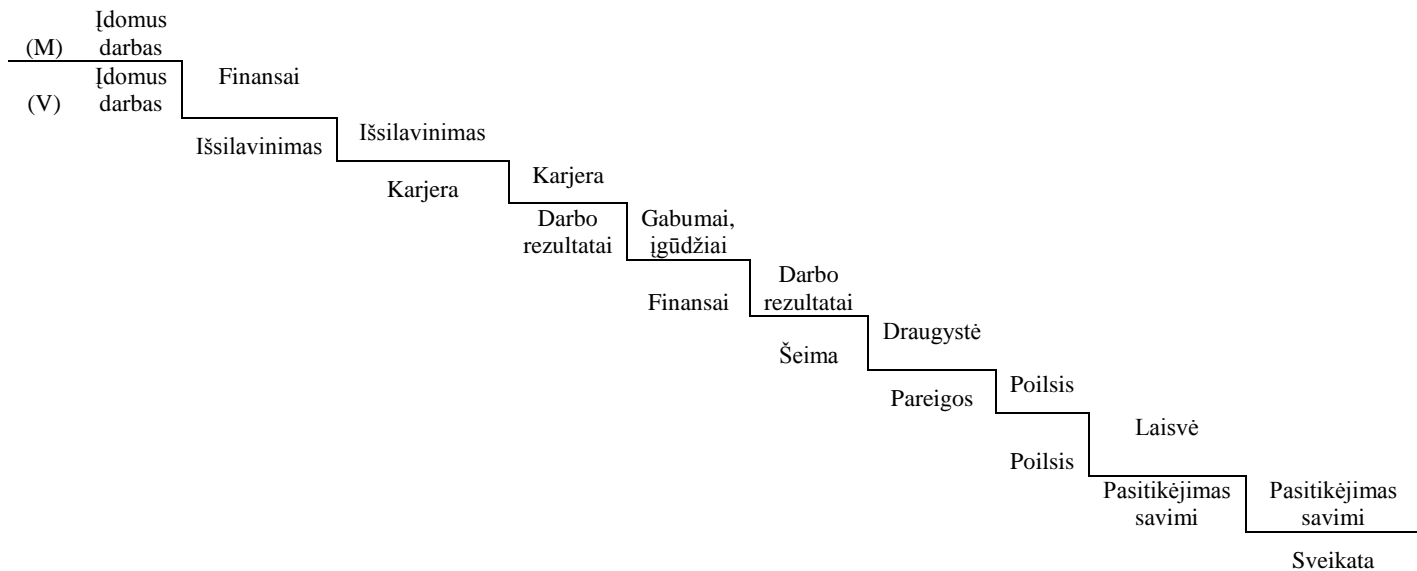
Apie asmenybę mes sprendžiame, kokias vertybes žmogus įsisavinęs. vertybes laiko vidiniais stabdžiais, sutramdančiais egoistinius ir agresyvius polinkius. Stabiliai vertybių sistemai susiformuoti reikia daug laiko. Formuojant ją, vertybės kinta (Pikūnas, 2000).

Iš 11 paveikslo pateiktų duomenų matyti, kad merginų ir vaikinių svarbiausios asmeninio gyvenimo vertybės pasiskirstė gana nevienodai. Iš suskaičiuotų vidurkių matyti, kad merginoms, jų asmeniniame gyvenime, svarbiausia vertybė yra šeima. Tuo tarpu, vaikinams – laisvalaikis. Galima daryti prielaidą, kad merginoms gyvenime yra svarbu sukurti šeimą, svarbi – šeimos gerovė. Vaikinams norisi daugiau laisvės ir kaip matome – daugiau laisvo laiko.

Tačiau visiems respondentams į antrą vietą iškyla svarbi vertybė – sveikata. Matyti, kad merginoms asmeniniame gyvenime gana aukštą vietą užima politika. Tuo tarpu, nagrinėjame 7 paveiksle, tik ketvirtadalis merginų nurodė, kad renkantis profesiją joms yra svarbūs politiniai įsitikinimai. Tai pagrindžia jų nuomonę, nes 10 paveiksle taip pat matysime, kad politikos tarp dešimt svarbiausių vertybių nėra. Vadinasi tikrai skiriasi vertybių svarba priklausomai nuo situacijos (tam tikroje vietoje ir tam tikru laiku remiamės skirtingomis vertybėmis).

Remiantis V. Pruskaus (2008) atliktu tyrimu tema „Išsilavinimas kaip vertybė: mokinių, mokytojų ir tėvų požiūris“ matyti, kad tėvų nuomone, dabartiniam jaunimui labiausiai rūpi pripažinimas (64%), laisvė, (60%), išsilavinimas (57%). Jeigu lyginti duomenų analizes, aiškiai matyti, kad tiek merginoms (6 vieta), tiek vaikinams (10 vieta) laisvė yra viena iš svarbiausių jų gyvenimo vertybių. Kaip matėme iš ankstesnių analizių, daugumai merginų ir vaikinių vertybė – pripažinimas – yra svarbi, tačiau kaip matome iš 11 paveikslo duomenų, mokiniai šios vertybės neišskyrė svarbiausiųjų dešimtukui.

Pagal L. Jovaišos (2003) vertybių susisteminimą pastebima, kad mokiniams asmeniniame gyvenime yra svarbiausios **prigimtinių vertybės** (laisvė, sveikata, laimė, saugumas, pasitikėjimas savimi ir kt.). Tačiau matyti, kad mokiniams, šalia jų asmeninių gyvenimo vertybių, svarbios ir **darbo vertybės** (įdomus darbas, karjera, pareigos ir kt.), nes būtent jos - svarbiausios renkantis savo profesiją, įvertinant, kas asmeniui reikšminga. Nors asmeninės ir darbo vertybės glaudžiai siejasi, iš respondentų analizuojamų duomenų matyti, kad jos nevienodai pasiskirsto jų asmeniniame gyvenime ir kada reikia rinktis profesiją. Apie vertybes, kurios svarbios renkantis profesiją, detaliau analizuojama 12 paveiksle.

12 pav. Merginų ir vaikų 10 vertybių pagal svarbumą renkantis profesiją

(M – merginos, V – vaikinai)

Lygindami 11 ir 12 paveikslo duomenis, aiškiai pastebime, kad skiriasi mokinių vertybės pagal svarbą jų asmeniniame gyvenime ir renkantis profesiją. 12 paveiksle aiškiai matyti, kad mokiniams, renkantis profesiją, daug svarbesnės yra **darbo**, mažiau – **asmeninio gyvenimo** (šeima, laisvė, pasitikėjimas savimi ir kt.), **vertybės**. Taip pat išryškėja, kad merginoms, renkantis profesiją, išryškėja gana svarbi vertybė – draugystė. Galima sakyti, kad yra galvojama apie būsimą darbą, galimybę įgyti daugiau draugų ir norą su jais gerai sutarti.

Tiek merginos, tiek vaikinai į pirmą vietą iškelia įdomų darbą. Juk tik dirbdamas įdomu ir priimtina darbą, žmogus bus laimingas. Taip pat matyti, kad mokiniams, renkantis profesiją, yra svarbus ir išsilavinimas, karjera, finansai, darbo rezultatai ir kt.

12 paveikslo išskirtos merginų ir vaikų vertybės labiausiai atitinka L. Jovaišos (2003) minėtas **praktines vertybės** (išsilavinimas, vartojimas, poilsis, karjera, pareigos, darbas ir kt.).

Aiškiai pastebima, kad mokiniams nevienodai svarbios vertybės asmeniniame gyvenime ir renkantis profesiją. Galima teigti, kad mūsų vertybės kinta priklausomai nuo situacijos, skirtingomis vertybėmis vadovaujamės bendraujant su skirtingais žmonėmis, priimdami įvairius sprendimus.

IŠVADOS

1. **Mokslinės literatūros analizė** atskleidė, kad savo vertybes būtina ne tik pažinti, bet ir mokėti lyginti tarpusavyje (vertybėms suteikti prioritetą). Visas savo turimas ir patikrintas vertybes reikia surikiuoti nuo pačios nereikšmingiausios iki pačios svarbiausios, nes tai turės įtakos svarbiam gyvenimo žingsniui – profesijos pasirinkimui.
2. Mokslinėje literatūroje išskiriami asmens profesijos pasirinkimą sąlygojantys veiksniai: *objektyvieji (išoriniai) veiksniai* (socialinė aplinka, supanti ir veikianti žmogų) ir *subjektyvieji (vidiniai) veiksniai* (žmonių asmeninio tapatumo suvokimas ir kūrimas, gyvenimo ir karjeros tikslų sąsajos, išsilavinimas, profesijos pasirinkimas ir kt.)
3. **Atlikus tyrimą**, matyti statistiškai reikšmingi skirtumai tarp merginų ir vaikinių, klasių ir skirtingų gimnazijų. Šie veiksniai skirtingai įtakoja mokinių profesijos pasirinkimą.
  - 3.1. Daugumos respondentų nuomone, karjera apibrėžiama kaip kilimas, pažanga,ėjimas į priekį ir kaip sėkmingas savęs realizavimas darbinėje veikloje.
  - 3.2. Dėl profesijos pasirinkimo labiausiai yra apsisprendę 10 klasės vaikinai, mažiausiai - 12 klasės merginos, o pusė visų apklaustųjų 12 klasės vaikinių dar abejoja dėl profesijos pasirinkimo. Tai susiję su profesijos nepasirinkimo priežastimis: abejojama dėl egzaminų rezultatų; mokiniams sunku apsispręsti dėl kelių patrauklių profesijų; dalis mokinių, ypač 10 klasės merginos, nepakankamai pažįsta, nežino, ko nori; informacijos trūkumas. Todėl dauguma mokinių patys sprendžia, kokią profesiją rinktis.
  - 3.3. Daliai mokinių, renkantis profesiją, įtakos turi jų tėvai (ypatingai 12 klasės mokiniams), tačiau mokyklos darbuotojai mažai įtakoja mokinių profesijos pasirinkimą. Mokiniams stinga informacijos mokykloje apie profesijos pasirinkimą. Todėl, mokiniai, ieškodami informacijos apie profesijas, daugiausia informacijos gauna iš internetinių svetainių (www.studijos.lt), įvairios spausdintos medžiagos (lankstinukai, knygos ir kt.).
  - 3.4. Mokinių profesijos rinkimąsi įtakoja išoriniai ir vidiniai veiksniai. Merginoms svarbiausi vidiniai veiksniai, įtakojantys profesijos pasirinkimą, yra intelektas, gebėjimai ir profesijos pašaukimas, vaikinams – gebėjimai, intelektas, interesai. Merginų išoriniai veiksniai – geri mokymosi rezultatai mokykloje, įsidarbinimo galimybės ir galimybė realizuoti savo sugebėjimus įvairiose veiklose, vaikinių – savęs realizavimas, įsidarbinimo ir karjeros galimybės. Nustatyta, kad darbas pagal profesijos pašaukimą turi įtakos mokinių savęs realizavimui. Išoriniai profesijos rinkimosi veiksniai yra daugiau susiję su socialiniu – materialiniu profesijos pasirinkimo pagrįstumu (karjeros galimybėm, socialinės garantijos). Renkantis profesiją daug dėmesio kreipiama į savo sugebėjimus, savęs realizavimą. Nustatytas stiprus koreliacinis ryšys tarp profesijos pašaukimo ir mokinių specialiųjų gebėjimų, įgimtų polinkių. Mokinių įgimti polinkiai, specialieji

gebėjimai įtakoja mokinių profesijos pašaukimą. Renkantis profesiją, atsižvelgiama į realias sąlygas, bandoma suvokti savo galimybių ribas (mokymosi rezultatai).

3.5. Dauguma mokinių vertybes supranta kaip dalykus, kuriuos mes gyvenime saugome ir kurie mums yra patys svarbiausi. Merginoms svarbiausios šios vertybinės orientacijos: **socialinė, estetinė, religinė ir teorinė**, vaikinams – **ekonominė**. Merginos ir vaikinams – **politinė**. Merginos, labiau nei vaikinai, vertina tiesą. Labai ryški merginų socialinė orientacija apibūdina jų altruistiškumą, stipriai išreikštos meilės ir rūpesčio kitais. Vaikinams, labiau nei merginoms, svarbu naudingumas ir praktiškumas. Tiek merginos, tiek vaikinai yra suinteresuoti kovojimu už save, noru būti geriausiu bet kurioje veikoje, tačiau tokio žmogaus veikla nebūtinai turi būti susijusi su politika. Išryškėjo stiprus koreliacinis ryšys tarp profesijos pašaukimo ir estetinės vertybės - įsigilavimo į save. Įsigilindami į save, mokiniai išsiaiškina, koks yra jų profesinis pašaukimas.

3.6. Svarbiausios merginų **darbo vertybės** – tobulėjimas, nepriklausomybė ir sveikata, vaikinų – pajamos, tobulėjimas, paaukštinimas (susiję su karjeros siekimu).

3.7. Svarbiausios merginų **vertybės, kurios yra ugdomas tiek šeimoje, tiek mokykloje** ir padedančios pasirinkti profesiją, yra mokslas, asmeninė atsakomybė ir pasiekimai, pasitikėjimas savimi, vaikinų – asmeniniai pasiekimai ir atsakomybė, draša, šeima. Tai rodo, jog mokinių vertybės atspindi **kultūros vertybių** svarbą renkantis profesiją.

3.8. Tyrimo rezultatų analizė rodo, kad skiriasi mokinių tų pačių vertybių svarba asmeniniame gyvenime ir renkantis profesiją. Merginoms jų gyvenime yra svarbiausios šeimos, sveikatos ir politikos vertybės, tačiau renkantis profesiją, išryškėja įdomaus darbo, finansų ir išsilavinimo vertybės. Tuo tarpu vaikinai asmeniniame gyvenime labiausiai vertina laisvalaikį, sveikatą ir įdomų darbą, renkantis profesiją atsižvelgia į įdomaus darbo, išsilavinimo ir karjeros galimybių vertybės.

4. Tyrimo rezultatų analizė patvirtino darbo pradžioje iškeltą hipotezę, kad mokinių profesijos pasirinkimą įtakoja vidiniai ir išoriniai veiksniai ir kad didelę reikšmę profesijos pasirinkimui turi vertybės. Mokiniam yra svarbios vertybinės orientacijos, darbo, asmeninės ir kitos vertybės, kurios įtakoja jų profesijos pasirinkimą.

REKOMENDACIJOS

Išstudijavus mokslinę literatūrą nagrinėjamu klausimu, išanalizavus atlikto tyrimo duomenis, galima pateikti tokias rekomendacijas:

Mokiniam

- ✓ Dėl nepakankamo profesinio informavimo mokykloje, dažniau naudotis internetinių svetainių teikiama nauja informacija ir savarankiškai domėtis profesijų pasauliu;
- ✓ Esant galimybei, konsultuotis su specialistais (karjeros konsultantais, darbo biržos darbuotojais ir kt.);
- ✓ Užsiimti savęs pažinimu, suvokti, kas pačiam svarbiausia, kokios svarbiausios vertybės, kuriomis vadovaujiesi asmeniniame gyvenime ir rinkdamasis profesiją;
- ✓ Patiems prisiimti atsakomybę už savo sprendimus.

Mokytojams

- ✓ Ieškoti galimybių į ugdymo turinį integruoti profesinio informavimo temas;
- ✓ Matant didelį vieno ar kito mokinio susidomėjimą mokytojo dalyku, o ypač žinant, kad mokinys ateityje rinksis mokytojo ar į jo dalyką panašią profesiją, supažindinti mokinį su tos profesijos privalumais ir trūkumais.

Klasių auklėtojams

- ✓ Bendradarbiaujant su tėvais, padėti mokiniui pažinti save, savo gabumus, interesus, įvertinti savo galimybes (specialūs gebėjimai, mokymosi rezultatai ir kt.);
- ✓ Organizuoti klasės valandėles, jų metu supažindinti mokinius su profesijos informavimo šaltiniais, pasikviesti karjeros konsultavimo ir kitų specialistų;
- ✓ Organizuoti ekskursijas į profesines mokyklas (10 klasėje), į kolegijas ir aukštąsias mokyklas (11, 12 klasėje). Jų metu stengtis kuo daugiau sužinoti apie įvairias profesijas, stojimo sąlygas ir kt.;
- ✓ Organizuoti ekskursijas pas įvairius profesijos atstovus tuo tikslu, kad jie papasakotų savo įgytos profesijos ir esamo darbo privalumus ir trūkumus;
- ✓ Skatinti mokinius susipažinti su profesijų pasauliu savarankiškai;
- ✓ Stebėti mokinius, kaupti informaciją apie jų vertybes, polinkius, specialiuosius gebėjimus ir pateikti ją specialistams, kurie šią informaciją panaudotų konsultuodami mokinius.

Psichologui

- ✓ Padėti mokiniams išsiaiškinti jų polinkius, motyvus, vertybes, norus, gebėjimus įvairių testų, individualių pokalbių pagalba.

Socialiniam pedagogui

- ✓ Konsultuoti mokinius, ypatingai iš socialinės rizikos grupių bei turinčius mokymosi sunkumų, profesijos pasirinkimo klausimais;
- ✓ Stengtis išsiaiškinti mokinių vertybes, ką jie labiausiai vertina, ko nori iš gyvenimo, kokia profesija atitiktų jo asmenines ir darbo vertybes.

Profesijos konsultantui (jei yra gimnazijoje)

- ✓ Skatinti mokytojus ir klasės auklėtojus profesinio informavimo darbui mokykloje;
- ✓ Organizuoti įvairias ekskursijas į įmones, susitikimus su įvairių profesijų atstovais, taip pat išvykas į aukštosiose mokyklose rengiamas „karjeros mugės“;
- ✓ Išsiaiškinti, kokios informacijos mokiniams trūksta profesinio informavimo klausimais.

Mokyklų administracijai

- ✓ Jei profesinis informavimas mokyklose nevyksta, būti iniciatoriais profesinio informavimo steigimo mokykloje;
- ✓ Sudaryti sąlygas mokiniams dalyvauti įvairiuose profesinio informavimo renginiuose;
- ✓ Įsteigti užklasinę veiklą vyresniųjų klasių mokiniams, kurioje mokiniai būtų supažindinami su įvairiomis profesijomis, aiškintųsi, ko nori, ko siekia, ką vertina gyvenime, kokie gabumai reikalingi būsimajai profesijai ir kt.

Bibliotekininkei

- ✓ Padėti mokiniams ieškoti informacijos apie profesijas žurnaluose, knygose, periodiniuose leidiniuose, internetinėse svetainėse ir kt.

Joniškio švietimo centrui

- ✓ Sudaryti sąlygas mokytojams, mokiniams lankyti seminarus, paskaitas (jei vyksta) profesinio informavimo, konsultavimo ir orientavimo klausimais;
- ✓ Siekiant kuo efektyvesnio profesinio informavimo, pasitelkti visas galimas informavimo priemones (televizijas, radijas);
- ✓ Pasirūpinti dalomąją medžiaga dėl profesinio švietimo, įteikti ją mokyklos darbuotojams (profesijos konsultantas (jei toks yra mokykloje), klasės auklėtojui, psichologui, bibliotekininkei ar socialiniam pedagogui), kurie tiesiogiai susiję su mokinio profesiniu konsultavimu;
- ✓ Mokyklose reikalingas profesijos konsultantas, kad mokiniai galėtų lankyti individualias konsultacijas profesijos pasirinkimo klausimais.

LITERATŪRA

1. Adamonienė R., Daukilas S., Krikščiūnas B. ir kt. (2001). Profesinio ugdymo pagrindai. Vilnius: P. Kalibato II „Petro Ofsetas“.
2. Akudovičiūtė A., Bučaitė J., Grakauskas Ž., Žibėnienės G. (2007). *Mokymosi ir karjeros galimybių pažinimo vadovas studentui*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
3. Aramavičiūtė V. (1998). Aukštesniųjų klasių moksleivių dvasingumo raidos aspektai. *Acta Paedagogica Vilnensia: mokslo darbai*. t. 5. p. 93 – 105.
4. Aramavičiūtė V. (1998). *Ugdymo samprata: mokomoji priemonė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
5. Aramavičiūtė V. (2005). Vertybės kaip gyvenimo prasmės pamatas. *Acta Paedagogica Vilnensia: mokslo darbai*. T. 14. p. 26.
6. Aramavičiūtė V. (1998). Aukštesniųjų klasių moksleivių dvasingumo raidos aspektai. *Acta Paedagogica Vilnensia: mokslo darbai*. T. 5. p. 93 - 105.
7. Augienė D. (2009). *Karjera: nuo profesijos pasirinkimo iki profesinės veiklos organizacijoje*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
8. Bajoriūnas Z. (1997). *Šeimos edukologija*. Vilnius: Kronta.
9. Baltrėnienė Z., Volbekienė V. (Sud.). (1998). *Profesinės karjeros vadovas*. Vilnius: Solertija.
10. Barkauskaitė M. (1997). Devintųjų klasių mokinių nuostatų, vertybių ir vertinimų tyrimas. *Pedagogika: mokslo darbai*. Nr. 33. p. 15 – 37.
11. Barkauskaitė M., Guoba A. (2003). IX-XII klasių moksleivių vertybinių orientacijų ypatumai. *Pedagogika: mokslo darbai*. Nr. 67. p. 77 – 83.
12. Beresnevičienė D. (2003). Lietuvos profesinio orientavimo edukologiniai ir psichologiniai pagrindai. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*. Nr. 8. p. 10 - 23.
13. Bikulčius J. (1995). *Šeimyninio gyvenimo darna ir jos išsaugojimo paslaptys*. Panevėžys.
14. Bitinas B. (1998). *Ugdymo tyrimų metodologija*. Vilnius: Jošara.
15. Bitinas B. (2006). *Edukologinis tyrimas : sistema ir procesas*. Vilnius: Kronta.
16. Braukylienė L. (2008). Šeimos vertybės ir socialinis ugdymas. *Žvirblių takas*. Nr. 4. p. 7 - 11.
17. Broom L., Bonjean Ch., Broom D. (1992). *Sociologija: esminiai tekstai ir pavyzdžiai*. Kaunas: Littera Universitatis Vytauti Margi.
18. Butkienė G., Kepalaitė A. (1996). *Mokymasis ir asmenybės brendimas: pedagoginis psichologijos įvadas studentams, mokytojams ir tėvams*. Vilnius: Margi raštai.
19. *Classification of Values*. [Žiūrėta 2009-12-03]. Prieiga per internetą:

- < <http://ezinearticles.com/?Classification-of-Values&id=382621>>
20. Čiužas A., Ratkevičiaus V., Stankevičiaus P. ir kt. (2005). *Akademinis jaunimas: gyvenimo būdas ir vertybės*. Vilnius: VDU leidykla.
  21. Dailidienė E., Navickienė L. (2006). Profesinio konsultavimo paslaugų gerinimas: problemos ir jų sprendimo būdai. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*. Nr. 11. p. 78 - 85.
  22. *Darbo vertybė individo gyvenime*. [Žiūrėta 2009-03-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.sociumas.lt/Lit/Nr2/darbas.asp>>
  23. *Etikos etiudai*. (1982). Vilnius: „Mintis“.
  24. Giedraitienė – Lileikienė T. (1998). *Mano būsimoji profesija – mokytojas (10 – 12 klasių moksleivių veikla ir jų atrankos metodika „Būsimojo pedagogo“ klube)*. Kaunas: „Spindulys“.
  25. Grakauskas Ž., Valickas A., Rosinaitė V., Antanaitytė N., Kiesaitė D. (2007). *Savęs pažinimo vadovas studentui*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
  26. Gučas A. (1990). *Vaiko ir paauglio psichologija*. Kaunas: „Šviesa“.
  27. Gudelis S. (1983). *Mokinių profesinio orientavimo psichologiniai klausimai: medžiaga specialiam kursui*. Vilnius.
  28. Gudynas P. ir kt. (Red. grupė). (2003). *Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai: priešmokyklinis, pradinis ir pagrindinis ugdymas*. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
  29. Gumuliauskienė A., Augienė D., Bobrova L., Macaitienė R., Eitutyte D. (2002). *Karjera šiandien ir rytoj*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
  30. Ivanauskienės V. (2002). Paauglių vertybinių orientacijų reitingo ypatumai. *Pedagogika: mokslo darbai*. Nr. 59. p. 25 – 31.
  31. Jakavičius V. (1998). *Žmogaus ugdymas: įvadas į edukologijos studijas*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
  32. Jovaiša L. (1975). *Psichologinė diagnostika*. Kaunas: „Šviesa“.
  33. Jovaiša L. (1978). *Profesinio orientavimo pedagogika*. Kaunas: „Šviesa“.
  34. Jovaiša L. (1981). *Asmenybė ir profesija*. Kaunas: „Šviesa“.
  35. Jovaiša L. (1993). *Pedagogikos terminai*. Kaunas: „Šviesa“.
  36. Jovaiša L. (1999). *Profesinio konsultavimo psichologija*. Vilnius: Agora.
  37. Jovaiša L. (2001). *Edukologijos pradmenys: studijų knyga*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
  38. Kardelis K. (2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Kaunas: Judex.
  39. Kregždė S. (1988). *Profesinio kryptingumo formavimosi psichologiniai pagrindai*. Kaunas: „Šviesa“.

40. Kučinskienė R. (2003). *Ugdymo karjerai metodologija*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
41. Kuzmickas B. (2001). *Laimė, asmenybė, vertybės*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.
42. Laumenckaitė E., Petkevičiūtė N. (2004). Asmeninė motyvacija kaip profesinės karjeros pagrindimas. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*. Nr. 8. p. 72 – 83.
43. Laužackas R. (2005). *Profesinio rengimo metodologija: monografija*. Kaunas: Vytauto didžiojo universiteto leidykla.
44. Laužikas J. (1993). *Pedagoginiai raštai*. Kaunas: „Šviesa“.
45. *Lietuvių kalbos žodynas*. (1976). Nr. 10. p. 784. Vilnius: „Mokslas“.
46. *Lietuvių kalbos žodynas*. (1997). Nr. 17. p. 899. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
47. Maltz S., Grahn B. (2003). *A Fork in the Road: a Career Planning Guide for Young Adults*. Manassas Park, Virginia: Impact Publications.
48. Martišauskienė E. (2005). Paauglių dvasinių vertybių internalizavimo pedagoginės problemos XXI amžiaus iššūkių kontekste. *Acta Paedagogica Vilnensia: mokslo darbai*. T. 15, p. 28 - 29. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
49. Martišauskienės E. (2005). Vyresniųjų paauglių požiūris į vertybes šių dienų mokykloje. *Pedagogika: mokslo darbai*. Nr. 77. p. 25 - 29.
50. Maslow A. H. (2006). *Motyvacija ir asmenybė*. Vilnius: Apostrofa.
51. Merkys G. (1995). *Pedagoginio tyrimo metodologijos pradmenys: paskaitų konspektas*. Šiauliai.
52. Miškinis K. (2003). *Šeima žmogaus gyvenime*. Kaunas: Aušra.
53. Mizgeraitė I., Vyšniauskienė V. (2008). *Aš renkuosi profesiją*. Vilnius: „Sapnų sala“.
54. *Mokymosi, studijų ir darbo rinkos poreikių kaitos reikšmė profesijos pasirinkimui ir profesinės karjeros planavimui* [Žiūrėta 2009-03-20]. Prieiga per internetą: <http://www.aikos.smm.lt/aikos/html/5/111617.html>
55. Monkevičienė O. (2002). *Bendroji priešmokyklinio ugdymo ir ugdymosi programa*. Vilnius: LRŠMM Švietimo aprūpinimo centras.
56. Petkevičiūtė N. (2006). *Karjeros valdymas: asmeninė, individualioji, perspektyva*. Kaunas: VDU leidykla.
57. Pikūnas S. (2000). *Asmenybės vystymasis : kelias į savęs atradimą*. Kaunas: Pasaulio lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo centras.
58. Plužek Z. (1996). *Pastoracinė psichologija*. Vilnius: Amžius.
59. Pociūtė B. (2008). *Konsultavimas renkantis profesiją: praktinės užduotys ir metodiniai nurodymai*. Vilnius: Vilniaus universitetas.

60. *Profesija, karjera* [Žiūrėta 2009-09-17]. Prieiga per internetą:
<<http://www.mokslai.lt/referatai/kursinis/23004.html>>
61. *Profesijos pasirinkimas – reikšmingas žingsnis* [Žiūrėta 2009-09-20]. Prieiga per internetą:
<<http://www.playbackteatras.lt/index.php?com=content&id=26&lang=lt>>
62. *Profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugų teikimo reikalavimų aprašas* [Žiūrėta 2009-11-27]. Prieiga per internetą:
<http://www.smm.lt/teisine_baze/isakymai.htm?tema=35>
63. Pruskus V. (2005). *Vertybės rinkoje: sąveika ir pasirinkimas*. Vilnius: VPU leidykla.
64. Pruskus V. (2008). Išsilavinimas kaip vertybė: mokinių, mokytojų ir tėvų požiūris. *Santalka. Filologija. Edukologija*. t. 16. nr. 4. p. 68 – 77.
65. Pukelis K., Garnienė D. (2003). Moksleivių ugdymas karjerai: padėties analizė ir perspektyvos bendrojo lavinimo mokykloje. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*. Nr. 7. p. 24 - 35.
66. Rajeckas V. (2002). *Ugdymo tikslas ir uždaviniai: mokymo priemonė*. Vilnius: VPU leidykla.
67. Reingardienė J., Zdanevičius A. (2003). Moksleivių vertybinės orientacijos ir pasirengimas karjerai. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*. Nr. 7. p. 98 - 109.
68. Rimvydas A. ir kt. (Red.). (1993). *Psichologijos žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
69. *Sėkmingos profesinės karjeros pagrindas: profesinis pašaukimas, darbo rinkos poreikiai ar prestižinė specialybė*. [Žiūrėta 2009-11-07]. Prieiga per internetą:
<<http://209.85.129.132/search?q=cache:Jbs3X7xNRhAJ:www.manager.lt/blog/articles/view/sekmingos-profesines-karjeros-pagrindas-profesinis-pasaukimas-darbo-rinkos-poreikiai-ar-prestizinespecialybe+profesinispa%C5%A1aukimas&cd=3&hl=lt&ct=clnk&gl=lt&client=firefox-a>>
70. Schiller P., Bryant T. (2004). *Vertybių knyga*. Kaunas: „Šviesa“.
71. Schiller P., Bryant T. [Žiūrėta 2009-11-03]. Prieiga per internetą:
<<http://www.teachingvalues.com/>>
72. Stančienė D. M. (2005). Dorovinių galių fenomenologinė išvalga: vertybinis ugdymo aspektas. *Pedagogika: mokslo darbai*. Nr. 79. p. 46 - 48.
73. *Svarbiausia – karjera* [Žiūrėta 2009-11-27]. Prieiga per internetą:
<<http://www.lksb.lt/straipsniai/straipsnis-246.htm>>
74. Tidikis R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto leidybos centras

75. Vaitkevičius J. (1995). *Socialinės pedagogikos pagrindai: vadovėlis aukštosioms mokykloms*. Vilnius: Egalda.
76. Valickas A., Rosinaitė V., Antanaitytė N., Grakauskas Ž. (2008). *Karjeros planavimo vadovas studentui*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
77. *Vartotojų švietimo tikslai ir uždaviniai* [Žiūrėta 2009-09-17]. Prieiga per internetą:
<<http://www.dolceta.eu/lietuva/Mod4/spip.php?article4>>
78. Vasiliauskas R. (1992). *Vertybių ugdymas*. Vilnius: VPU leidykla.
79. Vasiliauskas R. (2004). Vertybių integravimas į ugdymo procesą mokykloje. *Pedagogika: mokslo darbai*. Nr. 74. p. 69 – 71.
80. Vasiliauskas R. (2005). Mokymo turinio įtaka kuriant mokinio vertybių sistemą. *Pedagogika: mokslo darbai*. Nr. 77. p. 21 – 23.
81. Vasiliauskas R. (2005). Vertybių ugdymo teoriniai ir praktiniai aspektai. *Acta Paedagogica Vilnensia: mokslo darbai*. Nr. 14, p. 8 – 9. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
82. *Vertybių įtaka individo socializacijai* [Žiūrėta 2009-09-17]. Prieiga per internetą:
<<http://www.mokslai.lt/referatai/referatas/vertybiu-itaka-individo-socializacijai.html>>
83. *Vertybių ugdymas karininkas* [Žiūrėta 2009-09-17]. Prieiga per internetą:
<http://www.xxiamzius.lt/numeriai/2005/11/23/darb_03.html>
84. What Are Your Values? The Most Important Values to Live By. [Žiūrėta 2009-11-03]. Prieiga per internetą:
<<http://www.thebridgemaker.com/what-are-your-values-the-most-important-values-to-live-by/>>
85. *What is Allport - Vernon classification of values?* [Žiūrėta 2009-11-03]. Prieiga per internetą:
<http://wiki.answers.com/Q/What_is_Allport_-_Vernon_classification_of_values>
86. Žygaitienė B. (2003). VI-VIII klasių moksleivių nuostatos elgesio kultūros vertybių atžvilgiu. *Pedagogika: mokslo darbai*. Nr. 67. p. 72 – 75.
87. Žukauskienė R. (2002). *Raidos psichologija*. Vilnius: Margi raštai.

Anketa mokyklos mokiniams

Vertybių įtaka mokinio profesijos pasirinkimui

Mielas, moksleivi,

Mokinių vertybės, veikiamos įvairių vidinių (gyvenimo ir karjeros tikslų sąsajos, išsilavinimas, profesijos pasirinkimas) ir išorinių (socialinė aplinka, supanti ir veikianti žmogų) veiksnių, nuolatos kinta, nes asmuo atranda naujas vertybes, vienas keičia kitomis. Todėl mums labai svarbu atskleisti vertybių įtaką mokinio profesijos pasirinkimui.

ANKETA¹ YRA ANONIMINĖ!

Niekas **negalės nustatyti** atsakiusiojo tapatybės!

Jūsų atsakymai **nebus skelbiami pavieniui**.

Skelbsime tik **apibendrintus** duomenis.

DĖMESIO! Anketoje nėra „**teisingų**“ ar „**neteisingų**“ atsakymų.

Jums tiesiog reikėtų išsirinkti ir pažymėti tokį atsakymą,
kuris **tiksliausiai** atspindėtų Jūsų nuomonę.

Mums svarbu, kad atsakytumėte į VISUS klausimus!

DĖKOJAME IR LINKIME SĖKMĖS!

Jei galėsi susikaupti ir tau niekas netrukdytų, tai anketą užpildysi per 15 – 20 min.

---

¹ Iškilus klausimams, galite skambinti tyrimo organizatoriui tel. 862516039 arba rašyti el. paštu kleopux@ml.lt

Pildyti anketą pradėti

ČIA

Jums tinkanti ATSAKYMĄ ŽYMĖKITE TAIP: , jei reikia ĮRAŠYKITE savo variantą.

1. Kas, Tavo nuomone, yra *karjera*?

- Sėkmingas savęs realizavimas darbinėje veikloje;
- Nuolat augantis atlyginimas;
- Visą gyvenimą trunkanti asmens darbo ir mokymosi seka;
- Kilimas, pažanga, ėjimas į priekį;
- Savigarbos, saviraiškos ir socialinis statusas;
- Individualus tobulėjimas;
- Darbo vieta ir jame užimamos pareigos;
- Pasiekimų seka darbe.
- Kita (*įrašykite*) .....

2. Ar jau nusprendei, kokią profesiją rinksiesi ateityje?

- Taip;
- Dar abejoju;
- Ne, nes: dar per anksti apie tai galvoti;
  - man tai nesvarbu;
  - tai priklauso nuo egzaminų rezultatų;
  - sunku apsispręsti tarp kelių būsimų patrauklių profesijų;
  - nepakankamai pažįstu save ir nežinau, ko noriu;
  - nesu tikras (-a), ar ta profesija mane tikrai domina;
  - kyla nuolatiniai konfliktai su tėvais, artimais žmonėmis dėl profesijos pasirinkimo;
  - trūksta informacijos;
  - šiuo metu viskas atrodo atsibodę, neįdomu;
  - neturėsiu galimybės studijuoti norimos profesijos dėl materialinės padėties;
- Kita (*įrašykite*) .....

3. Iš kur gauni informacijos renkantis profesiją?

- Spausdinta medžiaga (lankstinukai, stendai, knygos, laikraščiai, periodiniai leidiniai ir kt.);
- Televizija;
- Radijas;
- Videofilmai;
- Internetinės svetainės: www.euroguidance.lt www.darborinka.lt
  - www.profesijupasaulis.lt www.aikos.smm.lt
  - www.studijos.lt www.kurstudijuoti.lt
  - www.mokslas.lt www.ldb.lt
- Kita (*įrašykite*) .....

4. Kokie asmenys Tau daro didžiausią įtaką renkantis profesiją?

- Tėvai;
- Artimi žmonės, giminės;
- Draugai, pažįstami;
- Socialinis darbuotojas;
- Bibliotekininkė;
- Profesijos konsultantas;
- Psichologas;
- Mokytojai;
- Klasės auklėtojas;
- Sprendžiu pats/pati.
- Kita (*įrašykite*) .....

5. Ar Tau pakanka informacijos mokykloje apie profesijos pasirinkimą?

- Taip, pakanka;
- Norėtusi daugiau;
- Nežinau;
- Ne, nepakanka.

6. Kokie vidiniai veiksniai įtakoja Tavo būsimos profesijos pasirinkimą?

Vidiniai veiksniai	Svarbu	Iš dalies svarbu	Nesvarbu
Charakteris (lemia veiklos atlikimo ypatybes)	☐	☐	☐
Fiziniai duomenys (išorės bruožai, klausa, rega, judėjimas)	☐	☐	☐
Gebėjimai (asmenybės savybės, pasireiškiančios žmogaus veikloje ir sąlygojančios jos sėkmę)	☐	☐	☐
Intelektas (sugebėjimas mokytis, susivokti naujoje situacijoje)	☐	☐	☐
Interesai (susidomėjimas kuo nors, noras tai pažinti)	☐	☐	☐
Motyvai (veiklos priežastis, susijusi su poreikių tenkinimu)	☐	☐	☐
Noras įgyti profesinę kompetenciją (gebėjimas atlikti tam tikrą veiklą, turėti jai pakankamai žinių, įgūdžių)	☐	☐	☐
Polinkiai (kryptingas vienos ar kitos veiklos pasirinkimas)	☐	☐	☐
Poreikiai (skatina veikti asmeni)	☐	☐	☐
Profesijos pašaukimas (lemtis dirbti tam tikrą darbą)	☐	☐	☐
Specialieji gebėjimai, igimti polinkiai (pvz.: mokėjimas groti, dainuoti ir t.t.)	☐	☐	☐
Sveikata (ligos, sveikatos priežastys)	☐	☐	☐
Vertybės (pirmenybė vienam ar kitam veiksmui)	☐	☐	☐
Kita (įrašykite)			

7. Kokie išoriniai veiksniai įtakoja Tavo būsimos profesijos pasirinkimą?

Išoriniai veiksniai	Svarbu	Iš dalies svarbu	Nesvarbu
Darbo rinkos situacija ir politika	☐	☐	☐
Gerai mokymosi rezultatai mokykloje	☐	☐	☐
Galimybė realizuoti sugebėjimus įvairiose veiklose	☐	☐	☐
Įsidarbinimo galimybės	☐	☐	☐
Karjeros galimybės	☐	☐	☐
Padėtis, statusas visuomeninėje	☐	☐	☐
Profesijos populiarumas, prestižas	☐	☐	☐
Galimybė po studijų įsidarbinti Lietuvoje (profesinės kvalifikacijos atitiktis darbo rinkos poreikiams)	☐	☐	☐
Galimybė po studijų įsidarbinti užsienio šalyse	☐	☐	☐
Susitikimai su įvairių profesijų atstovais	☐	☐	☐
Sužinoti apie aukštąsias ir profesines mokyklas ir jose ruošiamus specialistus	☐	☐	☐
Kita (įrašykite)			

8. Kas, Tavo nuomone, yra vertybės?

- Vertingi daiktai, dalykai, reiškiniai (asmenys, institucijos, idėjos, veiklos rūšys ir kt.);
- Tikėjimas arba jausmas;
- Žmogaus prioritetai (pirmenybė reikšmės atžvilgiu elgiantis gyvenime);
- Dalykai, kuriuos gyvenime saugome ir kurie yra patys svarbiausi mums patiems.
- Kita (*irašykite*.....)

9. Remdamiesi žemiau išvardintomis asmeninėmis vertybinėmis orientacijomis, įvertinkite, kas Jums svarbiausia renkantis profesiją?

Ekonominės vertybės:	Svarbu	Iš dalies svarbu	Nesvarbu
Fiziologinių poreikių tenkinimas	☐	☐	☐
Naudingumas	☐	☐	☐
Pritaikomų žinių vertinimas	☐	☐	☐
Gėrybės ir materialus turtas	☐	☐	☐
Ekonominė veikla	☐	☐	☐
Estetinės vertybės:			
Įsigilinimas į save	☐	☐	☐
Menas	☐	☐	☐
Darna	☐	☐	☐
Muzika	☐	☐	☐
Grožis	☐	☐	☐
Politinės vertybės:			
Pagarbos troškimas	☐	☐	☐
Kovojimas už save	☐	☐	☐
Noras būti geriausiu bet kurioje veikos srityje	☐	☐	☐
Politiniai įsitikinimai	☐	☐	☐
Valdžios troškimas	☐	☐	☐
Religinės vertybės:			
Vidinė harmonija (vidinių konfliktų nebuvimas, dvasinė ramybė)	☐	☐	☐
Religija ir dvasingumas (religiniai, dvasiniai įsitikinimai)	☐	☐	☐
Socialinės vertybės:			
Asmens nepriklausomybė (laisvė)	☐	☐	☐
Bendradarbiavimas (bendras tikslo siekimas, darbas komandoje)	☐	☐	☐
Dalyvavimas (buvimas tarp žmonių, veikimas drauge)	☐	☐	☐
Draugystė (artimi santykiai su kitais žmonėmis)	☐	☐	☐
Pagarba žmogui	☐	☐	☐
Rūpinimasis kitais	☐	☐	☐
Socialinis naudingumas (pagalba artimui, indėlis visuomenei)	☐	☐	☐
Teorinės vertybės:			
Informacijos tvarkymas ir sisteminimas	☐	☐	☐
Intelektualumas (gebėjimas mokytis ir išmokti)	☐	☐	☐
Išmintis ir protas (atradimai, žinojimas, reiškinų perpratimas)	☐	☐	☐
Kritiškas požiūris	☐	☐	☐
Samprotavimas	☐	☐	☐
Tiesa, tiesos ieškojimas	☐	☐	☐

10. Kurios darbo vertybės Tau yra svarbios renkantis profesiją?

Darbo vertybės	Svarbu	Iš dalies svarbu	Nesvarbu
Galimybė anksti pradėti profesinę karjerą	☐	☐	☐
Įtikinėjimas (galimybė asmeniškai įtikinėti (įrodinėti) kitus imtis tam tikrų veiksmų)	☐	☐	☐
Įvairovė (daug įvairių veiklų, galimybė sutikti ir dirbti su daug įvairių žmonių)	☐	☐	☐
Kūrybingumas ir saviraiška (rėmimasis vaizduote ir nauju, nestandartinių veiklos būdų paieška)	☐	☐	☐
Laisvalaikis (trumpesnės darbo valandos, ilgos atostogos ar galimybė pasirinkti darbo laiką)	☐	☐	☐
Lyderystė (įtakos darymas žmonėms, siekiant didesnio darbo efektyvumo, taip pat atsakomybė)	☐	☐	☐
Nepriklausomybė (dirbti be didesnės priežiūros ar nurodymų)	☐	☐	☐
Paaukštėjimas (galimybė kilti karjeros laiptais ar daryti karjerą)	☐	☐	☐
Pagalba kitiems (tai būtų Jūsų profesijos pagrindas)	☐	☐	☐
Pajamos	☐	☐	☐
Prestižas (Jus gerbia, klausosi Jūsų nuomonės, prašo patarimo)	☐	☐	☐
Pripažinimas (galimybė būti viešai pripažintam)	☐	☐	☐
Saugumas (nejausite baimės prarasti darbą ar pajamas)	☐	☐	☐
Sveikata (darbo įtaka sveikatai)	☐	☐	☐
Tobulėjimas (galimybė mokantis vis geriau atlikti savo pasirinktą veiklą)	☐	☐	☐

11. Kokios vertybės, ugdomos šeimoje ir mokykloje, padeda Tau pasirinkti profesiją?

Vertybės ugdomos šeimoje ir mokykloje	Taip	Iš dalies taip	Ne
Altruizmas (pagalba kitiems nesiekiant sau naudos)	☐	☐	☐
Asmeninė atsakomybė	☐	☐	☐
Asmeniniai pasiekimai	☐	☐	☐
Bendradarbiavimas (gebėjimas dirbti kartu su kitais)	☐	☐	☐
Darbas	☐	☐	☐
Dorumas (elgimasis pagal deklaruojamus įsitikinimus)	☐	☐	☐
Drąsa	☐	☐	☐
Išmintis (gilus gyvenimo suvokimas)	☐	☐	☐
Mokslas (mokymosi kaip vertybės suvokimas)	☐	☐	☐
Pasitikėjimas savimi	☐	☐	☐
Pripažinimas (siekimas pagarbos ir susižavėjimo)	☐	☐	☐
Rungtyniavimas	☐	☐	☐
Saugumas (tikėjimas ir pasitikėjimas ateitimi)	☐	☐	☐
Savęs realizavimas	☐	☐	☐
Sveikata (emocinė, fizinė, dvasinė gerovė)	☐	☐	☐
Šeima (rūpinimasis tėvais, vaikais, giminėmis)	☐	☐	☐
Tikėjimas (tikėjimas ateitimi)	☐	☐	☐
Turtas (žemiškųjų gėrybių kaupimas)	☐	☐	☐
Viltis	☐	☐	☐

12. Suranguokite vertybės nuo svarbiausios iki mažiausiai svarbios Jūsų asmeniniame gyvenime ir renkantis profesiją (svarbiausią žymėti 1 balu, mažiausiai svarbią – 20 balų)?

Svarbios vertybės Jūsų asmeniniame gyvenime	Balai	Jums svarbios vertybės renkantis profesiją	Balai
Įdomus darbas		Įdomus darbas	
Darbo rezultatai		Darbo rezultatai	
Draugystė		Draugystė	
Finansai		Finansai	
Gabumai, įgūdžiai		Gabumai, įgūdžiai	
Išsilavinimas		Išsilavinimas	
Karjera		Karjera	
Laimė		Laimė	
Laisvalaikis		Laisvalaikis	
Laisvė		Laisvė	
Pareigos		Pareigos	
Pasitikėjimas savimi		Pasitikėjimas savimi	
Poilsis		Poilsis	
Politika		Politika	
Pripažinimas		Pripažinimas	
Saugumas		Saugumas	
Savarankiškumas		Savarankiškumas	
Sveikata		Sveikata	
Šeima		Šeima	
Nuolatinis užimtumas		Nuolatinis užimtumas	

Atsakykite keletą klausimų apie save:

Jūsų lytis:

- Mot.;
- Vyr.

Klasė:

- 10 klasė;
- 11 klasė;
- 12 klasė.

PAŽYMĖJIMAS

Lina Džiugytė

2009m. gegužės 14d. Šiaulių universiteto Edukologijos fakulteto
Studentų mokslinėje konferencijoje skaitė pranešimą tema

„Vertybių įtaka mokinio profesijos pasirinkimui“

Edukologijos fakulteto dekanė

doc. dr. A. Kazlauskienė

Edukologijos katedros vedėja

doc. dr. D. Malinauskienė

Registracijos Nr. **3067**

**Merginų ir vaikinų vertybių,
svarbių asmeniniame gyvenime ir renkantis profesiją, vidurkiai**

Svarbios vertybės mokinių <i>asmeniniame gyvenime</i>	Vidurkis $\bar{x}$		Svarbios mokinių vertybės <i>renkantis profesiją</i>	Vidurkis $\bar{x}$	
	Merginos	Vaikinai		Merginos	Vaikinai
Darbo rezultatai	4,755	4,862	Darbo rezultatai	4,220	3,562
Draugystė	4,767	5,964	Draugystė	4,619	6,136
Finansai	4,588	5,406	Finansai	3,403	3,606
Gabumai, įgūdžiai	4,849	5,44	Gabumai, įgūdžiai	3,885	4,171
Įdomus darbas	4,464	3,612	Įdomus darbas	2,68	2,692
Išsilavinimas	4,098	5,25	Išsilavinimas	3,454	3,259
Karjera	4,438	3,9	Karjera	3,693	3,325
Laimė	4,082	3,736	Laimė	4,943	4,714
Laisvalaikis	5,905	2,551	Laisvalaikis	5,361	4,85
Laisvė	4,15	4,533	Laisvė	4,833	5
Nuolatinis užimtumas	5,1	6,125	Nuolatinis užimtumas	4,875	5,9
Pareigos	5,108	4,407	Pareigos	4,875	3,928
Pasitikėjimas savimi	4,303	4,758	Pasitikėjimas savimi	4,870	4
Poilsis	6,152	6,6	Poilsis	4,685	3,941
Politika	3,909	4,4	Politika	5,619	4,75
Pripažinimas	5,558	4,75	Pripažinimas	5,263	4,76
Saugumas	5,490	3,730	Saugumas	5,840	4,64
Savarankiškumas	5,46	4,555	Savarankiškumas	5,215	4,555
Sveikata	3,718	3,410	Sveikata	7,294	4,1
Šeima	3,238	3,861	Šeima	5,065	3,84

4 PRIEDAS

Lytis Merginos		Profesijos pasirinkimas	Informacijos pakankamumas mokykloje
Profesijos pasirinkimas	Pearson Correlation	1	,095
	Sig. (2-tailed)		,340
	N	103	103
Informacijos pakankamumas mokykloje	Pearson Correlation	,095	1
	Sig. (2-tailed)	,340	
	N	103	103

Lytis Vaikinai		Profesijos pasirinkimas	Informacijos pakankamumas mokykloje
Profesijos pasirinkimas	Pearson Correlation	1	,392**
	Sig. (2-tailed)		,001
	N	67	67
Informacijos pakankamumas mokykloje	Pearson Correlation	,392**	1
	Sig. (2-tailed)	,001	
	N	67	67

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Lytis Merginos		Profesijos pasirinkimas	Paties apsisprendimas
Profesijos pasirinkimas	Pearson Correlation	1	,262**
	Sig. (2-tailed)		,008
	N	103	103
Paties apsisprendimas	Pearson Correlation	,262**	1
	Sig. (2-tailed)	,008	
	N	103	103

Lytis Vaikinai		Profesijos pasirinkimas	Paties apsisprendimas
Profesijos pasirinkimas	Pearson Correlation	1	,135
	Sig. (2-tailed)		,278
	N	67	67
Paties apsisprendimas	Pearson Correlation	,135	1
	Sig. (2-tailed)	,278	
	N	67	67

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Lytis Merginos		Profesijos pašaukimas	Gebėjimai, įgimti polinkiai
Profesijos pašaukimas	Pearson Correlation	1	,696**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	103	103
Gebėjimai, įgimti polinkiai	Pearson Correlation	,696**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	103	103

Lytis Vaikiniai		Profesijos pašaukimas	Gebėjimai, įgimti polinkiai
Profesijos pašaukimas	Pearson Correlation	1	,810**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	67	67
Gebėjimai, įgimti polinkiai	Pearson Correlation	,810**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	67	67

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Lytis Merginos		Profesijos pašaukimas	Profesijos pasirinkimas
Profesijos pašaukimas	Pearson Correlation	1	,234*
	Sig. (2-tailed)		,017
	N	103	103
Profesijos pasirinkimas	Pearson Correlation	,234*	1
	Sig. (2-tailed)	,017	
	N	103	103

Lytis Vaikiniai		Profesijos pašaukimas	Profesijos pasirinkimas
Profesijos pašaukimas	Pearson Correlation	1	,244*
	Sig. (2-tailed)		,047
	N	67	67
Profesijos pasirinkimas	Pearson Correlation	,244*	1
	Sig. (2-tailed)	,047	
	N	67	67

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Lytis Merginos		Profesijos pašaukimas	Įsigilinimas į save	Savęs realizavimas
Profesijos pašaukimas	Pearson Correlation	1	,877**	,780**
	Sig. (2-tailed)		,000	,000
	N	103	103	103
Įsigilinimas į save	Pearson Correlation	,877**	1	,625**
	Sig. (2-tailed)	,000		,000
	N	103	103	103
Savęs realizavimas	Pearson Correlation	,780**	,625**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	
	N	103	103	103

Lytis Vaikiniai		Profesijos pašaukimas	Įsigilinimas į save	Savęs realizavimas
Profesijos pašaukimas	Pearson Correlation	1	-,779**	,695**
	Sig. (2-tailed)		,000	,000
	N	67	67	67
Įsigilinimas į save	Pearson Correlation	-,779**	1	-,606**
	Sig. (2-tailed)	,000		,000
	N	67	67	67
Savęs realizavimas	Pearson Correlation	,695**	-,606**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	
	N	67	67	67

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Lytis Merginos		Gebėjimai, įgimti polinkiai	Kūrybingumas ir saviraiška
Gebėjimai, įgimti polinkiai	Pearson Correlation	1	,712**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	103	103
Kūrybingumas ir saviraiška	Pearson Correlation	,712**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	103	103

Lytis Vaikiniai		Gebėjimai, įgimti polinkiai	Kūrybingumas ir saviraiška
Gebėjimai, įgimti polinkiai	Pearson Correlation	1	,716**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	67	67
Kūrybingumas ir saviraiška	Pearson Correlation	,716**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	67	67

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Lytis Merginos		Asmens nepriklausomybė (laisvė)	Profesijos pasirinkimas
Asmens nepriklausomybė (laisvė)	Pearson Correlation	1	,095
	Sig. (2-tailed)		,341
	N	103	103
Profesijos pasirinkimas	Pearson Correlation	,095	1
	Sig. (2-tailed)	,341	
	N	103	103

Lytis Vaikiniai		Asmens nepriklausomybė (laisvė)	Profesijos pasirinkimas
Asmens nepriklausomybė (laisvė)	Pearson Correlation	1	-,334**
	Sig. (2-tailed)		,006
	N	67	67
Profesijos pasirinkimas	Pearson Correlation	-,334**	1
	Sig. (2-tailed)	,006	
	N	67	67

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).